

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

เสนอต่อ

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันพระปกเกล้า

สารบัญ

บทที่	หน้าที่
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามงานวิจัย	10
1.3 วัตถุประสงค์	10
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	10
1.5 วิธีดำเนินการ	10
1.6 ระยะเวลา	10
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
2.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ของราษฎรในห้วงเวลาของ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง	11
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
3.1 วิธีการดำเนินการศึกษา	17
3.2 ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	17
3.3 การวางแผนการวิจัย	17
3.4 สมมุติฐานการวิจัย	18
3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	18
บทที่ 4 ความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่	

ในมิตีสังคมและการเมือง

4.1 บรรยากาศและความคาดหวังทางการเมืองสยาม ในรายงาน “สืบราชการลับ”	22
4.2 ความคาดหวังทางการเมืองของราษฎรในรายงานผู้ สืบราชการลับ	26
4.3 การระงับภัยของคณะราษฎร	30
4.4 ชาวจีน คอมมิวนิสต์ และการก่อตั้งสมาคมหลังการปฏิวัติ	34
4.5 ความคาดหวังในมิติทางการเมืองและสังคมของราษฎรสยาม	38
บทที่ 5 ความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ในมิติเศรษฐกิจ	
5.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยสังเขป	54
5.2 สังเขปเศรษฐกิจสยามก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง	56
5.3 ความคาดหวังของราษฎรในมิติเศรษฐกิจ	57
5.4 ความคิดและความคาดหวังของ นายมังกร สามเสน ในมิติเศรษฐกิจ	62
5.5 ความคิดและความคาดหวังของ ดร. โซติ คุ่มพันธุ์ ในมิติทางเศรษฐกิจ	66
5.6 ความคาดหวังของราษฎรทั่วไปในมิติทางเศรษฐกิจ	70
บทที่ 6 บทสรุป	88
บรรณานุกรม	92

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในการศึกษาที่ผ่านมามีแนวทางการอธิบายเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นั้นเป็นเรื่องของชนชั้นนำที่ประชาชนมิได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือตื่นตัวทางการเมืองแต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลเฉพาะเรื่องการเร่งเวลาของการมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาเพียงเท่านั้น และแทบไม่แตกต่างจากการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันของผู้ก่อการที่เรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” ซึ่งเป็นกลุ่มกระฎุมพี ข้าราชการทหาร และพลเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการที่เป็นคนชั้นกลางในเมืองหลวง และการปฏิวัติดังกล่าวนี้เป็นการปฏิวัติที่ขาดมวลชนสนับสนุน ขาดการเคลื่อนไหวในรูปแบบขบวนการ จึงนำไปสู่ความขัดแย้งที่จำกัดวงระหว่างชนชั้นนำในอำนาจเก่าและชนชั้นนำในอำนาจใหม่ โดยที่ประชาชนมีสิทธิเพียงเป็นผู้เลือกตั้ง ทำให้ประชาธิปไตยของไทยอยู่ในลักษณะล้มลุกคลุกคลานตลอดมา¹ ที่สำคัญแนวทางการอธิบายดังกล่าวยังมีอิทธิพลตราบถึงปัจจุบันและมักถูกโยงเข้าสู่ข้อถกเถียงซึ่งเชื่อมโยงกับการเมืองปัจจุบันที่มีการพยายามย้อนกลับไปอธิบายอดีตโดยเฉพาะการถกเถียงและให้ความหมายใหม่ของเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง นั่นก็คือเหตุการณ์การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ที่กำลังเป็นที่สนใจในสังคมระดับกว้าง

แนวทางการอธิบายดังกล่าวนี้ได้รับอิทธิพลของแนวคิดพัฒนาการเมือง ที่มีการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองในแง่มุมต่าง ๆ โดยนักรัฐศาสตร์ในไทยและมีการริเริ่มใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ และแนวทางดังกล่าวนี้ขยายตัวนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 จนถึงต้นทศวรรษ 2520 ที่ปรากฏว่ามีวิทยานิพนธ์จำนวนหนึ่งที่ได้ทำการศึกษาประเด็นประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่นำเอาแนวคิดพัฒนาการเมืองมาใช้เพื่อวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การเมืองไทย² การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองในแนวทางดังกล่าวนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทที่การ

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 2411-2475, (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 164.

² ณัฐพงษ์ สกุลเลี่ยว, วิธีวิทยาของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย, (พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2564), หน้า 7. ตัวอย่างของงานศึกษาเหล่านี้ เช่น นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518, รัชณี กัลยาณคุณาวุฒิ, “ที่มาของรัฐธรรมนูญ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, ประชัน รักพงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองไทยในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481-2500)”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, นัยนา หงส์ทองคำ, “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520 และเพ็ญ อันชุกฤทธิ์, “รัฐบาล: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาล

เมืองไทยนั้นอยู่ภายใต้การบริหารของรัฐบาลทหารอย่างยาวนานนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ส่งผลให้คนยุคดังกล่าวนี้มีประสบการณ์ร่วมกันในการอยู่ภายใต้การบริหารของรัฐบาลเผด็จการทหาร ทำให้มีการย้อนกลับไปพิจารณาอดีตเพื่อศึกษาหาสาเหตุความบกพร่องทางการเมืองของไทย ดังนั้นจึงเริ่มมีการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองที่นำมาเอากกรอบแนวคิดพัฒนาการเมืองมาใช้วิเคราะห์จึงให้ภาพในเชิงลบต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ภายใต้ความไม่พร้อมส่งผลให้การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ราบรื่นและได้กลายมาเป็นวงจรอุบาทว์ในการเมืองไทย³

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าแนวทางการอธิบายดังกล่าวมีปัญหา กล่าวคือเป็นการมองที่ขาดการมองอย่างรอบด้านและขาดการให้พื้นที่กับประชาชนโดยผูกติดกับรูปแบบของการปฏิบัติที่จำเป็นต้องเป็นต้องมีความพลานามัยจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากในข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งของการปฏิวัติสยามนั้นได้มีงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงพลังของคนชั้นกลางที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมสยามได้เข้ามามีส่วนผลักดันให้เกิดการปฏิวัติขึ้น งานศึกษาดังกล่าวนี้นำมาปรากฏขึ้นในทศวรรษ 2530 และสามารถปลุกเร้าความเข้าใจเดิมที่เคยมีอยู่ก่อนในทศวรรษก่อนหน้านี้ที่มีต่อการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในเชิงลบ กลับกลายมาเป็นการชี้ให้เห็นพลังและความซับซ้อนของกลุ่มคนที่หลากหลายที่ล้วนมีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองขึ้น⁴

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอจะเห็นได้แล้วนับตั้งแต่อดีตมีแนวทางการอธิบายการเมืองไทยในห้วงเวลาสำคัญมาบ้างแล้วนั่นก็คือเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 และต่างมีการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันเป็นหลายแนวทางด้วยกัน⁵ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อเป็นการถกเถียงกับคำอธิบายที่มักให้ภาพในกระบวนการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 นั้นปราศจากซึ่งราษฎรที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวอันเป็นภาพที่แห้งแล้งไร้ชีวิตชีวาและขาดบรรยากาศแห่งยุคสมัยของการปฏิวัติราวกับว่ามีเพียงคนไม่กี่กลุ่มในเหตุการณ์ดังกล่าว เพราะฉะนั้นเพื่อคืนพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ให้กับประชาชนที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทยและอยู่ในยุคสมัยดังกล่าว จึงควรที่จะมีการค้นคว้าและอธิบายบทบาทของราษฎรสยามในแง่มุมที่เข้ามามีส่วนร่วมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างไร โดยอาจจะพิจารณาในแง่มุมความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่อย่างไรบ้าง ในมิติใดบ้าง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปฏิกิริยาของราษฎรหลังการปฏิวัติก็ว่าได้ โดยการหันกลับมา

ที่มาจากการเลือกตั้งในช่วง พ.ศ. 2498-2514" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

⁴ โปรดดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, (นนทบุรี: ฟาเดียกัน, 2553).

⁵ การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นี้ถูกศึกษาจากหลายแนวทางด้วยกัน เช่น งานศึกษาที่เน้นความเปลี่ยนแปลงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ส่งผลให้เกิดการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ งานที่เน้นการอธิบายการปฏิวัติสยาม 2475

โดยตรง งานศึกษาที่เน้นมิติด้านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับการเมือง เป็นต้น โปรดดูรายละเอียดใน ศราวุฒิ วิสาขม, "80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475 ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2375 (อีกครั้ง)", *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* (มกราคม-เมษายน 2556), หน้า 5-37.

ศึกษาราชฎหรือประชาชนนี้เป็นการมองในฐานะของผู้ที่ขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ ที่มีบทบาทในการสร้างประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์การเมือง ราชฎจะมีบทบาทหรือคาดหวังต่อระบอบการเมืองใหม่อย่างไรจึงเป็นสิ่งที่สมควรค้นคว้าอย่างยิ่งที่จะช่วยเติมเต็มภาพชิ้นส่วนของเรื่องราวในอดีตที่มีพื้นที่ของราชฎสยามในห้วงเวลาสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และผู้วิจัยเห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในยุคต้นของระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ควรถูกจำกัดในมิติของการเลือกตั้ง การแสดงออกในมิติของภาคประชาสังคมตามแนววิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์เท่านั้น ซึ่งวิธีการมองดังกล่าวนี้เป็นการบดบังการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ จนทำให้นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าไม่มีราชฎในการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

ภายหลังการสิ้นสุดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลภายใต้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างหนัก โดยมีสาเหตุทั้งที่มีปัจจัยภายในประเทศคือ ความไม่มั่นคงทางการคลังตั้งแต่ช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพื้นฐานของนโยบายการเงินและการคลังของสยามที่ดำเนินเป็นไปตามแนวทางอนุรักษนิยมซึ่งเป็นแนวทางที่ได้ถูกวางไว้ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เน้นการรักษาเสถียรภาพเงินคลังไว้ ไม่นิยมการใช้จ่ายจากการกู้เงินจากต่างประเทศ และหลีกเลี่ยงการกู้เงิน⁶ ปัจจัยภายนอกประเทศคือ ความปั่นป่วนของทางการเงินระหว่างประเทศเนื่องมาจากหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 อังกฤษและประเทศอื่น ๆ ได้ออกจากอัตราแลกเปลี่ยนมาตรฐานทองคำ และสยามก็ได้ออกจากมาตรฐานทองคำด้วย และภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ของโลก (Great depression) ในปี พ.ศ. 2472 อันเกิดจากภาวะฟองสบู่แตกในสหรัฐอเมริกาและส่งผลกระทบต่อสยาม วิธีการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการตัดทอนรายจ่ายอย่างรุนแรง เพื่อให้เกิดดุลงบประมาณ เช่น การลดราชการ การขึ้นภาษีแทบทุกประเภท การเก็บภาษีรายได้ใหม่ เป็นต้น⁷

ผลจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำไปสู่ความเดือดร้อนของประชาชน ซึ่งก็ได้สะท้อนออกมาในงานเขียนที่วิพากษ์วิจารณ์ต่อนโยบายทางเศรษฐกิจ เช่น ความเห็นต่อการใช้นโยบายการเงิน การคลัง ความเดือดร้อนของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย และการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจากสื่อมวลชน⁸ นอกจากบนพื้นที่หน้าหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีการเคลื่อนไหวทางความคิดตามแบบแผนจารีตประเพณี นั่นก็คือการถวายนฎีกา อันเป็นช่องทางสื่อสารความนึกคิดทางเศรษฐกิจ

⁶ มยุรี นกขุทอง, “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477)”, ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า. 496-497.

⁷ อัจฉราพร กมฺพทิสมัย, “ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475 ภาพสะท้อนจากเอกสารและงานเขียนหนังสือพิมพ์”, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า. 252.

⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 253.

ของประชาชนที่ต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาทางเกี่ยวกับเรื่องปากท้อง และเป็นความต้องการความเจริญของประเทศ⁹

มิใช่แต่ความเคลื่อนไหวทางความคิดทางการเมืองที่ได้ปรากฏขึ้นในสยามอย่างเข้มข้น รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล แต่ในอีกด้านหนึ่งได้ปรากฏความคิดเรื่องการวางแผนเศรษฐกิจขึ้นบ้างแล้ว แม้ว่าจะปรากฏขึ้นอย่างเบาบางในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ถือเป็นเรื่องต้องห้ามในสยาม ทั้งที่เป็นศาสตร์อันเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามก็มีผู้ริเริ่มเขียนงานด้านเศรษฐศาสตร์เพื่อเผยแพร่ขึ้นครั้งแรกนั่นก็คือ พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค) ในช่วงรัชกาลที่ 6 โดยได้เขียนเรื่อง **ทรัพย์ศาสตร์เล่ม 1 และเล่ม 2** เมื่อปี พ.ศ. 2454 ถือได้ว่าเป็นตำราเศรษฐศาสตร์เล่มแรกของไทย นับได้ว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าอย่างมากในขณะนั้น ซึ่งเป็นหนังสือแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยมุ่งหวังใช้วิชาดังกล่าวแก้ไข้ปัญหาของชาติบ้านเมือง ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสยามนั่นก็คือสภาพความยากจน หนังสือเล่มดังกล่าวได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการไม่สนับสนุนให้เกิดการสะสมทุนในสยามจนนำไปสู่ความล้าหลังทางเศรษฐกิจ และได้เสนอแนวทางการแก้ไข้ปัญหาโดยใช้การพัฒนาเศรษฐกิจอันเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจภายในเสียใหม่ โดยผ่านวิธีการสหกรณ์ และการกระตุ้นให้รัฐบาลเป็นหน่วยที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งแน่นอนว่าความรู้ชุดดังกล่าวมิได้ถูกยอมรับในสังคมสยาม และได้ถูกห้ามเผยแพร่ด้วย¹⁰ นอกจากนี้แล้วจากการเขียนหนังสือเล่มดังกล่าวยังเป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเขียนวิจารณ์หนังสือเรื่องดังกล่าวลงในวารสาร **สมุทसार** ของราชนาวิสมาคม ซึ่งพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับการแบ่งคนออกเป็นชนชั้นดังในหนังสือ **ทรัพย์ศาสตร์** เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่า “คนไทยไม่มีใครสูงกว่าใคร เว้นแต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวแล้ว ใครๆ เสมอกันหมด...ในเมืองไทยเรานี้ไม่มีมหาเศรษฐี หรือแม้แต่เศรษฐีอย่างปานกลางของชาวยุโรปเขาจริงอยู่ แต่เราไม่มีคนจนเท่าชาวยุโรปเหมือนกัน...”¹¹ อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะหนังสือเล่มดังกล่าวจะมีได้ถูกนำไปเผยแพร่ แต่ในระยะต่อมาเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หรือ “ครูเทพ” ได้เขียนบทความเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ หรือที่เรียกว่า “**เศรษฐวิทยา**” ไว้จำนวนมากใน ปี พ.ศ.2464¹² จนกระทั่งในระยะต่อมาได้มีการตรากฎหมายออกกฎหมายห้ามสอนลัทธิ

⁹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรในสมัยการปฏิวัติศวรรษ 2470” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*, (นนทบุรี: ฟาเดียกัน, 2560), หน้า 164, 148.

¹⁰ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร (บรรณาธิการ), พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค) นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของเมืองไทย, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2523), หน้า.1-3. และ นราพร อติวานิชยพงศ์, ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย, (กรุงเทพฯ: สว่างสรรค์, 2552), หน้า 24.

¹¹ อัครพานู, “ทรัพย์ศาสตร์ (เล่ม 1) ตามความเห็นของเอกชนผู้ได้อ่านหนังสือเล่มนี้”, *สมุทसार* (5 กันยายน 2458), เล่มที่ 9 หน้า 125, 128. อ้างใน สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร (บรรณาธิการ), พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค) นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของเมืองไทย, หน้า.28.

¹² เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, บทความอันเกี่ยวเนื่องด้วยเศรษฐวิทยาของครูเทพ, (กรุงเทพฯ: 2477) อ้างใน นราพร อติวานิชยพงศ์, ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย, หน้า. 26.

เศรษฐกิจ โดยถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำผิดในทางอาญาตามพระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ.2470 มาตรา 4¹³

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการออกกฎหมายห้ามมิให้มีการสอนลัทธิทางเศรษฐกิจ แต่ก็ยังมีการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าว โดยใช้คำว่า “คหกรรม” “โศคกิจ” อันเป็นการหลีกเลี่ยง¹⁴ ยกตัวอย่าง เช่น ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2470 หนังสือพิมพ์ **กสิกร** ฉบับแรกได้ถูกวางขาย หนังสือพิมพ์ดังกล่าวเป็นการร่วมมือระหว่างอาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครู กสิกรรมที่บางสะพานที่ได้ชักชวน ม.จ.สิทธิพร กฤดากร อดีตข้าราชการอนาคตไกลผู้ซึ่งได้กราบบังคมทูลลาออกจากราชการเพื่อไปทำการเกษตร โดยจุดมุ่งหมายของหนังสือพิมพ์ดังกล่าว เพื่อทำการเผยแผ่เฉพาะความนิยมในการกสิกรรม เพื่อตั้งสมาคมเกื้อกูลการกสิกรรมในระหว่างชนชั้นกลาง ให้ความรู้ในหลักแห่งกสิกรรมต่างๆ ต่อผู้อ่าน เปิดโอกาสให้ผู้อ่านถามปัญหาเรื่องการกสิกรรมต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจออกความเห็นแลนำความรู้มาลงในหนังสือพิมพ์ เพื่อช่วยเพื่อนร่วมชาติซึ่งกันและกัน¹⁵ แม้ว่าการออกหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการกสิกรรมเป็นเฉพาะ แต่ก็มีกล่าวถึงและให้ความรู้ที่เกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ที่จำเป็นกับกลุ่มชาวนา และยังเรียกร้องให้รัฐบาลเป็นผู้แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ เพราะในเวลาดังกล่าวปัญหาเรื่องชาวนาและข้าว เป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจภายในอย่างมาก ซึ่งปัญหาที่สังคมชาวนาสยามต้องเผชิญแล้วส่งผลต่อผลผลิตมีหลายประการ เช่น การไม่ปรับปรุงที่ดินของเจ้าที่ดินและรัฐบาลส่งผลให้ที่นาเสื่อมคุณภาพลงเรื่อยๆ หรือถ้าหากมีการพัฒนาปรับปรุงที่ดินจนส่งผลให้มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เจ้าที่ดินก็มักจะเพิ่มค่าเช่า¹⁶ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าว ชิมเมอร์แมนได้รายงานว่า “ไม่มีท้องที่ปลูกข้าวใดๆ เลยที่มีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ยคอก การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การไถคราดอย่างระมัดระวัง การสูบน้ำ เป็นต้น”¹⁷ หรือที่พระยาสุริยานุวัตรได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “รัฐจะหารายได้เพิ่มได้อย่างไร ในเมื่อประชาชนไร้การศึกษา และขาดการเอาใจใส่ด้านสุขภาพ ทั้งการเกษตร อุตสาหกรรม และการพาณิชย์ ก็ไม่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเพียงพอ ถ้ารัฐมิได้ใช้จ่ายเงินส่วนใหญ่ไปในกิจกรรมที่มีได้ก่อผลผลิต เจือ้นไขทางเศรษฐกิจของเราคงจะดีกว่านี้มาก”¹⁸ ดังนั้นการเกิดขึ้นของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวที่พยายามผลักดันความเห็นด้านการเกษตรและปรากฏความคิดทางเศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเกษตรกร ขณะที่ในกลุ่มพวกพ่อค้าก็ได้จัดทำวารสารทางเศรษฐกิจเพื่อ

¹³ หน้าเดียวกัน.

¹⁴ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, 2544).

¹⁵ หนังสือพิมพ์กสิกร, 1 เมษายน 2470, ฉบับที่ 1, หน้า. 6-9.

¹⁶ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, “ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2453-2475” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484, หน้า. 477

¹⁷ Carle C. Zimmerman, Siam Rural Economic Survey 1930-1931, Bangkok: The Bangkok Times Press, 1931, footnote p.311 อ้างใน หน้าเดียวกัน.

¹⁸ พระยาสุริยานุวัตร, เศรษฐกิจการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ปพิท, 2519), หน้า 13.

ต้องการแนะนำการค้าและให้ความรู้ทางเศรษฐกิจ เช่นวารสาร **สยามพาณิชย์** ของห้างเยวราช¹⁹ ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 ที่มีการปรับปรุงหลักสูตรของการศึกษากฎหมายใหม่ได้มีการเสนอให้สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ในโรงเรียน แต่ข้อเสนอดังกล่าวได้ถูกสั่งระงับเสีย ทว่าหลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ได้นำเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์ไปแทรกไว้ส่วนท้ายของเนื้อหาการสอนวิชากฎหมายปกครอง โดยใช้ชื่อว่า “การงานซึ่งฝ่ายปกครองกระทำ”²⁰ หรือแม้แต่ตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็ได้ปรากฏว่ามีการเสนอความเห็นทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น

ดังนั้นสามารถประมาณได้ว่าในช่วงก่อนการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 เกิดความเคลื่อนไหวทางความคิดทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจจากราชวรกันมาบ้างแล้ว ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในรูปแบบของการเคลื่อนไหวตามฎีกา บนสื่อสิ่งพิมพ์ หรือแม้แต่การพยายามที่จะนำเสนอความรู้ประเภทใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองหรือเศรษฐกิจก็ตามได้เกิดขึ้นแล้วในสยาม ซึ่งก็เป็นการกรุยทางแก่ระบอบการเมืองใหม่ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

จนกระทั่งเมื่อผู้ก่อการที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” นำกองกำลังทหารเข้ามายึดอำนาจรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรุ่งเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบรัฐธรรมนูญ จากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ถูกให้ความหมายหรือให้คำอธิบายไปหลายแนวทางด้วยกัน แต่แนวทางที่ดูเหมือนว่าจะเป็นการอธิบายแบบขาดพลังและแห้งแล้งนั่นก็คือแนวทางที่อธิบายว่าการปฏิวัติดังกล่าวมันไร้ซึ่งมวลชนเข้าร่วมและผู้ขาดการอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเรื่องของชนชั้นนำดังที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้น

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาถึงการศึกษาที่ผ่านมาในแนวทางที่มีการอธิบายความเคลื่อนไหวทางความคิดหรือการเข้ามามีส่วนร่วมของราษฎรในห้วงของการปฏิวัติพบว่า ประชาชนมีช่องทางการสื่อสารทางการเมืองก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ที่สะท้อนเรื่องความต้องการ ความทุกข์ยากของประชาชนจะพบว่าได้ปรากฏใน “ฎีกา” และ “คำร้องเรียน” ที่ทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดจากคนจากเบื้องล่างที่กระทำผ่านจารีตประเพณีในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์²¹ และนอกจากนี้ยังมีพื้นที่บนหน้าหนังสือพิมพ์ที่ทำหน้าที่แสดงถึงความคิดและเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองในสังคมอันเป็นช่องทางสื่อสารสมัยใหม่²² และยังมีการศึกษาที่ให้คำอธิบายถึงการเริ่มก่อตัวทางสังคมในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น การ

¹⁹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ในช่วงหนึ่งทศวรรษภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, น. 233.

²⁰ นราพร อติวานิชพงษ์, ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย, หน้า. 27-28.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

²² อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532).

รวมกลุ่มของกรรมกรธรรมา 23 งานศึกษาอีกชั้นหนึ่งที่พยายามนำเสนอให้เห็นถึงพื้นที่ของประชาชนในประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติ พ.ศ.2475 โดยชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของประชาชนก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และชีวิตของประชาชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่าง “รอบด้าน” 24 งานศึกษาอีกชั้นหนึ่งที่ทำการศึกษาศาสตร์และชีวิตกลุ่มกุลีลากรณในสยาม ซึ่งเป็นกลุ่มคนจีนที่อพยพมาทำงานในสยาม ในงานศึกษาชิ้นดังกล่าวพยายามอธิบายถึงชีวิตของกุลีลากรณในสยามที่ไม่มีการรวมกลุ่มต่อสู้ แต่อย่างไรก็ตาม ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 กลับมีการบันทึกถึงการสไตรท์ของคนกลุ่มดังกล่าวซึ่งช่วยให้เห็นถึงชีวิตและการต่อสู้ของคนเบื้องล่างซึ่งเป็นกุลีลากรณ และเป็นตัวอย่างของการศึกษาชีวิตและสังคมของคนกลุ่มหนึ่งในสยาม

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังพบว่าม้งงานศึกษาชิ้นสำคัญที่บุกเบิกที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับความนึกคิดของประชาชนหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 คืองานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ในบทความ “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรสมัยของการปฏิวัติทศวรรษ 2470” แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่างานชิ้นดังกล่าวจะได้ทำการแจกแจงประเภทของความคิดของประชาชน พร้อมยกตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเคลื่อนไหวทางความคิดในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังสามารถพิจารณาแง่มุมอื่น ๆ ที่แตกต่างจากการมองที่ผ่านมาได้โดยอาจจะวิเคราะห์หลักฐานต่าง ๆ ควบคู่ไปพร้อมกับบริบทการเมืองสยาม ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างจากการค้นคว้าเบื้องต้นพบว่าม้งจดหมายที่ชี้แจงเกี่ยวกับการขอเปิดโรงเรียนสอนวิชาการเมือง เศรษฐศาสตร์ และกฎหมาย เพื่อตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งเมื่อนำมาค้นคว้าต่อกลับพบว่าม้งข้อเท็จจริงของการเปิดโรงเรียนสอนดังกล่าว เนื่องจากว่ามีการตีพิมพ์หนังสือจากกลุ่มต่าง ๆ 25 ที่มีการรวมตัวกันเพื่อศึกษาวิชาการและหนังสือหรืองานเขียนต่าง ๆ ก็เป็นผลผลิตจากการรวมกลุ่มเหล่านี้ พร้อมกันนั้นเนื้อหาเหล่านี้ก็สะท้อนถึงความพยายามที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและพยายามผลักดันความคิดให้กลายเป็นนโยบายต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การเปิดโรงเรียนหรือสมาคมบำรุงการศึกษา ของ ดร. โชติ คุ่มพันธ์ ในบ้านของพระยาตราภัยพิพัฒน์ (อดีตข้าราชการผู้ก้าวหน้าในหน้าที่การงานในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่ต่อมาถูกให้ออกจากราชการหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475) 26 การเปิดโรงเรียนดังกล่าวนำไปสู่การมีลูกศิษย์จำนวนหนึ่งที่นับถือเขาและหมั่นเขียนบทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจลงบนหน้าหนังสือพิมพ์เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขและวางแผนทางเศรษฐกิจ ต่อมาได้นำมาตีพิมพ์รวมเล่มภายหลังชื่อว่า “ปัญหาโภชนศาสตร์” การเปิดโรงเรียนดังกล่าวนี้ผู้วิจัยค้นพบว่าส่งผลให้คณะราษฎรต้องส่งสายลับเข้าไปสอดส่องผู้ที่เกี่ยวข้องในการเปิดโรงเรียนนี้ด้านหนึ่งก็สะท้อนไว้ซึ่งบรรยากาศหลังการปฏิวัติที่มีทั้งความคาดหวังความกลัวต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่า ดร. โชติ คุ่มพันธ์ ได้เสนอ “ร่าง

23 ศิริธรม์ คล้ามไพบูลย์, แรงงานวิจารณ์เจ้า ประวัติศาสตร์ราษฎรผู้ชาญฉลาดทำสมบูรณาญาสิทธิไทย, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547).

24 ศราวุฒิ วิสาพรม, ราษฎรสมัยหลังวันปฏิวัติ 2475, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559).

25 ยกตัวอย่างหนังสือที่มาจากมารวมกลุ่มกันหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เช่น คณะยุวสาร, *หลักเศรษฐศาสตร์ของรัสเซีย*, (พระนคร: โรงพิมพ์ยั้งหลี, 2478). และ โชติ คุ่มพันธ์, *ปัญหาโภชนศาสตร์*, (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2476).

26 โปรดดู เลื่อน ศราภัยวานิช, *ฝันร้ายของข้าพเจ้า*, (พระนคร: มิตราการพิมพ์, 2512).

แผนโลกกิจสำหรับประเทศสยาม” แก่รัฐบาลหากแต่เรื่องดังกล่าวถูกระงับเสีย จะเห็นได้ว่าตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นก็ช่วยชี้ให้เห็นถึงบรรยากาศช่วงการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ที่คนจำนวนมากกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านช่องทางสื่อสารกับรัฐบาล และตื่นตัวทางการเมืองผ่านการรวมกลุ่มเพื่อเปิดโรงเรียน จนถึงการเปิดสมาคมต่างที่เกิดขึ้นจำนวนมากหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ขณะเดียวกันรัฐบาลในระบอบใหม่ก็มีท่าทีเปิดกว้างที่รับฟังความเห็นของประชาชน ซึ่งประเด็นเหล่านี้สามารถอธิบายได้อีกมาก ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อผู้นำในระบอบการเมืองใหม่ หรือระบอบการเมืองใหม่ ปฏิบัติการของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน หรือประชาชนที่มีต่อรัฐบาล การเข้ามามีส่วนร่วมของราษฎร กระแสสังคมที่ส่งผลต่อทำให้รัฐบาล หรือการดำเนินนโยบายของรัฐบาลนั้นตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนหรือไม่ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอจะเห็นได้ว่าท่าทีที่ผ่านมาซึ่งพยายามศึกษาความเคลื่อนไหวทางความคิดและการเมืองของคนกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ไว้บ้างแล้วซึ่งช่วยให้เห็นถึงแง่มุมของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมสยามในห้วงเวลาของความเปลี่ยนแปลง และเห็นว่าสังคมในสยามนั้นมีพลังของการเรียกร้องหรือเสนอความเห็นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยก่อนการปฏิวัติและยังคงดำเนินต่อไปหลังการปฏิวัติ

ในการค้นคว้าเอกสารในหอจดหมายเหตุแห่งชาติผู้วิจัยพบว่า มีชุดเอกสารร้องเรียนและเสนอความเห็น ที่เป็นจดหมายที่ประชาชนส่งตรงมายังคณะราษฎรซึ่งเป็นช่องทางสื่อสารระหว่างประชาชนและรัฐบาลในระบอบใหม่ ในเนื้อหาของจดหมายเท่าที่ค้นคว้าเบื้องต้นได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการ ความเดือดร้อนของประชาชนที่หวังให้รัฐบาลจะช่วยแก้ไขปัดเป่าปัญหาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อระบอบใหม่ ขณะเดียวกันก็มีบางส่วนบรรยายถึงบรรยากาศในห้วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าการศึกษาที่ผ่านมาจะมีการใช้หลักฐานชุดดังกล่าวไปบ้างแล้ว แต่ผู้วิจัยเห็นว่ายังสามารถตั้งคำถามการศึกษาใหม่และใช้หลักฐานประเภทอื่น ๆ มาใช้เพื่ออธิบายความคาดหวังของประชาชนและบรรยากาศหลังการปฏิวัติได้ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้วข้างต้น

ซึ่งการศึกษาความคาดหวังของประชาชนในช่วงเวลานี้กล่าวได้ว่าอาจจะฉายภาพของประวัติศาสตร์สังคมของคนเบื้องล่างในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล และเสนอให้เห็นว่าราษฎรเหล่านี้ล้วนแล้วเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันประวัติศาสตร์ให้ดำเนินไป

แต่อย่างไรก็ตามประเด็นที่ประชาชนต้องการหรือคาดหวังต่อรัฐบาลใหม่นั้นก็มีจำนวนมาก ดังนั้นเพื่อให้เหมาะสมกับข้อกำหนดด้านระยะเวลาของการทำวิจัยที่มีระยะของการค้นคว้าราว 10 เดือน และจากการค้นคว้าพบว่าในช่วงปีแรกนั้นมีหลักฐานชิ้นต้นในหอจดหมายเหตุแห่งชาติอันเป็นหมวด “คำร้องเรียนแสดงความคิดเห็น” นั้นมีจำนวน 467 ฉบับโดยประมาณ ซึ่งแตกต่างจากปีถัดไปที่ลดลงมากกว่าครึ่ง²⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงนัยยะที่สำคัญอย่างมากในช่วงต้นหลังการปฏิวัติที่ราษฎรเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน และน่าจะดำเนินไป

²⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรในสมัยของการปฏิวัติพ.ศ. 2475” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจทางการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, หน้า 142.

อย่างเข้มข้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เพิ่งเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามจากการพิจารณาจากหลักฐานชั้นต้นที่แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของราษฎรนั้นมีอยู่หลากหลายประเด็นด้วยกัน ผู้วิจัยจำที่จะต้องจำแนกประเด็นต่าง ๆ ในมิติกว้าง ๆ ที่พอจะสามารถสะท้อนความคาดหวังของราษฎรที่มี ต่อระบอบการเมืองใหม่โดยแบ่งเป็น 3 มิติ ได้แก่ การเมือง สังคม และเศรษฐกิจ โดยเหตุที่จำแนกดังกล่าวนี้เนื่องจากว่าประเด็นเหล่านี้ล้วนแล้วเป็นประเด็นที่ราษฎรส่วนใหญ่คาดหวังต่อรัฐบาลใหม่อย่างชัดเจน โดยในมิติทางการเมืองและสังคมนั้นก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าภายใต้ระบอบการเมืองใหม่นั้นราษฎรมีความคาดหวังอย่างไร บางความคาดหวังก็เป็นจินตนาการใหม่ของราษฎรก็ได้ซึ่งก็เป็นปฏิกิริยาที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่ต่างคาดหวังกันไปต่าง ๆ นานา ซึ่งแน่นอนว่าหัวใจของการปฏิวัติในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คือการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์การเมืองของสยาม ท่ามกลางความเสื่อมถอยของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการเกิดใหม่ของระบอบการเมืองที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนให้สามารถเข้ามาส่วนร่วมทางการเมืองน่าจะช่วยให้สามารถเห็นความคาดหวังที่ประชาชนมีต่อระบอบการเมืองใหม่ในช่วงแรกได้ไม่มากนัก และยังช่วยให้เห็นถึงบรรยากาศการตื่นตัวของประชาชนภายใต้ระบอบการเมืองใหม่ที่พร้อมเปิดรับความเห็นของประชาชน ในมิติทางเศรษฐกิจนั้นจะเห็นได้ว่าในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่เคยถูกผลักดันกันอย่างมาจกคนหลายกลุ่มดังที่ได้อธิบายมา ต่อมาเมื่อพื้นที่ทางการเมืองเปิดให้สามารถเสนอเรื่องดังกล่าวต่อรัฐบาลได้ การศึกษาประเด็นอาจช่วยให้มองเห็นถึงประเด็นด้านเศรษฐกิจได้กว้างขึ้นในสภาพสังคมที่เปิด และยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

การวิจัยนี้จะทำการค้นคว้าผ่านเอกสารร่องเรียนและเสนอความเห็นช่วงหนึ่งปีหลังการปฏิวัติเป็นหลักแต่ก็ยังมี การค้นคว้าเอกสารอื่น ๆ ประกอบร่วม เช่น หนังสือพิมพ์เก่า หนังสืองานศพ เป็นต้น เพราะผู้วิจัยเห็นว่าอุณหภูมิทางการเมืองในช่วง 1 ปีแรกหลังการปฏิวัตินั้นมีอยู่สูงมาก ทั้งความไม่เสถียรภาพ ความไม่มั่นใจของรัฐบาลคณะราษฎร ความขัดแย้งภายในรัฐบาล รวมไปถึงท่าทีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ ล้วนแล้วส่งผลต่อบรรยากาศทางการเมืองในช่วงนี้ แต่สถานการณ์เหล่านี้ น่าจะคลี่คลายลงได้ภายหลังที่รัฐบาลคณะราษฎรสามารถปราบปรามกบฏบวรเดชได้ในช่วงปี พ.ศ. 2476 และสามารถครอบครองอำนาจได้เต็มที่พร้อมทั้งเร่งเผยแพร่วิธีการระบอบการเมืองใหม่แก่ประชาชน

อารมณ์และความรู้สึกของราษฎรและผู้นำในระบอบใหม่ยังอยู่ในภาวะที่กล่าวได้ว่ายังไม่เสถียรนัก ประกอบกับช่วงเวลาหลังปฏิวัติ 1 ปีนี้ ได้ปรากฏว่ามีเอกสารหมวด “ร่องเรียนและแสดงความคิดเห็น” อยู่เกือบ 500 ฉบับด้วยกัน ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ช่วยให้เห็นภาพของความคาดหวัง และบรรยากาศทางการเมืองที่ยังคุกรุ่นไปด้วยความไม่แน่นอนอยู่สูง นอกจากนี้ผู้วิจัยจะค้นคว้าผ่านเอกสารชนิดอื่นเช่น ข่าวนบนหน้าหนังสือพิมพ์เท่าที่ค้นคว้าได้ การรวมกลุ่มทางสังคมดังที่ยกตัวอย่างไปแล้วมาประกอบร่วมเพื่อให้เห็นภาพของสยามหลังการปฏิวัติและการศึกษานี้จะเน้นไปที่การศึกษาประเด็นประวัติศาสตร์ความคิด และยังเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมในช่วงเวลาที่สังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสูงและส่งผลกระทบต่อผู้คนอย่างมหาศาล

1.2 คำถามงานวิจัย

1. ความคาดหวังประเด็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของราษฎรในช่วง 1 ปีแรกหลังการปฏิวัติมีประเด็นใดบ้างที่ประชาชนคาดหวังต่อระบอบการเมืองใหม่

2. ความคาดหวังประเด็นเหล่านี้ได้ส่งผลอย่างไรต่อบรรยากาศการเมืองและผู้นำในระบอบใหม่

1.3 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่อันถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสังคมสยามในช่วงเปลี่ยนผ่านระบอบการเมืองใหม่ โดยจะนำความคิดเหล่านั้นมาวิเคราะห์โดยมุ่งไปที่ประเด็นความคาดหวังในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ประกอบไปด้วยประชาชนจำนวนหนึ่งที่เข้ามาสู่พื้นที่ทางการเมือง และบรรยากาศทางการเมืองหลังการปฏิวัติสยาม 1 ปีซึ่งเป็นช่วงหนึ่งของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อผู้คนอย่างมหาศาล

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

เป็นการศึกษาความคาดหวังของราษฎรชาวสยามที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ โดยจะศึกษาผ่านเอกสาร หอจดหมายเหตุแห่งชาติในส่วนเป็นคำร้องเรียนแสดงความคิดเห็นที่ส่งให้คณะรัฐบาลคณะราษฎรหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยจะศึกษาเอกสารชุดดังกล่าวในช่วง 1 ปี หลังการปฏิวัติ นอกจากนี้ยังมีการใช้เอกสารจากหนังสือพิมพ์เก่า หนังสือเก่า และหนังสืองานศพ เท่าที่ยังสามารถค้นคว้าได้ในปัจจุบันมาวิเคราะห์ร่วม

1.5 วิธีดำเนินการ

วิธีการดำเนินการศึกษาเป็นงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ (historical research) โดยจะเป็นวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ที่จะนำเอาเอกสารต่างๆ ที่ได้ค้นคว้ามาทำการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.6 ระยะเวลา

ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2563 – 30 กันยายน พ.ศ.2564

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

2.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ของราษฎรในห้วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในการศึกษาเรื่องความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบใหม่หลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 นี้เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ความคิด และประวัติศาสตร์สังคมที่มุ่งศึกษาค้นคว้าความคาดหวังของประชาชนหรือคนระดับล่างที่ไม่ได้อยู่ใกล้ศูนย์กลางอำนาจหรือมีตำแหน่งงานใกล้ชิดกับรัฐบาลในระบอบใหม่ ด้านหนึ่งเป็นการศึกษาว่ากลุ่มคนเหล่านี้ได้มีความคาดหวังมีการเมือง สังคม และเศรษฐกิจต่อรัฐบาลใหม่อย่างไรบ้างโดยศึกษาผ่านเอกสารคำร้องเรียนแสดงความคิดเห็น ปาฐกถาหรือบทความที่ปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ และเอกสารอื่น ๆ เท่าที่สามารถค้นคว้าได้ ในอีกทางการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวยังเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมในช่วงเวลาที่สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสูง อย่างไรก็ตามเมื่อสำรวจพรมแดนความรู้งานศึกษาที่ผ่านมาในประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดและประวัติศาสตร์สังคมอยู่จำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเลือกงานศึกษาที่ศึกษาในประเด็นใกล้เคียงหรือบุกเบิกการศึกษาในแนวทางใกล้เคียงกับงานของผู้วิจัยที่จะทำการถกเถียงและต่อยอดจากการศึกษาเดิมที่ผ่านมา ดังนี้

งานศึกษาชิ้นแรกที่ถือว่าเป็นการศึกษาที่บุกเบิกการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ความคิด ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความนึกคิดของประชาชนหลังการปฏิวัติคืองานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ในบทความ “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรในสมัยของการปฏิวัติทศวรรษ 2470” บทความชิ้นดังกล่าวนำเสนอให้เห็นถึงความนึกคิดของประชาชนที่เป็นคนระดับล่างของสังคม เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับความคิดและวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมอื่น ๆ จะทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของยุคสมัย และยังทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์สังคมในแง่มุมหนึ่งด้วย¹ ในบทความชิ้นดังกล่าวได้ทำการแจกแจงประเด็นความนึกคิดของประชาชนที่สื่อสารกับรัฐบาล โดยข้อเสนอของบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงมายาคติของการปฏิวัติที่ต้องมีมวลชนเข้าร่วม ซึ่งนำไปสู่ข้อวินิจฉัยที่ว่า การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 นั้นประชาชนไม่มีการตื่นตัวทางการเมืองเลย² และให้บทสรุปว่าในทศวรรษ 2470 ประชาชนมีการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาและการเมืองตามแบบจารีตผ่านการ “ถวายฎีกา” ที่ถวายต่อพระเจ้าแผ่นดินที่เป็นความนึกคิดทางเศรษฐกิจและการเมือง การกระทำดังกล่าวนี้เป็นการส่งสมประสงค์และเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดที่นำไปสู่การปฏิวัติ ความใฝ่ฝันที่จะเห็นอนาคตก้าวหน้าได้แผ่กระจายไปทั่วสังคม มีการสื่อสารโดยตรงกับ

¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรในสมัยของการปฏิวัติทศวรรษ 2470” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2560), หน้า 127

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

รัฐบาลใหม่ผ่านช่องทางคำร้องเรียนและแสดงความคิดเห็น การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลใหม่อยู่บ้าง โดยเฉพาะบรรยากาศความเชื่อมั่นหรือวิตกกังวลของรัฐบาลหลายครั้งเกิดขึ้นจากการสื่อสารของประชาชน การตัดสินใจของชนชั้นในรัฐบาลระบอบใหม่บางครั้งได้วางอยู่บนกระแสของภูมิปัญญาของประชาชนที่นึกคิดและไฝ่ฝัน และถือได้ว่ามีบทบาทในประวัติศาสตร์อยู่มากหากแต่ยังไม่ถูกกล่าวถึง³

อีกบทความของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ คือ “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ในช่วงหนึ่งทศวรรษ” ที่นำเสนอให้เห็นถึงการเสนอโครงการเศรษฐกิจภายหลังการปฏิวัติอันเป็นความคิดที่มีพลังและมีการเคลื่อนไหวนับตั้งแต่ช่วงปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปจนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ความคิดเรื่องเศรษฐกิจไม่ได้มีเพียงความคิดของ ปรีดี พนมยงค์ เพียงคนเดียวหากแต่เป็นกระแสความคิดที่พบได้โดยทั่วไปในสังคมขณะนั้นและการใช้เพียงแผนเศรษฐกิจที่เสนอโดย ปรีดี พนมยงค์ มาเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของการปฏิวัติจึงจำเป็นต้องเข้าใจโครงการเศรษฐกิจทั้งหมดที่ถูกเสนอ ซึ่งทั้งหมดคือการต่อสู้ทางความคิด และชี้ให้เห็นว่า แนวเศรษฐกิจแบบชาตินิยมที่เกิดขึ้นยุคการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นมีกระบวนการก่อรูปความคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ และไม่เห็นด้วยกับข้อสรุปว่าแนวเศรษฐกิจชาตินิยมนั้นริเริ่มมาจากลักษณะการแบบเผด็จการในยุคดังกล่าวหรือผู้ที่เป็นที่ปรึกษาของผู้นำในยุคดังกล่าว นอกจากนี้แล้วในบทความชิ้นดังกล่าวยังได้ทำการจำแนกโครงการเศรษฐกิจที่พยายามผลักดันต่อรัฐบาลตั้งแต่ภายหลังปฏิวัติ พ.ศ. 2475 จนถึงก่อนเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยนำเสนอโครงการเศรษฐกิจ 7 โครงการ เสนอโดย นายมังกร สามเสน หลวงประดิษฐมนูธรรม พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาโกมารกุลมนตรี พระสารสาสน์พลขันธ์ พระบริรักษ์ยุทธกิจ และพระศาลสุขุมวิท และมีข้อเสนอทั่วไปทางเศรษฐกิจสำคัญอีก 3 แนวทาง เสนอโดย นายวนิช ปานะนนท์ พระยาสุริยานุวัตร และหลวงวิจิตรวาทการ โดยไม่นับรวมกับความคิดอื่นในสังคมที่กระจัดกระจายอีกจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นฎีกาหนังสือพิมพ์ วารสาร ปาฐกถา เป็นต้น โดยแนวความคิดทางเศรษฐกิจทั้ง 10 แนวนี้ได้ผ่านเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี⁴ และเน้นการพิจารณาที่กระแสความคิดที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างเป็นกระบวนการ และชี้ให้เห็นว่าแนวความคิดทางเศรษฐกิจนั้นสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และกลุ่มเศรษฐกิจที่ได้ผลประโยชน์จากนโยบายเศรษฐกิจ⁵ ในประเด็นเรื่องเศรษฐกิจนั้นยังมีวิทยานิพนธ์ระดับชั้นปริญญาเอกของ Makoto Nambara ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Economic Plans and the Evolution of Economic Nationalism in Siam in the 1930s” ในงานเขียนดังกล่าวนี้มุ่งเน้นไปที่การค้นคว้าเรื่องชาตินิยมทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามก็ได้มีการนำเอาโครงการเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่สำคัญที่ถูกนำเสนอจากบุคคลสำคัญ รวมไปถึงมีการเสนอประเด็นทางเศรษฐกิจจากกลุ่มชนชั้นกลางที่เข้ามามีส่วนร่วมภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 โดยมีการใช้หลักฐานชุดเดียวกันกับงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นล้วนเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากรัฐบาลก่อนหน้า

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงหนึ่งทศวรรษภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, หน้า 236

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

และในบรรดาข้อเสนอทางเศรษฐกิจเหล่านี้ก็ชี้ให้เห็นถึงความคิดทางชาตินิยมทางเศรษฐกิจในกลุ่มชนชั้นกลางสยามเป็นหลัก⁶ แต่งานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งอธิบายกระแสความคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ และได้ปฏิเสธการอธิบายดังกล่าวนี้

จากแนวทางและวิธีการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นนั้นได้แสดงให้เห็นถึงประการแรกคือการใช้หลักฐานจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติเพื่อนำมาอธิบายการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาของประชาชนในระยะเปลี่ยนผ่านที่แสดงให้เห็นถึงพลังของความเคลื่อนไหวทางความคิดที่หนุนให้เกิดการปฏิวัติสยาม แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีหลักฐานอีกจำนวนหนึ่งที่ยังมิได้ค้นคว้าเพิ่มเติมเช่น ปาฐกถาต่าง ๆ บนหน้าหนังสือพิมพ์ การรวมกลุ่มของสมาคมหรือโรงเรียนที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 การตีพิมพ์หนังสือที่แสดงให้เห็นถึงความนึกคิดหรือความหวังของประชาชนที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ซึ่งปรากฏอยู่บ้าง ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ยังต้องการการค้นคว้าและให้คำอธิบายรายละเอียดเพิ่มทั้งในส่วนที่เป็นประชาชนทั่วไป หรือปัญญาชนระดับกลางที่ไม่ได้โดดเด่นหรือใกล้ชิดกับรัฐบาลในระบอบใหม่ ซึ่งอาจจะให้ภาพรายละเอียดที่อาจจะแตกต่างออกไป และอาจจะช่วยเติมชิ้นส่วนของประวัติศาสตร์สังคมในช่วงต้นหลังการปฏิวัติได้อย่างมีชีวิตชีวา

งานศึกษาชิ้นต่อมาคืองานของ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ “การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475” งานชิ้นนี้เน้นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความคิดของชนชั้นนำไทยในช่วงเวลาที่สยามก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงคือการสูญเสียอำนาจในการอธิบายเรื่องโลกและมนุษย์ตามแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้นำไปสู่การเปลี่ยนมามีความคิดทางเวลาแบบใหม่คือ เวลาแบบก้าวหน้าจนนำไปสู่การมีความคิดที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการกำหนดความก้าวหน้าจนนำไปสู่การสร้างรัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้สำเร็จในรัชกาลที่ 5 อย่างไรก็ดีเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้ว ต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมทางความคิด ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของคนจำนวนไม่น้อยที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ ส่งผลให้เกิดสำนึกเรื่องปัจเจกบุคคลที่เชื่อมั่นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งที่จะผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าได้ ซึ่งแตกต่างจากความคิดเดิมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำพาความก้าวหน้ามาสู่ประเทศ การเปลี่ยนของของโลกทัศน์ดังกล่าวนี้เป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้สังคมสยามเกิดการปฏิวัติใน พ.ศ. 2475⁷ ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลงานชิ้นคลาสสิกของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ คือ “ปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475” ที่ได้ทำการศึกษาความคิดของกลุ่มคนในสยามที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางความคิดในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์และพลังดังกล่าวนี้ผลักดันให้สยามเข้าสู่การปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 ในท้ายที่สุด⁸

⁶ Makoto Nambara, “Economic plans and the evolution of economic nationalism in Siam in the 1930s”, (Doctoral dissertation), University of London, School of oriental of African studies, 1998, p. 154-155.

⁷ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, 2555)

⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475.

งานเชิงประวัติศาสตร์สังคมอีกชิ้นที่น่าสนใจคืองานของ ศราวุฒิ วิสาพรม “ราษฎรสามัญหลังวันปฏิวัติ” ซึ่งเป็นงานเขียนที่ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ งานชิ้นดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของประชาชนหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในช่วงจุดเริ่มต้นประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย และเห็นว่าชุดคำอธิบายที่เกี่ยวกับประชาชนในการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่มีปัญหาในการอธิบายคือการให้คำอธิบายว่าเป็นการปฏิวัติของคนเพียงหยิบมือเดียวที่ปราศจากการเข้าร่วมของประชาชน และมีการกล่าวซ้ำเสมอ และค้นพบว่าคำอธิบายดังกล่าวมีที่มาคือการใช้แนวคิดการปฏิวัติในประเทศตะวันตกเป็นต้นแบบในการพิจารณา⁹ ดังนั้นงานชิ้นนี้จึงพยายามเปิดพื้นที่ให้ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่ได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ต่างส่งผลกระทบต่อประชาชน ในขณะเดียวกันประชาชนชนก็ได้แสดงออกทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นทั้งสนับสนุนและต่อต้าน และยังมีพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดให้ประชาชนได้สามารถเข้ามามีบทบาท สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัต¹⁰ มีการใช้หลักฐานจำนวนมาก เช่น บันทึกความทรงจำ เอกสารจากหอดจดหมายเหตุแห่งชาติ หนังสืองานศพ เป็นต้น ที่อธิบายตำแหน่งแห่งที่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนหลังการปฏิวัติ ทำให้เห็นภาพระดับกว้างของของเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน

งานค้นคว้าชิ้นต่อมาเป็นงานค้นคว้าระดับปริญญาเอกที่ต่อมาได้ถูกนำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือคือ “การเมืองสองฝั่งโขง” ที่ศึกษาโดย ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ การศึกษาดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่การศึกษาการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสาน ในช่วง พ.ศ. 2476-2497 โดยเป็นการศึกษาที่ใช้เรื่องท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมเป็นฐานในการอธิบาย เพื่ออธิบายการรวมกลุ่มของคนกลุ่มนี้ในช่วงสองทศวรรษหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 โดยทำการศึกษากิจกรรมทั้งภายในและภายนอกสภาของกลุ่ม ส.ส. อีสาน การเลือกตั้งทั้งระดับชาติและท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในอีสาน ขณะเดียวกันสำนึกความเป็นท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในอีสานได้ก่อตัวมาก่อนหน้านี้ได้ถูกกระตุ้นจากกลุ่ม ส.ส. อีสาน ที่ได้เข้ามามีบทบาทเนื่องจากการเมืองในระบอบใหม่ที่เอื้อให้เกิดคนกลุ่มนี้ และเป็นกลุ่มที่สามารถต่อรองกับรัฐบาลให้เข้ามาช่วยเหลือพื้นที่ของตน และชี้ให้เห็นถึงพลวัตของ ส.ส. อีสานที่มีความแตกต่างกันแม้จะมีการรวมกลุ่มกันก็ตาม¹¹ งานชิ้นถัดมาเป็นวิทยานิพนธ์ของ กันย์ ชโลธรรังษี “การตอบสนองของปัญญาชนอีสานต่อการเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475-2500” ที่ศึกษา การตอบสนองของปัญญาชนอีสาน โดยศึกษาจากการแสดงออกของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น พระสงฆ์ และราษฎรทั่วไป ผ่านงานเขียน การเทศนา และการก่อกบฏ โดยพบว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กลุ่มดังกล่าวมีความสนใจต่อการเมืองมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามความสนใจต่อการเมืองหรือการตอบสนองต่อการเมืองนั้นก็สามารถแบ่งได้เป็นสองรูปแบบคือมีทั้งการสนับสนุนและต่อต้านระบอบการเมืองแบบใหม่ นอกจากนี้แล้วยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่ม ส.ส. อีสาน ที่งานชิ้นนี้กล่าวว่าเป็นกลุ่มปัญญาชนอีสานที่ได้เข้าไปมีบทบาททางการเมือง ซึ่งคำอธิบายนี้มี

⁹ ศราวุฒิ วิสาพรม, ราษฎรสามัญ หลังวันปฏิวัติ 2475, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559), หน้า 29.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 277.

¹¹ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, การเมืองสองฝั่งโขง, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546).

ทิศทางเช่นเดียวกับงานของ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ หากแต่มีข้อแตกต่างคือได้เน้นการศึกษาคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอีสานเพิ่มเติมซึ่งช่วยให้เห็นภาพของประวัติศาสตร์สังคมของอีสานในยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง¹² และยังมีข้อเสนอให้เห็นว่าประชาชนหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 มีบางส่วนที่ต่อต้านรัฐบาล ซึ่งในการศึกษาของ ศราวุฒิ ก็ได้อธิบายไว้ในทิศทางดังกล่าว

การศึกษาขั้นสุดท้ายคือการศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มคนในประวัติศาสตร์ไทยไม่ที่ค่อยมีการศึกษาและให้พื้นที่แก่กลุ่มคนที่เคยเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของสยามในอดีต คือการศึกษา “กุลีลากรถ กับ ประวัติศาสตร์แรงงานไทย” ของ พรรณี บัวเล็ก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา “ประวัติศาสตร์แรงงานไทยในระหว่าง พ.ศ. 2457-2484” ที่นำเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แรงงาน และเป็นกรณีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชีวิตกรรมกรยุคแรกของสังคมไทย เนื่องจากกุลีลากรถนี้เกิดขึ้นในช่วงที่ประเทศกำลังพัฒนาให้มีความทันสมัยตามตะวันตกในช่วงรัชกาลที่ 5 และค่อย ๆ ลดจำนวนลงจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ถึงกาลอวสานของกุลีลากรถที่เป็นกลุ่มคนจีนอพยพ ซึ่งการมีอยู่ของกลุ่มคนดังกล่าวนี้สะท้อนถึงการเติบโตของเมืองหลวง ธุรกิจดังกล่าวนี้มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งในหมู่นายทุน ทว่าในกลุ่มกุลีนั่นกลับไม่สามารถรวมกลุ่มกันได้เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ได้ฉายให้เห็นถึงประวัติศาสตร์สังคมของกลุ่มคนในสังคมสยาม และยังมีข้อเสนอให้เห็นภาพของการเคลื่อนไหวของชาวจีนกลุ่มนี้ในการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นเนื่องจากกระแสชาตินิยมที่สูงคนในหมู่ชาวจีน¹³ และมีการสไตรค์ครั้งแรกในหมู่คนกลุ่มนี้ใน พ.ศ. 2459 เนื่องจากมีการขึ้นราคาค่าเช่ารถลาก และมีการสไตรค์ด้วยการหยุดลากรถขึ้นอีกครั้งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2475 เนื่องจากมีการขึ้นค่าเช่ารถลาก¹⁴ และในปีถัดมาก็ยังปรากฏว่ามีการร่วมกันหยุดลากรถขึ้นอีกครั้ง อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการร่วมกันสไตรค์แต่คนกลุ่มนี้ก็ยังคงเป็นกลุ่มที่ขาดพลัง และอุดมการณ์ การรวมกันเป็นไปเพื่อเรื่องเศรษฐกิจเพียงเท่านั้น งานชิ้นดังกล่าวนี้ช่วยให้เห็นถึงประวัติศาสตร์สังคมของคนกลุ่มหนึ่งอดีตที่ไม่เคยได้รับกล่าวบันทึกและช่วยให้เห็นภาพของช่วงเวลาที่ยุคสยามเกิดความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ หรือการอพยพเข้ามาของชาวจีนในสยาม

จากงานศึกษาต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมากล่าวถึงพบว่างานที่ผ่านมามีลักษณะมีการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม และประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาในห้วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่มีการศึกษาไว้แล้วจำนวนหนึ่งทั้งในระดับที่เป็นการศึกษากลุ่มคนจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค แม้ว่าจะงานศึกษาเหล่านี้จะนำเสนอวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ในแง่มุมแตกต่างกัน รวมไปถึงการค้นคว้าและวิเคราะห์ผ่านเอกสารชั้นต้นต่าง ๆ แต่งานศึกษาที่ผ่านนั้นยังขาดการศึกษาในแง่มุมการค้นคว้าการเคลื่อนไหวทางความคิดหรือปฏิกิริยาของราษฎรในห้วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่สามารถศึกษาผ่านหลักฐานชั้นต้นประเภทอื่น ๆ ที่แตกต่างจากงานที่เคยศึกษามาก่อนหน้านี้ หรืออาจจะใช้หลักฐานประเภทเดียวกัน แต่ก็ยังสามารถตั้งคำถามในประเด็นงานเชิงประวัติศาสตร์สังคม

¹² กันต์ ชโลธรังษี, “การตอบสนองของปัญญาชนอีสานต่อการเมืองไทยในระบบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475-2500”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

¹³ พรรณี บัวเล็ก, กุลีลากรถกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542), หน้า 102.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-110.

และความคิดได้ โดยในงานวิจัยชิ้นนี้จะทำการศึกษาความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ผ่านหลักฐานชั้นต้นอันเป็นจดหมายที่ราษฎรส่งไปยังรัฐบาลใหม่ ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงมิติทางการเมืองหลังการปฏิวัติสยามอยู่ 3 มิติ ใหญ่ ๆ กล่าวคือ มิติแรกจะทำให้เห็นว่าความคาดหวังของราษฎรหลังการปฏิวัติสยามที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่มีประเด็นใดบ้าง มิติที่สองคือความคาดหวังของราษฎรเหล่านี้สามารถแสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาทางสังคมที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ และมิติที่สามคือบรรยากาศทางการเมืองภายหลังจากการปฏิวัติ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 วิธีการดำเนินการศึกษา

วิธีการดำเนินการศึกษาเรื่องนี้เป็นงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ (historical research) ที่มีการค้นคว้าเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบและวิพากษ์หลักฐาน โดยจะดำเนินการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) อันจะนำเอาเอกสารต่างๆ ที่ได้ค้นคว้ามาทำการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analysis description)

3.2 ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2563 – เดือนกันยายน พ.ศ. 2564

3.3 การวางแผนการวิจัย

ช่วงที่ 1 เดือนมกราคม พ.ศ. 2564 – เมษายน พ.ศ.2564

รวบรวมค้นคว้าทำการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยงานศึกษาแนวคิดทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในสังคมอื่นๆ หรืองานที่เคยได้ทำการศึกษาเท่าที่ผ่านมา และค้นคว้าเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติในเบื้องต้น

ช่วงที่ 2 เดือนเมษายน – มิถุนายน พ.ศ. 2564

ค้นคว้า รวบรวมเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ และนำข้อมูลทั้งหมดมาเปรียบเทียบ แยกประเภท และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเตรียมเขียนรายงานวิจัย

ช่วงที่ 3 เดือนมิถุนายน – กันยายน พ.ศ.2564

สังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ และเขียนรายงานการวิจัย

3.4 สมมุติฐานการวิจัย

จากข้อสรุปเดิมที่อธิบายว่าการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้นเป็นการปฏิวัติของคนกลุ่มเล็กๆ จึงขาดพลังในการเคลื่อนไหวทางเมือง รวมไปถึงประชาชนมิได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนอกจากการเลือกตั้ง ส่งผลให้เกิดปัญหาทางการเมืองในระยะต่อมา ข้อสรุปนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีความปัญหาเนื่องจากในข้อเท็จจริงจากหลักฐานจำนวนหนึ่งในหोजจดหมายเหตุพบว่ามีประชาชนจำนวนหนึ่งตื่นตัวทางการเมืองภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ผ่านการเขียนจดหมายเพื่อสื่อสารโดยตรงต่อผู้นำในระบอบใหม่ อันเป็นการชี้ให้เห็นถึงประเด็นของความคาดหวังต่าง ๆ โดยงานวิจัยนี้จะแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังในมิติการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้แล้วยังพบว่ามีการริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนหรือสมาคมเพื่อเป็นแหล่งในการเผยแพร่ความรู้เพื่อตอบสนองต่อระบอบการเมืองใหม่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะส่งผลให้ต่อบรรยากาศทางการเมือง และผู้นำในระบอบใหม่บ้างไม่มากนักน้อย และชี้ให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมและตื่นตัวของประชาชนหลังการปฏิวัติ อันจะช่วยให้อธิบายภาพของสยามหลังการปฏิวัติที่มีคนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น หาใช่ภาพการเมืองที่มีแต่เรื่องราวของชนชั้นนำในระบอบเก่าและระบอบใหม่ที่มีบทบาทเพียงเท่านั้น

3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ต่อยอดจากชุดคำอธิบายเดิมในประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475
2. ได้เห็นประเด็นใหม่ ๆ จากการค้นคว้าเอกสารเก่าเพิ่มเติม
3. เข้าใจบรรยากาศทางการเมืองและสังคมของประชาชนหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

บทที่ 4

ความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ในมิติสังคมและการเมือง

จุดมุ่งหมายหลักของการปฏิวัติในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 คือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ต้องการการเปลี่ยนระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย หรือระบอบรัฐธรรมนูญดังที่ในสมัยการปฏิวัติได้มีการเรียกดังกล่าวก็มีบ้าง เมื่อหัวใจหลักของการเปลี่ยนแปลงคือประเด็นทางการเมือง ดังนั้นในบทนี้จะทำหน้าที่อธิบายความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ในมิติสังคมและการเมืองซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ใหญ่มาก เนื่องจากสภาวะการเมืองแบบเปิดที่ยินยอมให้ราษฎรสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเต็มที่ภายใต้ระบอบการเมืองแบบใหม่ อย่างไรก็ตามภายใต้สภาวะหลังการปฏิวัติในช่วงแรกนี้ผู้วิจัยเห็นว่าสถานการณ์ต่าง ๆ มีความไม่แน่นอนอยู่มากซึ่งน่าจะส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึก และความคาดหวังของคนแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไป รวมไปถึงประสบการณ์ที่ราษฎรเคยประสบและภูมิหลังก็น่าจะเป็นแรงผลักดันและหล่อหลอมให้มีความคาดหวังแตกต่างกันไป

จากการค้นคว้าหลักฐานชั้นต้นผู้วิจัยพบว่าความคาดหวังในมิติการเมืองนั้นมีอยู่จำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่ามีประเด็นทางสังคมร่วมอยู่ด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นทางวัฒนธรรม การแต่งกาย ศาสนา การศึกษาหรือแม้แต่ความเห็นความเห็นสาธารณะทั่วไปก็ปรากฏขึ้นในหลักฐานที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าก็จะถูกนำมาอธิบายในบทนี้เช่นกัน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสภาพหรือบรรยากาศ รวมไปถึงปฏิกิริยาของราษฎรชาวสยามหลังการปฏิวัติในอีกโสดหนึ่งด้วย ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์อยู่กับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยผู้วิจัยจะทำการอธิบายตามประเด็นเท่าที่ค้นพบในหลักฐาน

ก่อนจะเข้าสู่การอธิบายโดยใช้หลักฐานผู้วิจัยจำต้องอธิบายถึงความคาดหวังทางการเมือง ความเห็นสาธารณะ และบรรยากาศก่อนการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 โดยสังเขปกล่าวคือ สภาวะทางการเมืองหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์กระแสดการเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองปรากฏขึ้นอย่างเข้มข้น และพระมหากษัตริย์เองก็ทรงตระหนักถึงความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดี ดังที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า “...ระยะเวลาของระบอบเอกราธิปไตยเหลือน้อยลงเต็มที...”¹ ดังนั้นในรัชสมัยของพระองค์มีการปรับตัวเชิงในเชิงสถาบันทางการเมือง เช่น การก่อกำเนิดขึ้นของอภิรัฐมนตรีสภาในต้นรัชสมัย และกรรมการองคมนตรี รวมไปถึงการปรากฏขึ้นของเค้าโครงการปกครอง หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่ารัฐธรรมนูญขึ้นถึง 2 ฉบับ หากแต่ไม่มีการประกาศใช้แต่อย่างใด เนื่องจากเผชิญกับแรงเสียดทานภายในชนชั้นนำโดยกันเอง

¹ แกมสุข นุ่มนนท์, ฟันอดีต, (พระนคร: ก้องเกียรติ, 2522), หน้า.70-71.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ไม่เห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าว² การพยายามตั้งสภาขึ้นในช่วงต้นรัชกาลเพื่อให้มีหน้าที่ถวายคำปรึกษานั้นเป็นที่หนังสือพิมพ์ให้ความสนใจอย่างมาก และประเด็นดังกล่าวก็น่าจะแพร่กระจายเป็นที่รับรู้กว้างในสังคมดังที่ปรากฏว่าในช่วงต้นรัชกาลว่ามีจดหมายจากผู้ใช้นามแฝงว่านายไทยกับนายภักดีขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ความตอนหนึ่งในเนื้อหาว่า

“...ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบข่าวลือกันทั่วไปว่า ในรัชกาลของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อแรกขึ้นครองแผ่นดินนี้ จะทรงตั้งกฎหมายคอนสติติวชัน เปนปฐมราชกิจอันสำคัญ เพื่อให้ราชการแผ่นดินดำเนินในแบบแผนดียิ่งขึ้น...”³

แม้ว่าสังคมสยามจะตื่นตัวกับสภาหรือข่าวคราวว่าด้วยการจะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ต่อมากลับรู้สึกว่สภาที่ตั้งขึ้นมานั้นเต็มไปด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ หรือแม้แต่ชาวต่างประเทศก็วิจารณ์ว่าการปกครองว่า “เมืองไทยปกครองด้วยแฟมิลีเดียว ราษฎรไม่มีเสียง”⁴ มีหน้าซ้ำเมื่อเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ (The great depression) ในต้นทศวรรษ 2470 และปัญหาทางการคลังที่เป็นมรดกตกทอดมาจากรัชกาลก่อนหน้า ปัญหาเศรษฐกิจนี้เป็นโจทย์ใหญ่ที่ส่งผลต่อความชอบธรรมของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างมาก นอกเหนือไปจากกระแสอุดมการณ์ทางการเมืองที่เข้ามายาสยาม สถานการณ์ดังกล่าวนี้ไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในประเด็นเศรษฐกิจ และการเมืองอย่างรุนแรง ยกตัวอย่างเช่น บทความเรื่อง “ไม่คิดไม่แปลก” ของผู้เขียนที่ใช้ชื่อว่า “บุคคล” ความตอนหนึ่งสะท้อนภาพบรรยากาศของการวิพากษ์วิจารณ์ที่ค่อนข้างรุนแรงในช่วงนั้นเป็นอย่างดีว่า

“...อย่าว่าแต่ราษฎรที่ไม่ได้รับการศึกษา จะเป็นพลเมืองที่ถ่วงความเจริญของประเทศเลย ถึงพระเจ้าแผ่นดินที่มีชีวิตไม่เต็มความ ก็เป็นภัยแก่ประเทศเหมือนกัน การเป็นพระเจ้าแผ่นดินในปัจจุบัน จะต้องเตรียมตัวเรื่อยมา แต่เมื่อเป็นรัชทายาท...”⁵

นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่าประชาชนมีความต้องการรัฐธรรมนูญ และการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งการเรียกร้องในประเด็นดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงวิกฤตความชอบธรรมของระบอบการปกครอง เพราะหลังจากที่สยามได้เกิดการปฏิรูปครั้งใหญ่ในรัชกาลที่ 5 อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลโดยเฉพาะในมิติการสร้าง ความทันสมัยให้แก่สยาม และสามารถสถาปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารประเทศ แม้ว่าผลจากการปฏิรูปดังกล่าวนี้จะสามารถสถาปนาระบอบการเมืองที่

² โปรดดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บรร. 7/1/10 เอกสารรัชกาลที่ 7 เรื่อง นายภักดี นายไทยเห็นควรตั้งกฎหมายคอนสติติวชัน.

⁴ พูนพิศสมัย ดิสกุล, มจ., สิ่งที่เขาพบเห็น (รวมเล่ม), (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), หน้า 113.

⁵ ไทยหนุ่ม 20 กรกฎาคม 2470 อ้างใน พรภิรมณ์ (เยี่ยมธรรม) เชียงกูล, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1 (2475-2524), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2535), หน้า 40.

พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารประเทศ หากในระยะต่อมาความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้นำไปสู่การลดทอนความชอบธรรมของระบอบการเมือง เพราะการปฏิรูปนั้นนำไปสู่ความกว้างไกลในการสื่อสารที่ส่งผลให้การรับและส่งต่อข้อมูลทางการเมืองเกิดขึ้นในหมู่ผู้อ่านออกเขียนได้ในสยามผ่านพื้นที่หน้าหนังสือพิมพ์ ที่เป็นการนำมาซึ่ง “ความรู้ใหม่” ที่เป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับการปกครองไม่ว่าจะเป็น คอนสติติวชันแนล ปาเลียมেন্ট เดโมคราซี แม้ว่าความรู้เหล่านี้ในหมู่ราษฎรยังไม่ได้เข้าขั้นรู้จริงทุกเรื่อง หากแต่ก็ช่วยให้เข้าใจหลักพื้นฐานอันเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองต่าง ๆ โดยแนวความคิดเรื่องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนี้ปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับนับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 หมู่เจ้านายและข้าราชการไทยในสถานทูตต่างประเทศได้ร่วมกันทำหนังสือกราบบังคมทูลเมื่อ ร.ศ. 103 ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้เกิดเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 เมื่อเหล่านายทหารหนุ่มได้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง⁶ ทหารหนุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มข้าราชการที่ได้รับการศึกษาอันเนื่องมาจากการปฏิรูปราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ 5 ที่ได้รับการศึกษาสูงกว่าคนทั่วไป การเข้าสู่ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่นี้เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้คนกลุ่มนี้เห็นความเปลี่ยนแปลงโลก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติในจีนที่เป็นแรงบันดาลใจให้คนกลุ่มนี้) พร้อมทั้งเห็นข้อบกพร่องของระบอบการเมืองของตน ด้วยเหตุนี้กลุ่มคนเหล่านี้ที่ได้รับการศึกษาในแบบแผนสมัยใหม่ จึงเป็นกลุ่มที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง หากแต่กระทำการไม่สำเร็จแต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงการท้าทายความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จากกลุ่มข้าราชการ⁷ อนึ่งในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องกับต้นรัชกาลที่ 6 ภายใต้สภาวะที่การเมืองในต่างประเทศได้เกิดความเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปในญี่ปุ่นที่ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีอำนาจทางการทหาร รวมไปถึงยังเป็นชาติเอเชียที่มีรัฐธรรมนูญและมีฐานะเทียบเท่ากับชาติตะวันตก และความเจริญดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาเปรียบเทียบกับสยาม⁸ อย่างไรก็ดีภายหลังเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 รัชกาลที่ 6 ก็มีปฏิกิริยาตอบโต้โดยเลือกที่จะยืนยันในหลักการเดิมและตอกย้ำความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้เน้นย้ำไปที่การปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ที่ให้ยึดมั่นหลัก 3 ประการ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และพระองค์ทรงเลือกใช้วิธีการเปิดเสรีบนพื้นที่หนังสือพิมพ์โดยเชื่อมั่นว่าจะสามารถโน้มน้าวให้ประชาชนเห็นตามพระองค์ได้ และยังเป็นพื้นที่ที่พระองค์สามารถใช้ตอบโต้กับเหล่าผู้ที่เห็นแย้งโดยที่พระองค์เองก็ทรงมีบทบาทเป็นนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งภายใต้สภาวะดังกล่าวในรัชกาลที่ 6 ที่มีการเปิดเสรีเรื่องสื่อสิ่งพิมพ์ประกอบกับเงื่อนไขเรื่องสภาพสิทธิออกอาณานิคม จึงเกิดบรรยากาศที่ความคิดทางการเมืองและการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลกระจายทั่วทั้งสังคม และมีความชัดเจนอย่างยิ่งที่ต้องการความเปลี่ยนแปลงในระดับที่ราษฎรสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ โดยมีพื้นฐานทางความคิดที่เห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นปฏิเสธความสามารถของสามัญชน และไร้ประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา

⁶ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, ปัญหากายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 323.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 322-323.

⁸ เบนจามิน เอ. บัทสัน, อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2555), หน้า 21.

⁹ เสียงเรียกร้องความเปลี่ยนแปลงได้ปรากฏอย่างเข้มข้นอย่างมากในช่วงรัชกาลที่ 7 ผนวกกับความเสื่อมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังที่ หม่อมเจ้าพูนพิสมัย ดิสกุล บันทึกความทรงจำไว้คงช่วยให้เห็นสภาพสังคมสยามในขณะนั้นได้ดี ว่า

“....เมืองไทยมีโรคหลายอย่างดังเล่ามา เหมือนคนที่เจ็บเป็นโรคเรื้อรังไม่มีทางรักษา เพราะแก้การศึกษาไม่ทันเสียแล้ว พอหมดกำลังลงก็พอดีเชื้อโรคลูกกลามมาทุกทิศทุกทางดังแก่งให้เกิดขึ้น ทางฝ่ายพระราชวงศ์ก็อ่อนแอเพราะการแข่งดีกันเอง โดยไม่ทำดีอะไรให้คนนับถือ ก็เลยเป็นเครื่องมือให้พวกก่อการยุยงให้คนเกลียดชังได้เร็วและสะดวก...เสียงเกลียดเจ้าค่อยๆ เริ่มขึ้นจนแสดงกิริยาเปิดเผย...แล้วลูกกลามขึ้นไปถึงพวกเสนาบดี – อภิรัฐฯ มีเรื่องชุ่นเคืองกันแทบทุกประชุม....”¹⁰

ท้ายที่สุดก็ได้เกิดเหตุการณ์ปฏิวัติขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หลังจากทีกระแสดความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองได้ก่อตัวขึ้นในสยามมากกว่า 4 ทศวรรษ พร้อมทั้งกระแสของการวิพากษ์วิจารณ์ที่แผ่ไปด้วยความคาดหวังทางการเมืองสยามได้เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในรัชกาลที่ 7 แต่ภายหลังการปฏิวัตินั้นกระแสดความคาดหวังทางการเมืองจะเป็นอย่างไรบ้าง บทนี้จะทำหน้าที่อธิบายโดยจะมีการใช้เอกสารส่วนที่เป็น “การสืบราชการลับ” มาประกอบร่วมซึ่งจะให้ภาพบรรยากาศของสยามในขณะนั้นเป็นอย่างดี เนื่องจากภาวะความโกลาหลหลังการปฏิวัติผู้คนในสังคมไม่ว่าจะเป็นชนชั้นนำในระบอบเก่า คณะราษฎร และราษฎรในสังคมต่างมีความคาดหวังและความกลัวต่อระบอบการเมืองใหม่แตกต่างกัน เช่น คณะราษฎรกลัวการโต้กลับการปฏิวัติ (counter revolution) ขณะเดียวกันกลุ่มเจ้านายก็เกรงกลัวการกวาดล้างโดยอาจจะมีภาพการปฏิวัติรัสเซียเป็นตัวอย่าง และขณะที่ราษฎรสยามทั้งพระนครและตามต่างจังหวัดที่มีการรายงานต่อคณะราษฎรก็มีทั้งคาดหวังและผิดหวังต่อการปฏิวัติ แต่อย่างไรก็ตามในแง่ของการวิพากษ์หลักฐานนั้น ผู้วิจัยจำต้องชี้แจงว่าในเอกสารที่นำมาใช้อธิบายนั้นไม่สามารถเชื่อถือได้ทั้งหมด เนื่องจากมีลักษณะเป็นการชุบฉินินทา เป็นข่าวลือ หรือบางประเด็นก็เป็นเรื่องเหนือจริง แต่ก็ช่วยให้เห็นบรรยากาศและความเห็นในสาธารณะต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากเอกสารชุดดังกล่าวแล้วผู้วิจัยได้ใช้เอกสารในหมวดแสดงความเห็นและเสนอแนะร่วมด้วยอันแสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาและความคาดหวังของราษฎรผ่านเอกสารเหล่านี้

4.1 บรรยากาศและความคาดหวังทางการเมืองสยามในรายงาน “สืบราชการลับ”

ก่อนสยามจะดำเนินมาถึงการปฏิวัติ ใน พ.ศ. 2475 นั้นพบว่ามีบรรยากาศที่เต็มไปด้วยข่าวลือมากมายไม่ว่าจะเป็นข่าวลือเรื่องการแต่งตั้งอรรคมหาเสนาบดีเพื่อทำหน้าที่แทนพระองค์ ซึ่งมีมาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 หรือข่าวลือว่าจะมีการตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ เนื่องจากเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่มากด้วยอำนาจ และหนังสือพิมพ์ก็คาดกันว่าจะกลายเป็นเผด็จการ และปรากฏว่า

⁹ อัจฉราพร กุมพพิสมัย, ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์, หน้า 323.

¹⁰ พูนพิสมัย ดิสกุล, ม.จ., สิ่งที่เขาพบเห็น (รวมเล่ม), หน้า 102-103.

ลือเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนแล้วแสดงถึงความไม่มั่นคงและไม่มั่นใจในสังคมนั่นเอง¹¹

ต่อมาภายหลังการปฏิวัติเพียง 4 วัน มีการลงบทความบนหน้าหนังสือพิมพ์เพื่อชี้แจงการกระทำของคณะราษฎรในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดย หลวงอนุรักษ์ธการ เป็นผู้เขียนบทความ “พฤติกรรมแห่งการกระทำของคณะราษฎร” เนื้อหาในบทความนี้ทำหน้าที่ชี้แจงเพื่อแก้ไขข่าวลือ แสดงให้เห็นถึงความเรียบร้อยหลังการปฏิวัติ พร้อมทั้งชักชวนให้ราษฎรสนับสนุนรัฐบาลใหม่ ในประเด็นข่าวลือนั้นผู้วิจัยประเมินว่าภายหลังการปฏิวัติน่าจะเกิดข่าวลือขึ้นจำนวนมาก แต่ในพื้นที่หนังสือพิมพ์นี้ได้ทำหน้าที่ชี้แจงเพื่อยุติข่าวลืออยู่ 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ ข่าวลือเรื่องผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมจะนำทัพมาปราบคณะราษฎร เจ้านายฝ่ายเหนือก็มีพฤติกรรมดังกล่าว และในหมู่พระราชวงศ์น่าจะปรากฏข่าวลือประเภทคณะราษฎรจะทำร้าย ดังที่บทความได้ชี้แจงว่า

“การกระทำของคณะราษฎรที่ได้ปรากฏมาแล้วในครั้งนี สำหรับราษฎรผู้ที่มีสติหรือสมองไตร่ตรองหาเหตุผลก็จะทราบเรื่องอันเป็นจุดหมายของคณะโดยแท้ แต่ทว่าในเมืองไทยมีราษฎรจำนวนไม่น้อยที่ยังชอบลือและชอบกระจายข่าวลือหรือชอบเชื่อข่าวลืออาจทำให้ความคิดแปรปรวนไปต่าง ๆ นานา เป็นต้นว่าในขณะนี้มิข่าวลือกันว่า พระองค์เจ้าอาทิตย์ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมรวบรวมตำรวจและทหารจะมาจับกุมคณะราษฎร และทางฝ่ายเหนือลือกันว่า พระราชยาภิเศกหรือพระองค์ทศศิริวงศ์รวบรวมกำลังทหารภาคเหนือจะมาปราบปราม ข่าวลือทั้งสองเรื่องนี้เป็นการตรงกันข้ามกับความจริงทั้งสิ้น กลายเป็นว่าทั้งฝ่ายเหนือและใต้ต่างยินดีสนับสนุนให้กิจการของคณะราษฎรดำเนินไปโดยเรียบร้อย...”¹²

พร้อมทั้งชี้แจงว่าในส่วน of พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงพอพระราชหฤทัยในกิจการของคณะราษฎรอย่างยิ่ง และยิ่งชี้แจงต่อไปว่าแม้คณะราษฎรจะสามารถยึดอำนาจได้แต่ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีการทำร้ายพระราชวงศ์หรือผู้เกี่ยวข้องอื่นต่าง ๆ นานา ซึ่งก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าความคิดของพระราชวงศ์ที่หวาดเกรงไปนั้นไม่เป็นความจริงเลย ในประเด็นสุดท้ายของบทความนี้ได้อธิบายถึงสถานการณ์ในห้วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

“เวลานี้ราษฎรยังไม่เข้าใจว่าพฤติกรรมได้ดำเนินไปเพียงใด ส่วนใหญ่แห่งความสำเร็จในการเปลี่ยนการปกครองได้ปรากฏแล้วคือพระเจ้าแผ่นดินทรงรับรองด้วยลายพระราชหัตถเลขาว่า สิ่งใดที่คณะราษฎรทำไปนั้นทรงเห็นชอบด้วยทุกประการ”¹³

ด้านสถานการณ์ภายในพระนครหนังสือพิมพ์แจ้งว่า “กรมกองต่าง ๆ แผนกตำรวจทำงานกันอย่างไม่มีลิมูลิมิต”¹⁴ เนื่องจากกรมกองต่าง ๆ ของแผนกตำรวจในกระทรวงมหาดไทยต้องทำหน้าที่ระวังรักษาการณ์อย่าง

¹¹ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์, หน้า 324.

¹² ศรีกรุง 28 มิถุนายน 2475.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

เข้มงวด จนส่งผลให้หัวหน้าและพนักงานต้องอยู่ประจำสำนักงานจนแทบมิได้กลับบ้านเพื่อความสงบเรียบร้อย¹⁵ จากที่กล่าวมาข้างต้นพอจะเห็นได้ว่าเพียงไม่กี่วันหลังการปฏิวัติบนพื้นที่หน้าหนังสือพิมพ์ก็ได้ปรากฏการชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจในหมู่ราษฎร และเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งก็เป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดพร้อมทั้งพยายามรักษาความสงบเรียบร้อยมิให้เกิดความตื่นตกใจขึ้นในหมู่ราษฎร

นอกจากบทความและข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์ที่สามารถสืบย้อนรอยกลับไปยังวัน เวลาจริงของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์แล้ว ผู้วิจัยค้นพบเอกสารทางราชการที่ลงคำว่า “ลับ” ซึ่งไม่ลงวันที่ ผู้วิจัยประเมินว่าคำสั่งดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นในช่วงต้นของการปฏิวัติในขณะที่มีการประจําการของฝ่ายคณะราษฎรที่พระที่นั่งอนันตสมาคม คำสั่งเหล่านี้ล้วนแล้วเพื่อมุ่งควบคุมสถานการณ์ในสังคมมิให้เกิดความโกลาหลไม่ว่าจะเป็นการออกคำสั่งให้ตรวจสอบอาวุธ ห้ามเคลื่อนย้ายอาวุธ รักษาความเรียบร้อยในสังคม สั่งให้ข้าราชการเข้ามารายงานตัว และที่สำคัญได้มีคำสั่งให้ประกาศ

“...รับสมัครผู้ช่วยเหลือให้ประกาศบอกสถานที่รับสมัครแลลงชื่อ ที่อยู่แลอาชีพไว้ พวกนั้นจะต้องสาปด้าวว่าช่วยเหลือและยอมเสียสละเพื่อราษฎรทั่วไป... สมาชิกคณะนี้มีหน้าที่ชี้แจงปลุกใจให้ประชาชนเข้าใจความหวังดีของคณะ แลสืบหาทางที่จะปลอดภัยของคณะ... ส่งนายทหารไปประจำเสนาบดีแห่งละ 2 คน บอกว่าระหว่างนี้ต้องป้องกันอันตราย คือส่งองครักษ์มาให้ – แต่ความจริงส่งไปคุมกิจการเชื่อว่าคนของเราพอ...”¹⁶

ขณะเดียวกันการเข้าเชิญเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ให้มาประทับที่พระที่นั่งอนันตสมาคมในระหว่างที่รอพระราชดำรัสตอบจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาภายหลังเมื่อมีการตกลงระหว่างพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรแล้ว เหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ต้องให้คำปฏิญาณแก่คณะราษฎรโดยมีการลงพระนามในท้ายเอกสารในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เช่นว่า

“...โดยข้าพเจ้าได้ให้สัตย์ปฏิญาณไว้ว่าข้าพเจ้าจะไม่กระทำการใดๆ อันจะเป็นภัยแก่คณะราษฎร ทั้งด้วยกายวาจาใจ ถ้าปรากฏว่าข้าพเจ้าผิดคำปฏิญาณก็ขอให้คณะราษฎรจัดการแก่ข้าพเจ้าตามที่เห็นสมควร...”¹⁷

และอีกตัวอย่างการให้คำปฏิญาณจากข้าราชการ โดยผู้นี้เป็นผู้ว่าจังหวัดเพชรบุรีคือพระยาวิเศษฤาษี ผู้นี้ได้ชี้แจงว่ายอมรับการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งรายงานว่าได้มีคำสั่งให้มีการชี้แจงไปยังประชาชนแล้ว ว่า

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.16/21 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง คำสั่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร คราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475).

¹⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.16/13 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง คำปฏิญาณของพระราชวงศ์และข้าราชการ ซึ่งให้ไว้ต่อคณะราษฎรฯ (พ.ศ. 2475).

“ข้าพเจ้าขอให้สัถยาสาบาลต่อหน้านายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารว่าการที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครอง เปลี่ยนวิธีเป็นคณะเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยทุกประการ ทั้งเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน ข้าพเจ้าได้ประชุมนายอำเภอ ร่างประกาศตักเตือนราษฎรทั่วไปและให้กรรมการออกไปประชุมชี้แจงราษฎรอีกชั้นหนึ่ง.... ประกาศที่สภาส่งไปตามจังหวัดนั้นข้าพเจ้าไม่ได้รับ ต่อไปข้าพเจ้าจะออกไปประชุมราษฎรตำบลสำคัญด้วยตนเองอีกคราวหนึ่ง

ถ้าข้าพเจ้าทรมศต่อราษฎรขอให้ลงโทษข้าพเจ้าตามกฎหมาย”¹⁸

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจจะเห็นได้แล้วว่าในช่วงต้นการปฏิวัตินั้นด้านหนึ่งมีการเริ่มสมัครหาพรรคพวกเพื่อให้เข้าร่วมกับคณะราษฎรซึ่งส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการแสวงหาผู้สนับสนุน แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้วิจัยก็มีสมมุติฐานว่าบางส่วนที่สมัครเข้าร่วมอาจจะต้องมีบางส่วนที่ต้องทำหน้าที่ออกสืบหาข่าว ซึ่งในข้อเท็จจริงนั้นผู้วิจัยไม่ทราบว่าปฏิบัติการดังกล่าวนี้มีการดำเนินการเป็นเครือข่ายอย่างไร ใครเป็นผู้ดูแลเรื่องดังกล่าว สมาชิกคณะราษฎรทั้งหมดจะรับทราบกับการกระทำทั้งหมดหรือไม่ เนื่องจากผู้วิจัยยังไม่เคยค้นพบเอกสาร หรือความทรงจำในช่วงหลังของสมาชิกคณะราษฎรที่จะกล่าวถึงการตามสืบในลักษณะดังกล่าว หากแต่จะพบเพียงบันทึกความทรงจำของฝ่ายผู้ที่ถูกตามสืบออกมาบันทึกถึงเรื่องดังกล่าว เช่น พระยาศราภย์พิพัฒน์¹⁹ ที่บันทึกและยืนยันว่าตนถูกตามสืบจากฝ่ายรัฐบาลใหม่ และในขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ค้นพบว่ามีรายงานการสืบที่กล่าวถึงการตามสืบความเคลื่อนไหวของพระยาศราภย์พิพัฒน์ “ผู้ซึ่งเปนจุดต้องระวัง”²⁰

เอกสารรายงานของผู้สืบราชการลับนี้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 แต่ไม่ทราบว่าแท้จริงแล้วไปสิ้นสุดการสืบเมื่อใด โดยในลักษณะจดหมายนี้จะมีการรายงานไปยังสมาชิกในคณะราษฎรบางคน เช่น หลวงนฤเบศร์มานิต (สงวน จุฑาเทมย์) ผู้ก่อการสายพลเรือน และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรุ่นแรก และถือว่าเป็นผู้ก่อการอาวุโสทางฝ่ายพลเรือน²¹ ผู้ซึ่งน่าจะเข้ามาทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของบรรดาผู้สืบ เนื่องจากรายงานหลายฉบับได้เขียนถึงหลวงนฤเบศร์มานิตเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีรายงานการสืบส่งไปยังสมาชิกคณะราษฎรคนอื่น ๆ เช่น ประจวบ บุนนาค และพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นต้น แต่ผู้วิจัยไม่สามารถให้ข้อสรุปได้ว่าจดหมายรายงานเหล่านี้สมาชิกคณะราษฎรจะรับทราบหรือไม่ และผู้วิจัยพบว่ามีจดหมายจากผู้ที่ใช้ชื่อว่า ร.อ. หลวงบรรเจิดจตุรงค์ นักสืบประจำสภาฯ ผู้เขียนจดหมายถึงหลวงนฤเบศร์มานิต ในวันที่ 21 พฤศจิกายน

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ โปรดดู พระยาศราภย์พิพัฒน์, ผื่นร้ายของข้าพเจ้า, (กรุงเทพฯ : ศราภย์, 2512).

²⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานของผู้สืบราชการลับ.

²¹ นรนิติ เศรษฐบุตร, “หลวงนฤเบศร์มานิตกับงานเสรีไทย” (ออนไลน์) เข้าถึงใน: <http://ndex.php?title=หลวงนฤเบศร์มานิต> (15 สิงหาคม 2564).

พ.ศ. 2475 มีจุดมุ่งหมายประสงค์เข้ารับราชการในกรมตำรวจจึงเขียนจดหมายชี้แจงเกี่ยวกับตัวเองว่าเป็นนักสืบมาก่อน โดยเนื้อหาของจดหมายฉบับนี้กล่าวย้อนกลับไปถึงการสมัครเข้าเพื่อนักสืบว่า

“...กระผมได้ทราบเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรแล้ว กระผมได้รับลงมาจากจังหวัดนครสวรรค์โดยเร็วเพื่อได้ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 กระผมได้เข้าไปรายงานตนเองต่อ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม กระผมได้รับมอบหมายในการสืบการลับ เพื่อความปลอดภัยแห่งคณะ...กระผมก็ยินดีรับหน้าที่นี้ด้วยน้ำใสใจจริงมิได้เบี่ยงบ่ายถึงกิจการส่วนตัวเลย ได้ยอมเสียสละหมดทุกสิ่งทุกอย่างที่กระผมควรจะต้องเบี่ยงและกังวล ครั้นวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 กระผมได้รับคำสั่งจากเจ้าคุณทรงฯ มอบให้ ประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้นำกระผมมามอบตัวให้กับใต้เท้า... ครั้นณวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 กระผมได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติการได้และได้รับมอบหมายงานทันที มีการควบคุมและตรวจสืบเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา...”²²

จากจดหมายของผู้ที่ใช้นามว่า ร.อ. หลวงบรรเจิดจตุรงค์ พอจะยืนยันได้ว่าภายหลังการปฏิวัติแล้วมีการสมัครเข้าไปเป็นนักสืบเพื่อทำหน้าที่สืบหาข่าวและรายงานต่อบุคคลในกลุ่มคณะราษฎร และในรายงานเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ามีลักษณะการตามสืบตามหน้าวัง ตามบ้านผู้ที่ต้องสืบ ราชกรีฑาสโมสร ร้านกาแฟนรสิงห์ พื้นที่ที่เป็นกิจการของชาวจีน และโรงพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบการดักฟังโทรศัพท์ของผู้ต้องสงสัยอีกด้วย เนื้อหาในรายงานจะแจ้งเวลาของการตามสืบใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร กับใคร และหากมีข่าวลือหรือการซุบซิบนินทาที่จะนำมาแจ้ง หรือข่าวที่ส่งผลเสียไม่ว่าจะเป็นการที่ราษฎรแสดงความไม่พอใจแก่ผู้นำในระบอบใหม่ก็จะถูกนำมารายงานเช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้เห็นว่าบรรยากาศทางสังคมในช่วงนั้นเป็นอย่างไร และราษฎรมีความคาดหวังอย่างไรผ่านการรายงานของผู้สืบราชการลับนี้ และในรายงานบางฉบับผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานว่าอาจจะไม่ใช่การรายงานจากผู้ที่มีหน้าที่ตามสืบประจำ หากแต่มีลักษณะที่เป็นจดหมายจากราษฎรโดยทั่วไป แต่ถูกส่งมายังส่วนเอกสารรายงานการสืบราชการลับ ดังนั้นผู้วิจัยจะขอแบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารชุดดังกล่าว ดังนี้

4.2 ความคาดหวังทางการเมืองของราษฎรในรายงานผู้สืบราชการลับ

ในประเด็นเรื่องความคาดหวังทางการเมืองในบรรดาหลักฐานเหล่านี้ก็ด้านยังสะท้อนปัญหาของประเทศที่รัฐบาลใหม่ต้องเผชิญเนื่องจากจะต้องเข้ามาแก้ไขปัญหเหล่านี้ และด้านหนึ่งยังเป็นการสะท้อนความไม่พอใจ

²² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16.35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

จากราชกรบางกลุ่มเท่านั้น แต่ไม่สามารถให้ภาพแทนราษฎรทั้งสยามได้ทั้งหมด อีกทั้งควรพิจารณาด้วยว่าเป็นเรื่องปกติว่ารัฐบาลที่อยู่ในอำนาจจะเป็นผู้ที่ถูกคาดหวังหลังจากมีการผลัดเปลี่ยนอำนาจ รวมไปถึงยังเป็นรัฐบาลที่ต้องเผชิญปัญหาที่สืบเนื่องมาจากรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังนั้นปัจจัยเช่นนี้ย่อมส่งผลอย่างมากที่จะทำให้รัฐบาลใหม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์และถูกคาดหวังจากราชกรอย่างมากว่าจะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาดัง ๆ ซึ่งในหัวข้อนี้ผู้วิจัยพบว่ามีรายงานที่ชี้ให้เห็นถึงบรรยากาศทางสังคมรวมไปถึงกระแสการประเมินรัฐบาลใหม่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 โดยพบว่าในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ได้มีจดหมายชี้แจงถึงสถานการณ์รอบพระนคร ซึ่งเป็นช่วงราว 3 สัปดาห์หลังการปฏิวัติและมีการออกไปชี้แจงเหตุที่เกิดขึ้น เขาบรรยายถึงบรรยากาศในเขตบางขุนเทียนว่า

“...ตามเสียงราษฎรชาวสวนอำเภอบางขุนเทียนยังไม่มีใครเข้าใจผลที่เปลี่ยนการปกครองอย่างใดรัฐธรรมนูญ มีการเข้าใจผิดกันไปต่าง ๆ เกล็ดกระผมได้พยายามชี้แจงให้ฟัง ก็ไม่มีใครเข้าใจกัน เว้นแต่คณะญาติของเกล้าฯ เกล็ดฯ เห็นว่าควรมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองให้ทราบและชี้แจงประโยชน์ให้ราษฎรโง่ๆ ให้ทราบทั่วทั้งพระราชอาณาจักร..”

23

ในเดือนถัดมาได้ปรากฏว่ามีการรายงานว่ามีเสียงวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล โดยรายงานเรื่องนี้ได้รายงานถึงสถานการณ์ในจังหวัดนครราชสีมา โดยผู้ที่อ้างว่าเป็นสมาชิกคณะราษฎร ได้ส่งจดหมายมาแจ้งในวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2475ว่า

“...เมื่อต้นเดือน ส.ค. 75 มีนายทหารคนหนึ่งกับข้าราชการพลเรือน พุดกันที่ร้านขายอาหารแลเครื่องดื่มแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา นายทหารพูดว่า ที่พระยาพลฯ กับพวกที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินคราวนี้ เเท่าที่สังเกตเหตุการณ์มาแล้ว รู้สึกว่าไม่มีการยุติธรรม หรือ ทำเพื่อชาติเลย เขาทำเพื่อพวกพ้องแลคณะของเขาเท่านั้น ถ้าใครไม่ใช่พวกพ้องหรือคณะเขาแล้ว อย่างดีที่สุดก็ถูกโยกย้ายสับเปลี่ยนไปหน้าที่แลตำแหน่งต่าง ๆ หรือคงที่อยู่อย่างผมเวลานี้ หรือคัดรายชื่อออกตามความพอใจของเขา เมื่อเปนเช่นนี้แล้วจะเรียกว่าทำการเพื่อชาติอย่างไ้ได้ คุณจะเห็นอย่างไร พลเรือนตอบว่า ผมก็ลงความเห็นพ้องด้วยเรื่องนี้²⁴

²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/28 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

²⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

ในวันที่ 24 ของเดือนเดียวกันนั้นเองได้ปรากฏรายงานจากผู้ที่ตามสืบเรื่องราวความเคลื่อนไหวของเหล่าโรงพิมพ์ โดยได้รายงานถึงข่าวลือและการวิจารณ์ที่เกี่ยวกับคณะราษฎรว่า

“...กระผมได้ยินหลายเสียงโจษกันว่า คณะราษฎรรวบอำนาจดำเนินกิจการบ้านเมืองเสียฝ่ายเดียว ไม่เปิดโอกาสให้ผู้อื่น มีสิทธิเข้าร่วมประชุมออกเสียงคัดค้านขัดคอบ้าง การเลือกสมาชิกสภาราษฎรก็เลือกเฉพาะผู้ที่เปนพวกเดียวกันหรือไว้ใจได้ทั้งสิ้น... ออกความเห็นขัดแย้งโดยมีเหตุผลสำหรับญัตติต่างๆ บ้างแล้ว น่ากลัวว่าจะ ต้องเกิดไม่พอใจกันมากแน่ๆ เสียงโจษลือนี้มาจากเสมียน คนงานห้างร้านหนุ่มๆ พุดกันตามร้านเครื่องดื่ม ตามที่กระผมได้ยินมา และได้ทราบมา [จาก]นายพลซึ่งเวลานี้ทำงานสืบข่าว ประจำสำนักงานหนังสือพิมพ์ สยามหนุ่ม ...นายพลได้ พุดกับกระผมเปนทำนองหวานล่อมอย่างฟังๆสรุปความดังข้างล่างนี้

1. เวลานี้คนหนังสือพิมพ์แบ่งออกเป็นสองฝ่ายคือ กรุงเทพเดลิเมล์ ไทยใหม่ และสยามหนุ่มฝ่ายหนึ่ง กับศรีกรุง สยามราษฎร์ หลักเมือง อิสสระ หลิงไทย และไทยน้อย อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายแรกกำลังอยู่ในความนิยมของมหาชนทั่วไป เพราะมีเสียงดีร่ำแซ่หนังสือเปนทางไม่ส่งเสริมการกระทำต่างๆ ของคณะราษฎรไม่ยกยอคณะราษฎรจนเกินไป ไทยใหม่กำลังอยู่ในความนิยมของชนทั้งหลาย ผู้อ่านซึ่งสนใจในการเมือง รองลงก็กรุงเทพเดลิเมล์ ส่วนศรีกรุงดีร่ำแซ่เข้ากับคณะราษฎร ยกกันอย่างเห็นๆ สยามราษฎร์ไม่ยกคณะราษฎรมากเหมือนศรีกรุง แต่ก็กำลังเลื่อมความนิยม เพราะปากกา “กาสิตินิ” ฯลฯ คณะหนังสือพิมพ์ ฝ่ายแรกมีแต่จะเจริญแพร่หลายต่อไป

2. ภายในเวลาอีก 6 เดือน คือระหว่างกุมภาพันธ์จะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่แน่ ๆ คอยดูศรีกรุงสยามราษฎร์ ฯลฯ จะต้องประสบหายนะ

3. กรมพระนครสวรรค์จะไม่ไปยุโรปจะเที่ยวชะวากจนพอใจ แล้วกลับมาตั้งสำนักงานอยู่ที่เกาะหมาก (ปีนัง) อนึ่งการที่กรมกรเงินสามารถสไตร์คนนั้นทราบหรือไม่ว่าใครเป็นผู้กระตุกสายใย ...นายพลกล่าวต่อไปว่า ในหลวงท่านดีเท่าไรอุตสาหกรรมให้คณะราษฎรประหยัดค่าใช้จ่ายเงิน ซึ่งเป็นจุดสำคัญในคราวโศกกิจตกต่ำทีเดียว

เวลานี้ชาวคณะราษฎรที่นับว่าเปนอย่างหัวเม่มือ ๆ ทั้งนั้น เริ่มแตกร้างบาดหมางใจกันแล้ว ภายในคณะราษฎรมีข้าราชการที่จำใจปฏิบัติดำเนินกิจ...”²⁵

จากที่ยกตัวอย่างของรายงานที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าในเพียง 1-2 เดือนหลังการปฏิวัตินั้นมีการรายงานประเด็นที่เป็นทั้งข่าวลือ และยังมีเสียงสะท้อนที่แสดงไว้ซึ่งความไม่พอใจจากราษฎรบ้างแล้ว แต่อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องเสียงสะท้อนนี้เกิดขึ้นภายใต้สภาวะที่ไม่ปกติราษฎรออาจจะคาดการณ์ต่าง ๆ นานา เป็นเสียงเล่าลือที่เกิดขึ้น ทั้งในต่างจังหวัด และพระนคร ในระยะต่อมายังมีรายงานที่สะท้อนถึงบรรยากาศที่มีข่าวลือพร้อมทั้งแฝงไปด้วยความคาดหวังของผู้คนในสังคมดังที่ปรากฏในรายงานวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ว่า

²⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16.28 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

“...ตำหรวจ ภัยสำคัญของคณะก็ได้แยกย้ายกันไปหมดแล้วที่ต้องระวังก็คือพระยาอิทธิฤทธิ์ เहांนั้นที่อาจจะรวบรวมตำรวจก่อภัยได้ ทหาร ภัยสำคัญของคณะก็ได้จับแยกย้าย ไล่ขับหมดแล้ว มีบ้างไม่สำคัญ พลเรือนคงไม่รุนแรงอะไรเพราะไม่มีอาวุธ ควรนอนใจไว้อย่าให้ตื่นพอแล้ว เจ้านายก็เป็นญาติกับคณะหมดแล้ว เพราะนายหลวงทรงเป็นหลัก และชี้แจงอยู่เสมอว่าต้องช่วยชาติ เहांที่ไปมาแล้วทุกคนก็เห็นว่าเจ้าสงบและเรียบร้อยยิ่งกว่าพวกอื่นด้วย คณะกรรมการราษฎรควรเอาใจบ้าง...”²⁶

และได้เสนอว่าให้เลิกกำจัดทางการเมืองเนื่องจากมีเสียงเล่าลือไม่ดีในหมู่ราษฎรและข้าราชการ ว่ากลุ่มผู้นำใหม่นี้ไล่คนออกแล้วเอาคนของตนเข้ามาทำงานแทน

“...ซึ่งกลายเป็นส่วนตัวไม่ใช่เพื่อชาติเสียแล้ว เสียงพลเมืองกำลังท้อใจ จึงขอเรียนแนะนำตามเสียงคนส่วนมากกว่า งานตามกระทรวงนั้น ควรพิจารณาเฉพาะชั้นอธิบดี ก็พอแล้ว ชั้นต่ำ ๆ ก็ให้อธิบดีเขาจัดทำตามเคย...ไม่ควรที่คณะกรรมการจะถ่อมตัวลงไปชี้แจงเองเลย จนเป็นเหตุให้ข้าราชการหมดความนิยม เพราะจะมีคนประจบขึ้นอีก ซึ่งผิดความประสงค์เดิม เวลานี้ประชาชนรอเรื่อง 1. ภาษี 2. อุตสาหกรรม 3. กสิกรรม 4. เศรษฐกิจตกต่ำ 5. การศึกษา 6. การค้าอันตกอยู่ในมือต่างประเทศ

ขอได้โปรดคิดอ่านเรื่องนี้ก่อนเกิดอย่ามัวไปดูแลเรื่องหุ้มหมิ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ เลย มีผู้ท้วงติงว่า กรรมการจะไล่เจ้าองค์นั้นออกจากงานเพราะอวดดี จะไล่ขุนนางคนนั้นออกเพราะอวดเก่ง ล้วนแต่เป็นเรื่องส่วนตัวทั้งนั้น อันจะนำมาซึ่งความอาพาทพยาบาท เลยผิดความประสงค์ของคณะ ถ้าจะทำเพื่อชาติกันจริง ๆ แล้วขอให้ยุติเรื่องเล็กน้อยตามกระทรวงเสียเถิด ช่วยกันคิดเรื่องใหญ่ๆ เพื่อประชาชนทั้งประเทศก่อน เพราะเดี๋ยวนี้คนรออยู่และกำลังเข้าใจผิดกันมาก....”²⁷

จากที่นำเอาบรรดาข่าวลือต่าง ๆ และกระแสวิพากษ์วิจารณ์ที่แผ่ไปด้วยความคาดหวังจากราษฎรที่ปรากฏในเอกสารรายงานการสืบราชการ อาจกล่าวได้ว่าได้ว่าหลังการปฏิวัตินั้นมีการตัดสินใจ คัดการณ์ต่าง ๆ ล่วงหน้า รวมไปถึงวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำใหม่ โดยประเด็นที่เห็นบ่อยครั้งมากที่สุดนั้นก็คือเรื่องการรวบอำนาจเข้าสู่กลุ่มตน โดยประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่าในช่วง พ.ศ. 2475 ยังมีการดูเลขาธิการอยู่จนกระทั่งถึงหลังการปราบปรามใน พ.ศ. 2476 แล้วจึงมีการรับบรรจุข้าราชการใหม่ ขณะเดียวกันในช่วงหลังการปฏิวัตินี้ได้มีการปรับปรุงกองทัพจากคณะราษฎรสายทหาร โดยมีนโยบายที่สำคัญคือไม่มีนายทหารที่ยศสูงกว่าพันเอก และมีการควบคุมขนาดของกองทัพ²⁸ ดังที่อดีตนายทหารอย่าง พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ได้บันทึกความทรงจำที่สะท้อนถึงความไม่พอใจเนื่องจากการปลดข้าราชการทหารออก ว่า

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16.27 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

²⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “กบฏบวรเดช การเมืองของประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของการเมือง” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจทางการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2560), หน้า 213.

“... นายทหารชั้นนายพลถูกปลดหมด กองทัพบกมีผู้บัญชาการกองทัพบกเป็นผู้มีอำนาจบังคับบัญชาเด็ดขาด มีผู้บัญชาการคือ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา... ชั้นนายพลถูกปลดหมด ชั้น พ.อ. ยังคงเหลืออยู่ไม่มากนัก... บางคนทีพวกคณะกรรมการเห็นว่าไม่เป็นภัยแก่ตนยังส่งสารไม่ถึงกับปลด ก็เอาไปไว้เป็นสารวัตรในกรุงเทพฯบ้าง ในจังหวัดใหญ่ ๆ บ้าง เจ้านายชั้นพระองค์เจ้าถูกปลดหมด ชั้นหม่อมเจ้าก็ถูกปลดเป็นอันมากเหลือรับราชการไม่กี่องค์...”²⁹

ซึ่งสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติอาจส่งผลให้ผู้คนที่รับทราบการปลดหรือแต่งตั้งตำแหน่ง รวมไปถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงนี้รู้สึกว่รัฐบาลใหม่แต่งตั้งกันภายในพวกตนเอง ดังที่ปรากฏออกมาในรายงานการสืบราชการลับนั่นเอง ขณะเดียวกันในบรรดาของการวิพากษ์วิจารณ์หรือการล้อก็แฝงไปด้วยความคาดหวังว่าผู้นำจะเข้ามาแก้ไข้ปัญหาให้ประเทศเช่นกัน

4.3 การระงับภัยของคณะราษฎร

จากคำอธิบายเบื้องต้นที่ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าภายหลังการปฏิวัติฝ่ายคณะราษฎรได้รับสมัครหาพรรคพวกและให้มีการสืบเพื่อหาความปลอดภัยแก่กลุ่มตน ซึ่งในหลักฐานที่ปรากฏในรายงานสืบราชการลับแสดงให้เห็นว่าภายหลังการปฏิวัตินั้นแม้ว่าคณะราษฎรจะสามารถควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ ไปเป็นที่เรียบร้อย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยอมลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 และมีการเปิดสภาซึ่งถือเป็นสถาบันทางการเมืองแบบใหม่ที่ได้เข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศ แต่ในข้อเท็จจริงนั้นพบว่าบรรยากาศภายในสังคมยังปรากฏความตึงเครียดอยู่ดังที่พบว่า มีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องความปลอดภัยของคณะราษฎร มีการแจ้งถึงการลอบทำร้ายคณะราษฎร และขอให้ระมัดระวังตัวอย่างไร ดังที่ปรากฏรายงานดังกล่าวในวันที่ 28 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 อันเป็นเวลาเดือนเศษหลังการปฏิวัติ โดยผู้ใช้นามว่า “เป็นสมาชิกที่วังสราญรมย์” ได้เรียนถึงพระพลพลพยุหเสนาโดยตรงในเรื่องที่ตนได้ยินว่า นายพันตรีผู้หนึ่งกล่าวแค้นใจกับพระยาพลพลพยุหเสนาว่า “...มันทำเอาได้แต่พวกของมันไม่ใช่พวกของมันก็เปล่าประโยชน์ทั้งทำ ความลำบากให้ด้วยดีแล้วอายพวกนี้ส่งบใจไว้ก่อนเราคงต้องมีโอกาสบ้าง...”³⁰

นอกจากการการเขียนจดหมายเรียนไปยังพระยาพลพลพยุหเสนาแล้ว ก่อนหน้านี้นี้ยังมีการเขียนเรียนไปยังพระยาทรงสุรเดช ในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 เนื้อหาในรายงานนั้นแจ้งถึงสถานการณ์ทั่วไปเป็นข้อ ๆ ว่า

1. กรมแผนที่ กำลังเป็นก๊ก ปั่นป่วนกัน
2. ขอให้ระมัดระวัง พวกที่ออกจากราชการให้มาก
3. การเผาบ้านและสถานที่ต่าง ๆ ขอให้ตำรวจกวาดค้นให้มา ต่อไปน่ากลัวจะเกิดขึ้น

²⁹ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ณ วัดตรีทศเทพ วันเสาร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520, หน้า 45.

³⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16.26 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

4. เจ้ากรมอากาศยานคนใหม่ ตามที่กระผมได้ข่าวมาว่าไม่ค่อยมีใครชอบ และมีพวก
5. นายทหารบางคนอยากให้ตั้งพระเทวศรีอานวยเดชแทน แทนเจ้ากรม เพราะเป็นคนตรง
6. ตามจังหวัดต่างๆ ที่กระผมไปมาระหว่างนั้นครบถ้วนเรียบร้อย อยู่ชุกชุกเช่นเดียวกัน และเมื่อไรเจ้าคุณ
จะกรุณาให้กระผมพบได้บ้างจะเป็นพระคุณมาก³¹

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2475 ได้มีรายงานเรียนถึงพระยาพลพลพยุหเสนาโดยตรงขอให้ระมัดระวัง
ตัวว่าขอให้

“...ท่านเจ้าคุณให้ระวังตัวหน่อยภายในกำหนดสามเดือนคือ กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน 2475 จะมี
ข่าวสำคัญเกิดขึ้นทั้งส่วนตัวและทางราชการ และอะไรอีกหลายข้อนั้น...แล้วไม่กั๊วก็เกิดทั้งใบปลิวคอมมูนิตนั้น
จึงเขียนมาให้ทราบว่ามีลายคอมมูนิตนั้น ทำไม่ถูกมาก บ่เกิดอยู่ปากคลองสานธนบุรี... พยายามสืบดูให้ดีหรือ
จะส่งคนไปสืบให้ดีจะพบว่า นายหลุย ศิริวัต เข้าไปประชุมกันที่ไหนแถวนั้น บ้านใคร มีใครบ้างเขาวิสาสะกัน
อย่างไร ใบปลิวนั้นออกทางไหน ใครเป็นผู้แจก และแจกเวลาใด ถ้าผู้สืบพยายามจริงต้องเป็นผล สิ่งใดจะสำเร็จก็
ต้องด้วยความพยายาม.... และในต้นเดือน พฤศจิกายน.... มีเรื่องอีกเกี่ยวกับคณะนายทหารที่ปลดออกไป จะ
ก่อให้เกิด... ขึ้นอีก จะสำคัญมากเร่งระวังโดยเร็วจนเวลาแล้ว สิ่งใดทั้งหมดเท่าที่กระผมบอกมานั้น ขอปิดเป็น
ความลับด้วย กระผมไม่กลัวหรอก...”³²

รูปแบบของการสืบนั้นยังปรากฏว่ามีการดักฟังโทรศัพท์ เช่นในรายงานวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2475 มี
รายงานว่ามี การดักฟังทางโทรศัพท์ระหว่างบ้านนายเคเอกกับเดลีเมล์³³ แต่ต่อมาได้มีคำสั่งว่าห้ามใส่สายดักฟังใน
วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2475 และเป็นไปได้ว่ามีผู้ที่ไม่ทราบว่ามีปฏิบัติการดังกล่าว และอาจจะรับทราบกันกัน
เพียงวงแคบ ๆ โดยมี การชี้แจงว่า

“...เมื่อวานนี้ วันที่ 16 หม่อมเจ้าสายได้สั่งทางโทรศัพท์แก่หัวหน้าของผม ให้ห้ามใส่สายลักฟังตามที่ทำ
การต่างๆ ทั้งหมด มาวันนี้คือวันที่ 17 ได้สั่งเพิ่มเติมมาอีกพร้อมกับคำสั่งอธิบดีเป็นลายลักษณ์อักษร ว่าไม่ให้ใส่สาย
ลักฟัง ทั้งที่ทำการต่างๆ และบ้านข้าราชการด้วย คงลักฟังได้แต่เฉพาะบ้านจีนและบ้านผู้เช่าอื่น ๆ เท่านั้น ดังนั้น
ผมเห็นว่าการลักฟังของเราก็คงไม่ได้ผล ถ้าจะให้ทางสภาสั่งเป็นทางการไป เขาก็คงรู้ความประสงค์ของเราอีก...”³⁴

นอกจากการรายงานว่าจะมีการทำร้ายหรือจะมี “การแอนตี้” เหล่าผู้นำใหม่แล้ว ยังพบว่ามีเสียงเล่าลือ
กันไปว่า ในหมู่ของคณะราษฎรนั้นแตกกันเองดังที่มีผู้รายงานในวันที่ ผู้วิจัยพบว่ามี การนำเอาข่าวลือเกี่ยวกับ
คณะราษฎรมาแจ้งด้วยดังรายงานในวันที่ 16 กรกฎาคม 2475 แจ้งว่า “...พระยาบำเรอภักดิ์ แสดงความเห็น แก่

³¹ เรื่องเดียวกัน.

³² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/30 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/30 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

³⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

กระผมว่า คณะราษฎรจะแตกหัก พระยาบำเรอภักดิ์ เป็นผู้ที่ไม่สมควรจะดำรงตำแหน่ง ทรวงอุดหนุน การที่พูดเช่นนี้จะมีการมีมาอย่างไรก็ตาม กระผมเชื่อในความสามารถของได้ทำว่า คงจัดการป้องกันไว้อย่างดีแล้ว...”³⁵

ข่าวลือประเภทยังปรากฏอีกครั้งในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ว่า “...ข้าพเจ้าได้เดินสวนทางกันที่ถนน สมเด็จพระเจ้าพระยา ก็ได้ยืนชานกับหญิง สอง สาม คน ที่เดินมานั้นก็พูดกันในเรื่องคณะราษฎรว่าเกลียดของเขาเป็น หนองเองจะจะไปสู้กับใครที่ไหน ...”³⁶

มิใช่แต่เพียงว่ามีข่าวคราวว่าฝ่ายผู้นำใหม่ หรือบุคคลในกลุ่มคณะราษฎรจะถูกทำร้าย หรือมีผู้ออกมากระทำการต่อต้าน หากแต่ฝ่ายชนชั้นนำในระบอบเก่าเองก็ต้องต้องเผชิญกับข่าวลือ หรือมีการคาดการณ์กันไปต่าง ๆ นานา ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในเบื้องต้นของบทนี้ว่าเพียงไม่กี่วันหลังการปฏิวัติได้มีการออกมาชี้แจงข่าวลือใหญ่ ๆ อยู่ 3 เรื่องด้วยกัน โดยมี 2 ประเด็นหลักคือเรื่องการออกมาต่อต้านคณะราษฎร และจะมีการทำร้าย บีบบังคับ หรือขู่เข็ญ จนต้องการออกมาชี้แจงผ่านหนังสือพิมพ์ แต่อย่างไรก็ดี ตามหลักฐานที่ปรากฏนั้นพบว่าประเด็นดังกล่าวนี้ได้ปรากฏต่อมาภายหลังเหตุการณ์ แม้ว่าสมาชิกคณะราษฎรจะยืนยันว่าได้เลือกที่จะเปลี่ยนรูปแบบการปกครองไปในแนวทางอย่างอังกฤษ และผู้นำสายพลเรือนอย่าง ปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในขณะที่ยืนยันชัดเจนว่าหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงอย่างการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสเนื่องจากเป็นการปฏิวัติที่ไม่สิ้นสุด ดังที่ได้กล่าวไว้ในคำนำหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส และสมัยโนเลียนโนนาปาร์ต ภาคที่ 1” ที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งน่าจะประเมินได้ว่านี่คือความคิดของผู้นำคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน เนื่องจากในขณะนั้นสังคมสยามให้ความสนใจอย่างมากแก่การศึกษาเรื่องการเมือง โดยในเนื้อหาส่วนหนึ่งของคำนำที่ ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้เขียน ได้กล่าวถึงการปฏิวัติฝรั่งเศส และการปฏิวัติสยาม ว่า

“...เมื่อจุดหมายแห่งการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสมีในเรื่องแบบ เมื่อเปลี่ยนแบบแล้ว ปัญหาบุคคลที่เป็นประมุขหรือหัวหน้าการปกครองก็ย่อมเกิดขึ้นไม่รู้จักจบ แลนำความหายนะมาสู่ประเทศชาติได้ ตัวอย่างอันไม่ดีแห่งการปฏิวัติอย่างไม่สมบูรณ์ (Revolution imparfaite) เช่นนี้ ไม่ควรนำมาใช้สำหรับประเทศสยาม เหตุฉะนั้นผู้ที่ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญจึงมุ่งไปในทางเราจะทำให้เกิดความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎรตามตามแนวทางหลัก 6 ประการ มากกว่าจะกังวลในเรื่องแบบ ในเรื่องบุคคล เมื่อได้พระราชทานสิทธิตามรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนแล้ว...”³⁷

³⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/30 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ อาทิตย์ทิพอาภา, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า, ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส และสมัยโนเลียนโนนาปาร์ต ภาคที่ 1, (ม.ป.ท. , โรงพิมพ์เจตนาผล, 2477), หน้า คำนำ (6).

แต่อย่างไรก็ดีภายหลังจากการปฏิวัตินั้นหลายฝ่ายต่างมีจินตนาการต่อตนเอง และต่อสังคมที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มเจ้านายซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่สูญเสียทั้งอำนาจและผลประโยชน์ และบรรยากาศหลังปฏิวัตินั้นก็ส่งผลต่อการกระทำของคนกลุ่มนี้อยู่ไม่น้อย ดังจะเห็นได้ว่ามีเจ้านายหลายพระองค์เสด็จไปประทับในต่างจังหวัด และต่างประเทศ ยกตัวอย่างชาวลื้อประเภทจะ “จับเจ้าไปฆ่า” ที่ปรากฏขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 ที่มีการรายงานพบว่ามีชาวลื้อประเภทจะจับเจ้านายไปฆ่า ว่า

“...มหาดเล็กของกรมพระนราธิปประพันธ์ได้พูดถึงเรื่องที่จับเจ้าเอาไปฆ่านั้นให้พวกผู้หญิงซึ่งเป็นผู้ใช้ของพระนางเลอลักษณ์มีลาวังฟังโดยประการต่างๆ ถ้าสมภารราชจะจับเอาไปโดยดีก็จะไปด้วย ถ้าจะจับเอาโดยภัยก็ต้องสู้กันด้วยปืน... นายจวนพูดว่าเวลานี้สมัคคณะราษฎร เวลานี้ล้วยไปด้วยคนเลวๆทั้งนั้น จึงเกิดปั่นป่วนกันจะจับเจ้าเอาไปฆ่า และนายจวนพูดถึงเรื่องสมัคชาติตามที่พระยาเสนาสงครามคิดขึ้นเป็นการที่ดีมาก ...³⁸

นอกจากกลุ่มเจ้านายที่ต้องรับข่าวลือต่าง ๆ นานา ซึ่งจะส่งผลต่อการกระทำ หรือความรู้สึกนึกคิดหลังปฏิวัติแล้วแม้แต่การริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนหรือสมาคมก็ได้ถูกนำมารายงานเช่นกัน ยกตัวอย่าง มีรายงานถึงประจวบ บุณนาค ในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2475 โดยได้รายงานถึงความไม่พอใจของ ดร. โซติ คุ่มพันธ์ ว่า (ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ดร.โซติ คุ่มพันธ์ ต่อไปในบทหน้า)

“.... ที่ได้รับเงินเดือน เดือนละ 150 บาท และตั้งใจจะออกจากราชการภายใน 5-6 วันนี้ เมื่อวานจะไปหาเจ้าคุณมโนฯ และจะไปหาเจ้าคุณพหลฯ เรื่องเงินเดือน แต่น้ำใจจริงแท้ของคุณโซติจะไม่เต็มใจทำราชการเมื่อออกจากงานจะตั้งโรงเรียนสอนการเมืองขึ้นที่บ้านพระยาสุรารักษ์ นั้น เวลานี้ผู้จะสมัครเรียนแล้วใน 70-80 คน และผมได้อยู่พูดจนล้า 30 นาทีจึงได้ลากลับ เหตุนี้ผมจึงเรียนมาให้คุณทราบ เพื่อดำริห์ เรื่องโรงเรียนการเมือง เสียแต่ก่อนตั้ง ซึ่งอาจจะตั้งได้โดยไม่ผิดกฎหมาย...”³⁹

เข้าใจว่าการก่อตั้งสมาคมหรือการรวมกลุ่มของราษฎรนี้เป็นประเด็นที่น่าจับตามองจากผู้นำใหม่อย่างมาก ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีความคาดหวังและใฝ่ฝันแตกต่างกันไป โดยในกรณีของ ดร. โซติ คุ่มพันธ์ นี้ผู้วิจัยพบว่ามี การก่อตั้งโรงเรียนขึ้นมาจริง โดยลูกศิษย์ของเขาในโรงเรียนได้พยายามเขียนความเห็นลงในหนังสือพิมพ์เพื่อผลักดันความคิดของกลุ่มตน และต่อมาภายหลังได้นำบทความเหล่านั้นมาตีพิมพ์รวมเล่ม⁴⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอจะเห็นได้แล้วว่าสถานการณ์และบรรยากาศหลังการปฏิวัตินั้นด้านหนึ่งแม้ว่าจะมีความคาดหวัง แต่อีกด้านก็มีข่าวลือต่าง ๆ การสืบราชการลับที่นำข่าวต่าง ๆ มาแจ้งเตือนแก่สมาชิกคณะราษฎรให้

³⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/22 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

³⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

⁴⁰ โปรดดู โซติ คุ่มพันธ์, ปัญหาไคศาสตร์ เล่ม 1, (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิแมส, 2476).

ระมัดระวัง และระวังภัยต่าง รวมไปถึงความเป็นไปต่าง ๆ ของสังคม และสุดท้ายในหัวข้อนี้ผู้วิจัยขอนำเอาจดหมายของพระสงฆ์ที่ใช้นามว่า พระครูมหาโต ได้เขียนจดหมายบรรยายถึงความเป็นไปในต่างจังหวัด ว่า

“...ตามที่เจ้าคุณคิดจัดแจงเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยให้พระเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้กฎหมายนั้นเป็นการสมควรแล้ว อาตมาภาพเห็นดีเห็นงามด้วยทุกส่วน แต่มามีความวิตกอยู่ว่า ความประสงค์ของเจ้าคุณจะไม่เป็นสมความมุ่งหมายในกาลต่อไปภายหน้า จะพลอยทำให้พวกราษฎรได้รับความเดือดร้อน โดยจะต้องเกิดการรบกวนรำพันกัน เนื่องจากเหตุแย่งชิงอำนาจการปกครองกัน และทั้งเวลานี้ก็ยังมีพวกข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนอีกมากที่ไม่พอใจในการกระทำของเจ้าคุณ แต่หากเขาจะแสดงออกนอกหน้ายังไม่ได้ เพราะอำนาจทั้งปวงยังตกอยู่แต่เจ้าคุณ และอาตมาภาพได้ทราบว่ามีพวกข้าราชการในตำแหน่งและนอกตำแหน่ง คบคิดกันจัดคนที่มีปากออกไปเที่ยวปลุกใจราษฎรตามจังหวัดต่างๆ โดยอ้างเหตุว่าเจ้าคุณแลพวกคนราษฎรทำการเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตัว แต่ก็กลับเอาชื่อของราษฎรเข้าแทรกแซง เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดของผู้ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ แลขอให้พวกราษฎรทั้งหลายอย่าได้เชื่อถือเอาถ้อยคำของคนราษฎรที่กล่าวนั้นเลย จงคิดถอยหลังขึ้นไปดูว่าปู่ย่า ตา ยาย บิดา มารดาของเรานั้น ได้รับความเลื่อมล้ามาจากใครกัน เท่านั้นจะเห็นได้ทันที ส่วนพระยาพหลฯ กับพวกที่อ้างตนเป็นคณะราษฎรมันเป็นโจรแย่งชิงอำนาจต่างหาก หาใช้ว่ามันจะทะนุบำรุงบ้านเมืองหรือพวกเราได้รับความสุขก็เปล่า อย่าได้เชื่อถือถ้อยคำของมันเลย พวกเราเคยกระทำตนอย่างไรก็จงกระทำไปอย่างเดิม นี่เป็นถ้อยคำของท่านข้าราชการผู้หนึ่งพูดให้อาตมาฟัง แลเขายังพูดให้ฟังว่าเวลานี้มีคนใช้ของนายพลนอกราชการหลายคนแยกย้ายกันไปทางจังหวัดต่างๆ เพื่อปั่นปลุกใจราษฎร แลเขาพูดว่าที่จังหวัดอ่างทองนั้น มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แลเจ้านายเป็นกำลังอยู่หลายคนซึ่งไม่มีความซื่อตรงต่อคณะราษฎร ส่วนเจ้านั้นเกี่ยวแก่ฝ่ายตำรวจ แลมีการส่งข่าวติดต่อกับกรุงเทพฯ โดยเหตุนี้อาตมาจึงเสนอข่าวส่งมาให้เจ้าคุณและทางคณะราษฎรทราบ เพื่อจะได้คิดจัดการป้องกันแก้ไข แต่ที่เขาพูดให้อาตมาฟังนี้ก็ด้วยความเชื่อใจของเขาวางจะไม่แพร่หลาย....ตามที่อาตมาภาพเสนอข่าวมานี้ก็ด้วยความหวังดีต่อคณะราษฎร ถ้าหากเป็นคราวาสักก็คงจะเข้าร่วมการกระทำด้วย

ในโอกาสนี้อาตมาขอเจริญพรให้เจ้าคุณและพวกของคณะราษฎรมีความสุขความเจริญอายุยืนคู่ฟ้าแลดินเทอญ ป.ล. แลอาตมาภาพยังได้เห็นใบปลิวแลข่าวที่เขาติเตียนพวกคณะราษฎรต่างๆนาๆ แลยังมีพวกคนเจ้าเขาดังขึ้นกับมีพวกราษฎรแลจีนรวมกัน ตั้งเป็นคณะอันยี่เวลานี้มีอยู่หลายตำบล ขอให้ท่านเจ้าคุณแลพวกของคณะราษฎรระวังให้ดี”⁴¹

4.4 ชาวจีน คอมมิวนิสต์ และการก่อตั้งสมาคมหลังการปฏิวัติ

ปัญหาหนึ่งที่ตกทอดมากจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นก็คือเรื่องชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเข้ามาทำมาหากินของชาวจีนอพยพที่ต่อมาสสามารถสร้างความได้เปรียบมากในสังคมไทย จนนำไปสู่ความรู้สึกที่

⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16.28 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระครูมหาโต.

ต้องการกีดกันคนกลุ่มนี้ออกจากกลุ่มทางทางเศรษฐกิจ (ประเด็นดังกล่าวนี้จะอธิบายในบทถัดไป) แต่ยังมีประเด็นทางการเมืองนั่นก็คือการเข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเคลื่อนไหวกลุ่มคอมมิวนิสต์ที่ได้อพยพเข้ามาในสยาม และพยายามชักจูงให้กลุ่มกรรมกรสยามเข้าร่วม⁴² และประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่ทั้งรัฐบาลในระบอบเก่าและใหม่ต่างวิตก โดยในรายงานสืบราชการลับนี้ผู้วิจัยพบว่า มีการรายงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวรวมกลุ่มของผู้ที่ต้องสงสัยว่าจะเป็นคอมมิวนิสต์ หรือการรวมตัวในรูปแบบสมาคมอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นสมาคมคณะชาติ สมาคมกรรมกรธราชนิกุล ล้วนแล้วปรากฏชื่อบนรายงาน

ในรายงานประเด็นเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์นี้พบว่านายมังกร สามเสน สมาชิกผู้แทนราษฎรในขณะนั้นได้เขียนจดหมายแจ้งด้วยตนเอง ในวันที่ 31 กรกฎาคม 2475 โดยเรียนไปยังพระยาพลพลพยุหเสนาหนึ่งเดือนหลังการปฏิวัติ ความในจดหมายว่า

“...ด้วยมีผู้เก็บประกาศของพวกคอมมิวนิสต์ได้ 1 ฉบับ ข้อความร้ายมาก คิดล้มรัฐบาลของเรา ได้ชักชวนให้กำเริบขึ้นในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ในประกาศนั้นทำนองเป็นคำเจกมากกว่าไทย วันเดือนปีประกาศใช้ ศักราช กระผมจะได้ทำการสืบสวนหาต้นตอมันต่อไป พวกคอมมิวนิสต์มีเงินไหลล้น แต่จิวอยู่บ้างไม่มากมายนักต้องปราบอ้ายพวกนี้ให้อยู่มือให้ได้ ถ้าปล่อยไว้ให้มันฟักไข่จะกลายเป็นเมืองจีนไป ต้องใช้กองทัพปราบมัน เมื่อได้ความประการใดจะกราบเรียนภายหลัง บ้างมักแอบแฝงอยู่แถวบางรักมากกว่าที่อื่น...”⁴³

การติดตามประเด็นเรื่องชาวจีนและคอมมิวนิสต์มีการติดตามสืบอย่างยาวนานและต่อเนื่องหลังเหตุการณ์ปฏิวัติ รวมไปถึงมีการลงข่าวเกี่ยวกับประเด็นคอมมิวนิสต์บนพื้นที่หน้าหนังสือพิมพ์อีกด้วยอันแสดงให้เห็นว่าประเด็นดังกล่าวนี้รัฐบาลใหม่ให้ความสนใจและเข้ามาปราบปรามดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

นอกจากประเด็นเรื่องการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ภายในสยามแล้วการปรากฏขึ้นของการรวมกลุ่มหรือการสมาคมใดๆ หลังการปฏิวัตินั้นผู้วิจัยพบว่าได้เกิดขึ้นอย่างมากมายได้จำกัดเฉพาะการรวมกลุ่มทางการเมืองดังเช่น คณะราษฎร หรือคณะชาติเพียงแต่เท่านั้นแต่ยังปรากฏการรวมกลุ่มในรูปแบบสมาคมทางอาชีพ หรือเพื่อสนับสนุนผลประโยชน์ของกลุ่มก็ได้เกิดขึ้นอย่างมากมายดังที่ปรากฏทั้งในรายงานการสืบราชการลับและการลงข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์ การรวมกลุ่มดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงปฏิกิริยาทางสังคมที่ราษฎรมีการกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมต่อรอง ประชัน แข่งขันทั้งทางสังคมและการเมืองเมื่อมีพื้นที่ทางการเมืองแบบเปิดภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยในการรายงานการสืบราชการลับนั้นพบว่าในวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 มีรายงานการรวมกลุ่มก่อตั้งสมาคมขึ้น โดยรายงานขึ้นดังกล่าวลงบ้านเลขที่ 63 ติดคลองบางกระบือ ทิศใต้ ม.พัน 1 แจ้งไปยังหลวงนฤเบศร์มานิตหัวหน้ากองสืบ เขาได้แจ้งว่า

⁴² พรหมณี บัวเล็ก, กุศลสารกถากับประวัติศาสตร์แรงงานไทย, (กรุงเทพฯ: พันธกิจ, 2546), หน้า 124.

⁴³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16.26 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

“...การสืบสวนคงได้ความว่ากำลังริเริ่มตั้งสมาคมขึ้นสมาคมหนึ่ง และจะให้ชื่อของสมาคมนี้ว่า “สมาคมช่วยอาชีพทหารกองหนุน” จุดประสงค์ของสมาคมนี้กระผมซึ่งได้แนบมาพร้อมกับรายงานนี้ด้วยแล้วซึ่งเป็นข้อความและลายมือของหลวงภานีฯ ได้เขียนด้วยตนเอง หลวงภานีฯ แสดงความจำนงว่าได้เชิญพล.ท พระยาสิทธิพรสิทธิไกร (แม่ทัพที่ 2 เก่า) ด้วย นอกจากนี้ ตามเสียงที่หลวงภานีฯ ปรารถนาทั้งหมดแล้วคงมีทั้งดีและทั้งชด คณะรัฐบาลและใหม่

นอกจากนี้กระผมได้พบการริเริ่มตั้งสมาคมในทำนองเดียวกับอีกรายหนึ่งคือ พ.ต. หลวงราชนฤนาท เป็นผู้ริเริ่มตั้งสมาคมขึ้นสมาคมนี้จะให้ชื่อว่า “ สมาคมทหารกองหนุน ” แต่ผู้ริเริ่มจะมีใครบ้างกระผมยังไม่ได้สืบ...”⁴⁴

ในวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มีรายงานไปยัง ประจวบ บุนนาค เนื่องจากได้รับข่าว ว่า

“...ข่าวจาก นายฉวย สุวรรณโกเสธ ว่าได้ยื่นเรื่องราวขอตั้งสมาคมคนจนแล้ว มีนายพลฝ่ายทหารอยู่หลังฉาก มีเจ้าคุณเสนา แลเจ้าคุณเทพฯ เป็นต้น และมีพวกอีกคนหนึ่งซึ่งเรียกว่าคนชาติ มีนายทหาร และนายตำรวจ (กองหนุน) และพวกกรมสุรา กรมยา典 พลเรือน มีผู้พิพากษา ก่อนเป็นขณะนี้ต้องไปหาพระวรภักดิ์ พิบุรณ (ม.ล. หรือ ม.ล.ว.นภา ชุมสาย ณ อยุธยา) บ้านอยู่หน้าวัดราชบพิธ ... นำบ้านเขียนว่าบ้านชุมสาย ณ อยุธยา แยกสาขามาจากคุณเจ้า หรือพวกเดียวกับท่านทอง และหม่อมเจ้าอะไรอีกคนหนึ่ง และนายพัน...ถูกเนรเทศไปทางปักข์ใต้เดี๋ยวนี้ ... ข่าวจากนายเลียด เดี่ยวนี้ที่ทำการอยู่ที่ห้างขายยาบี .เอล. ฮั่ว ลี แยกวัดตึก เป็นคนอยู่ในคณะสมาคมกรรมกรธรรมา และเป็นคนสำคัญของสมาคมนี้... กรรมกรธรรมาจะหยุดงานหมดทุก ๆ สาย แต่ผมไม่ทราบวันใดเท่านั้น เพราะ นายเลียด ไม่บอกวันแน่ของการหยุด และที่จะชุมนุมในวันหยุด ถานที่มันบงการมีอยู่ 5 แห่ง

1. บางกระบือ
2. สะพานดำ
3. สามแยก
4. หน้ากระทรวงธรรมการ (ศึกษา)
5. ถนนตก

พวกจะรวมกลุ่มตามสถานที่ดังกล่าวข้างบนนี้ และมีพลเรือนต่างๆจะนำกรวมช่วยกันด้วย⁴⁵

ในส่วนของการติดตามเรื่องคอมมิวนิสต์นั้นพบว่าผู้เขียนรายงานในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 แสดงให้เห็นว่ามีการติดตามและสืบตามพื้นที่ที่เป็นโรงเลื่อย ว่า “...ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวจากหลวงทรงบัววิถี บอก

⁴⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/25 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

⁴⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/24 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

ข้าพเจ้าว่าที่โรงเลื่อยจักร ยี่ห้อยวงซุนหลี่ ตำบลบางยี่เรือ มีการประชุมทุกๆวันอาทิตย์ มีทั้งไทยและจีน ...⁴⁶ และยังมีรายงานการประชุมของสมาคมลับในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2475 ในรายงานดังกล่าวนี้ชี้แจงว่า มีการประชุมที่กำจันเหลาโดยมีผู้มาประชุมราว 20 คนเศษ โดยสมาคมลับดังกล่าวชื่อว่า “เซียงไฮ้” สมาชิกในสมาคมประกอบไปด้วยตำรวจ ข้าราชการ และเหล่านักเลง⁴⁷

ขณะเดียวกันตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็ได้ปรากฏว่ามีการลงข่าวว่ามีการตรวจค้นบ้านชาวจีนไหหลำและพบใบปลิวคอมมิวนิสต์ที่ตำบลถนนดำรงรักษ์ เนื่องจากว่าเมื่อวันที่ 10 เดือนมกราคม พ.ศ. 2475 พบว่ามีใบปลิวคอมมิวนิสต์ภาษาจีนซ่อนไว้อยู่ใต้รูปข้างฝา 2 แผ่น จึงทำการจับนายเฮ้งเตี๋ยง ชาวจีนไหหลำเพื่อมาสอบสวน และเรื่องดังกล่าวนี้ยังอยู่ในระหว่างการสอบสวน⁴⁸

สรุปได้ว่านอกจากการรายงานว่าการก่อตั้งสมาคมหรือการรวมกลุ่มในสยามดังที่ปรากฏในรายงานการสืบราชการลับแล้ว ผู้วิจัยพบว่าตามหน้าหนังสือพิมพ์ได้มีการลงข่าวเกี่ยวกับการก่อตั้งสมาคม หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาคมอยู่จำนวนมากซึ่งแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศความตื่นตัวของราษฎรหลังการปฏิวัติโดยบางสมาคมที่ก่อตั้งขึ้นก็มุ่งที่สร้างอำนาจต่อรองให้แก่กลุ่มตน หรือวิชาชีพของตน เช่น นายเป่า เผือกสีพันธ์ได้ขออนุญาตกับกระทรวงมหาดไทยเพื่อขอตั้ง “สมาคมชาวเรือท่า” ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสามัคคีธรรมบำรุงมิตรภาพ ช่วยเหลืออุปการะการอาชีพของกรรมกรชาวเรือให้ได้รับความสะดวกโดยทั่วไป หรือสมาคมเงินขึ้นเง็กฮ้อ ซึ่งเป็นสมาคมของพ่อค้าจีนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงการค้าขาย โดยมีสำนักงานอยู่ในย่านสำเพ็ง สมาคมดังกล่าวนี้ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการได้จึงมีการแจ้งผ่านหนังสือพิมพ์ แต่อย่างไรก็ตามก็พบว่าบางสมาคมก็ไม่ได้รับอนุญาตและถูกสั่งให้ระงับ เช่น “สมาคมสงเคราะห์คนอนาถา” และ “สมาคมสยามเยอรมัน” ที่มี ม.ล.ทองอยู่ เป็นผู้ขออนุญาต และ “สมาคมแซ่โป่ว” อันเป็นสมาคมที่พ่อค้าขายผ้าชาวจีนขออนุญาตก่อตั้ง⁴⁹ สมาคมเศรษฐกิจ ที่โรงพยาบาลอภัยภู โดย ร.อ.ท. ถมรงค์เวช และนายแพทย์บางรายร่วมกันขออนุญาตจัดตั้งขึ้นที่โรงพยาบาลอภัยภู ตำบลห้าแยกถนนพลับพลาไชย สมาคมนี้วัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อสนับสนุนการรู้จักคนให้มากโดยไม่มีการเลือกบุคคล เพศ และชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันในวิทยาการต่าง ๆ และ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน โดยสมาคมนี้ขออนุญาตกับกระทรวงมหาดไทยและอยู่ในขั้นตอนของกรพิจารณา⁵⁰ สมาคมกรรมกรโรงพิมพ์แห่งกรุงสยาม ที่มีวัตถุประสงค์ให้เกิดผลในทางธรรมะ ก่อให้เกิดศีลธรรมให้เกิดขึ้นต่อกัน ให้ผลทางศึกษา อบรมคุณธรรมจรรยาและวิทยาการ ให้ผลทางสาธารณสุข และให้ผลทางคบค้าสามัคคีกัน⁵¹

⁴⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

⁴⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

⁴⁸ ศรีกรุง 1 กุมภาพันธ์ 2475.

⁴⁹ ศรีกรุง 1 กุมภาพันธ์ 2475.

⁵⁰ ศรีกรุง 10 กุมภาพันธ์ 2475.

⁵¹ ศรีกรุง 10 มกราคม 2475.

4.5 ความคาดหวังในมิติทางการเมืองและสังคมของราษฎรสยาม

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นความคาดหวังทางการเมืองของราษฎรที่ปรากฏในจดหมายที่ส่งให้คณะราษฎรว่ามีประเด็นใดบ้าง โดยความคาดหวังทางการเมืองและสังคมของราษฎรนี้มีหลากหลายประเด็นด้วยกัน เช่น เรื่องการเปลี่ยนแปลงยุศกัณฐ์ ตำแหน่งของข้าราชการ สถานการณ์ทางการเมืองในต่างจังหวัด วิถีชีวิตใหม่ที่ต้องเปลี่ยนหลังการปฏิวัติ การศึกษาที่ต้องพัฒนาเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หรือแม้แต่ความเห็นประเภทกล่าวโทษหรือฟ้องร้องข้าราชการด้วยกันก็ปรากฏเช่นกัน รวมไปถึงการแจ้งความร้องทุกข์ ผู้วิจัยเข้าใจว่ามีใช้แต่เพียงกลุ่มราษฎรเท่านั้นที่ผู้นำใหม่ยินดีรับข้อเสนอ หากแต่ในแวดวงข้าราชการก็พบว่ารัฐบาลใหม่ได้เปิดรับความเห็นดังที่ ร้อยตำรวจโท หยง จุลกะเศียร ได้เขียนจดหมายแจ้งว่า

“...ตามที่โปรดกรุณาว่าข้าราชการผู้ใดเมื่อมีความเห็นในทางการเมือง ขอให้ส่งความเห็นไปยังคณะกรรมการราษฎรนั้น เกล้ากระผมผู้หนึ่งซึ่งเห็นว่าตามที่คณะราษฎรตั้งความหวังในวัตถุ 6 ประการ วัณนั้นเป็นการชอบและเห็นด้วยทุกประการแต่อยากให้ความประสงค์นั้นสำเร็จเป็นรูปแห่งความเรียบร้อยขึ้นให้ราษฎรเห็นผลโดยเร็ว จึงขอความเห็นเสนอมาด้วยความหวังดี...”⁵²

โดยร้อยตำรวจโท หยง จุลกะเศียร นี้ คาดว่าน่าจะทำงานในสถานีตำรวจนครบาลพระราชวัง ตามที่อยู่ในจดหมายที่เขียนในวันที่ 12 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2475 ในจดหมายดังกล่าวนี้ด้านหนึ่งสะท้อนความคาดหวังในทัศนะของเขา ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายต่อไปข้างหน้า แต่เนื้อหาส่วนหนึ่งยังสะท้อนว่าการเปิดให้มีการแจ้งความเห็นโดยตรงแก่รัฐบาลใหม่ได้ส่งผลกระทบแก่หน่วยงานราชการที่เคยทำหน้าที่รับเรื่องร้องทุกข์อยู่บ้าง เพราะเป็นการทำงานซ้ำซ้อน ดังนี้

“...ในเรื่องการร้องทุกข์ของราษฎรด้วยกิจส่วนตัวหรือราชการใด ๆ ควรประกาศให้ราษฎรทราบเสียว่าสภาหรือคณะกรรมการ ยินดีที่จะรับคำร้องทุกข์เสมอ แต่ขอให้ป็นว่าคำร้องทุกข์นั้น ได้ร้องต่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ต่ำกว่าสภาหรือคณะกรรมการลงมาแล้ว แต่ไม่ได้รับความยุติธรรมจากเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ต่ำกว่าสภาหรือคณะกรรมการนั้น จึงให้ร้องต่อสภาหรือคณะกรรมการคณะราษฎร เพราะเจ้าพนักงานผู้ระงับทุกข์บำรุงสุขของราษฎรนั้น ได้มีระเบียบปฏิบัติการอยู่แล้ว เช่น ศาล อัยการ อำเภอดำรง แลเสนาบดีที่จะจัดการปลดทุกข์ได้ ไม่ควรเปิดโอกาสให้ยื่นคำร้องทุกข์ได้พรวดเดียว เพราะเป็นการทำให้สภาหรือคณะกรรมการต้องเสียเวลามายุ่งยากในทางที่ยังไม่ถึงคราวจำเป็น เป็นการทำให้เสียห้วงคิด ในอันที่จะคิดวางโครงการส่วนใหญ่ ย่อมทำให้กิจการของราชการที่สำคัญเสียไป เมื่อตัดภาระตอนนีไปได้ คณะกรรมการก็จะมีเวลาพอในการที่จะออกห้วงคิดในการสำคัญได้มาก...”⁵³

⁵² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/85 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายร้อยตำรวจโท หยง จุลกะเศียร แสดงความเห็นเกี่ยวกับการเงิน (พ.ศ. 2475).

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองผู้วิจัยพบว่าการกล่าวถึงประเด็นเรื่องบรรดาศักดิ์ทั้งที่เห็นด้วยให้คงไว้และขอให้ยกเลิก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นดังกล่าวนี้สะท้อนความรู้สึกของยุคสมัยและจินตนาการของราษฎรแต่ละคนได้เป็นอย่างดี อย่างเช่น นายสุข ฉายาขวลิต ได้เสนอในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ว่า “...ควรเลิกใช้นามบรรดาศักดิ์ขุนนางกันเสียให้สิ้นเชิงเพราะจะเป็นการแบ่งชั้นบุคคล ซึ่งขัดต่อนัยแห่งธรรมนูญการปกครอง และไม่ทำให้ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติ แต่อย่างไร บางทีอาจทำให้บุคคลที่โง่เขลาเบาปัญญาหลงเข้าใจเชวไปเป็นอย่างอื่นได้...”⁵⁴ ขณะเดียวกันก็มีความเห็นประเภทไม่ควรเลิกบรรดาศักดิ์ และควรมียศบรรดาศักดิ์ไว้เช่นเดิม เพื่อจะได้เป็นรางวัลหรือสินน้ำใจ และเป็นทีระลึบทนการขึ้นเงินเดือนแก่ผู้ทำดีทำชอบในสมัยการผิดเคืองนี้ โดยกลุ่มผู้เขียนจดหมายนี้เห็นว่า บทความของ นายกุหลาบ นพรัตน์ที่ลงในหนังสือพิมพ์วันที่ 2 และ 24 กันยายน ในหนังสือพิมพ์ 24 มิถุนา ว่า “ขอให้เลิกบรรดาศักดิ์ข้าราชการเสีย เพราะทำให้เป็นการแบ่งชั้นบุคคลไป แต่ตำแหน่งและยศควรมีไว้” ซึ่งในจดหมายเขียนในวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2475 คนกลุ่มนี้เห็นว่า

“...เท่าที่นายกุหลาบออกความเห็นมานั้นท่านคณะกรรมการเห็นด้วยไหม ตำแหน่งนั้นไม่พูดถึงเพราะมีการงานก็ต้องมีตำแหน่งเป็นธรรมดา ส่วยยศและบรรดาศักดิ์นั้นต่างกันอย่างไรร จึงให้มียศและงดบรรดาศักดิ์เสีย อย่างนายกุหลาบว่า ข้าพเจ้าเห็นว่ายศและบรรดาศักดิ์ไม่ใช่ของที่แต่งตั้งได้เองหรือซื้อขายกันได้ จึงเห็นว่ามันผิดอะไรกัน ยิ่งสมัยนี้ด้วยแล้วเห็นว่าจะยกย่องใคร ๆ ไม่ได้ง่าย ๆ อย่างสมัยคณะเจ้า ต้องได้ดีโดยคุณวุฒิของตนจริง ๆ ไม่ใช่โดยอุปการะของผู้อื่นอย่างสมัยก่อน ข้าพเจ้าจึงกลับเห็นว่า ยศและบรรดาศักดิ์ควรมีไว้เช่นเดิม เพราะเท่ากับเป็นรางวัลขึ้นหนึ่งที่รัฐบาลให้ในคุณงามความดีของคนนั้น ๆ ...”⁵⁵

แม้แต่วิถีชีวิตแบบใหม่หลังการปฏิวัติก็มีผู้เขียนจดหมายนำเสนอ เช่นมีผู้ใช้นามว่านายรักชาติ ได้เสนอในวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ว่า “...ให้ข้าราชการพลเรือนทั้งหมดที่นุ่งผ้าม่วงนั้น ‘ขอให้เลิกนุ่งเสีย’ ขอให้เขาทั้งหลาย ‘นุ่งผ้าพื้นที่ทำในเมืองไทย’ เฉพาะเวลาราชการ ส่วนนอกเวลาราชการแล้วใครนุ่งอะไรก็ได้ การบังคับนี้ขอให้บังคับตั้งแต่สมัยน พนักงานจนถึงเสนาบดี...”⁵⁶ เนื่องจากเขาเห็นว่าการเงินของประเทศจะได้ไม่ไหลออก เพราะการที่ข้าราชการต้องนุ่งผ้าม่วงนั้นจะต้องซื้อผ้าจากต่างประเทศนั่นเอง และนอกจากนี้ยังเป็นการที่จะ

⁵⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/87 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสุข ฉายาขวลิต ส่งเสริมกิจการในหน้าที่ของรัฐบาลคือ 1 ควรเลิกการจ่ายเงินสินบน 2 จัดโครงการกระทรวงมหาดไทยเสียใหม่ 3 เลิกใช้นามบรรดาศักดิ์ 4 เลิกใช้คำว่าผู้รั้ง (พ.ศ. 2475).

⁵⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง มาโนช เศรษฐสุนทร กับพวก 5 คน เสนอความเห็น ว่า ไม่ควรเลิกบรรดาศักดิ์ข้าราชการเสีย ควรมียศและบรรดาศักดิ์ไว้เช่นเดิม เพื่อจะได้เป็นรางวัลหรือสินน้ำใจ และเป็นทีระลึบทนการขึ้นเงินเดือนแก่ผู้ทำดีทำชอบในสมัยการผิดเคืองนี้ (พ.ศ. 2475).

⁵⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/18 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของนายรักชาติ ขอให้ข้าราชการนุ่งผ้าพื้น ที่อยู่ในเมืองไทย แทนที่จะนุ่งผ้าม่วง (พ.ศ. 2475).

ส่งเสริมในพลเมืองในประเทศได้รู้จักการทอผ้า และเป็นการประหยัดทรัพย์ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ผู้รับเรื่องก็ได้บันทึกข้อความว่าเห็นควรระงับ⁵⁷

หรืออีกฉบับของนายพิศ ปัญญาลักษณ์ ได้นำเสนอในเชิงเรื่องวิถีชีวิตแบบใหม่เขาผู้นี้ได้นำเสนอความเห็นเกี่ยวกับโจงกระเบนจดหมายลงวันที่ 17* กรกฎาคม พ.ศ. 2476ว่า

“... เท่าที่ผมหัดยีนชาวเล้าลือ เขาว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ในวงการของทุกระทรวง เช่น กระทรวงกลาโหมในเวลานี้ เรื่องนี้ผมนเองไม่มีความรู้พอที่จะออกความเห็น แต่มีอยู่ข้อหนึ่งเกี่ยวกับข้าราชการพลเรือนทุกคน ซึ่งถ้าสภาราษฎรหยิบยกขึ้นพิจารณาแก้ไขด้วยก็จะเท่ากับปลดเปลื้องความยุ่งยากอันหนึ่งได้พ้นจากคณะข้าราชการพลเรือนทุกคน สิ่งนั้นคือการนุ่งผ้าโจงกระเบน

ธรรมเนียมการนุ่งผ้าโจงกระเบนเบนจะมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ครั้งไหนแน่มกก็ไม่ทราบ แต่เมื่อปรากฏอยู่ทุกวันนี้ว่าชนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของไทยได้เปลี่ยนรูปเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย... การนุ่งผ้าโจงกระเบนในสมัยก่อนๆ ไม่เปลืองทรัพย์เหมือนเดี๋ยวนี เพราะส่วนมากใช้ผ้าทอขึ้นเองในประเทศ นับว่าเป็นการเกื้อกูลหัตถกรรมไทยส่วนหนึ่งจึงไม่เป็นของที่น่ารังเกียจ แต่สมัยนี้นิยมนุ่งผ้าใหม่จากต่างประเทศ... นับว่าเป็นภัยแห่งเศรษฐกิจทั้งของชาติและบุคคล...”⁵⁸

เป็นที่สังเกตได้ว่าในวงราชการนั้นมักจะถูกออกความเห็นให้มีการยกเลิก หรือเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย หรือระเบียบต่าง ๆ หรือแม้แต่ชื่อเรียกก็เคยถูกเสนอให้มีการเปลี่ยนจาก “ราชการ” เป็น “รัฐการ” หรือ “รัฐการ” ในจดหมายที่ลงวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2475 เนื่องจากเขาเห็นว่า

“... ตามความมาตรา 1 ในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. 2475 ความว่า อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย คือประเทศเป็นของราษฎร ปกครองโดยราษฎรและเพื่อประโยชน์ของราษฎร แต่คำว่า ‘ราชการ’ ที่ใช้อยู่ในเวลานี้ตามศัพท์ ซึ่งมีความหมายว่า การงานของพระเจ้าแผ่นดิน หรือของกษัตริย์ โดย ‘ราช’ เป็นคำมคธ แปลว่าพระเจ้าแผ่นดิน ตรงกับคำสันสกฤตว่า ‘ราชัน’ มูลศัพท์นี้เริ่มใช้ในสมัยที่รัฐบาลเป็นของกษัตริย์ กษัตริย์เป็นผู้ปกครองประเทศ โดยสถาปนารัฐบาลของพระองค์เองขึ้น...แต่ในยุคนี รัฐบาลเป็นของราษฎรดั่งกล่าวแล้ว ดังนี้ คำว่า ราชการ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ตรงกับ ความหมาย ควรแก้ไขให้ถูกต้องตามกาลสมัยด้วย...”⁵⁹

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁸ หจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25.16 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นนายพิศ ปัญญาลักษณ์ ให้เลิกการนุ่งผ้าโจงกระเบน (พ.ศ. 2475).

⁵⁹ หจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25.23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายบุญเนื่อง อะโนมะศิริ ความเห็น 1 เปลี่ยนศัพท์ “ราชการ” เป็นรัฐการ” หรือ “รัฐการ” 2 ออกสตางค์ ½ และ ¼ ให้ราษฎรใช้(พ.ศ. 2475).

นอกจากความเห็นจากราษฎรแล้วยังพบความเห็นของข้าราชการได้เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงในวงราชการ และชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติด้วย โดยหนังสือลงวันที่ 2 สิงหาคม 2475 ความในจดหมายตอนแรกแสดงถึงความไม่พอใจในสถานการณ์หลังการปฏิวัติ

“...อาทิตยที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกรำคาญใจในข้อที่พื้นผอยหาคะเข็บบอันกล่าวถึง 1. แบบเก่า ประจบสอพอ 2. วางตนเป็นเจ้าเป็นนายของราษฎร 3. แบบใหม่วางตนเป็นลูกจ้างราษฎรเหล่านี้ ข้าพเจ้าชวนให้เห็นไปว่า เรื่องลำเลิกเบิกกะบุงนั้นควรเลิกพูดกันเสียสักทีจะดี เพราะลวงสมัยเสียแล้ว ข้าพเจ้าไม่หยากให้นำมาพูดอีก โดยกษัตริย์ได้ยอมลดอำนาจอยู่ใต้กฎหมายแล้ว ต่างก็เปนใหม่ด้วยกันไม่มีเก่า ต่างมีสิทธิ์เท่ากันไม่มีนาย ไม่ควรพูดซ้ำพูดซาก... ชวนๆให้คิดเห็นไปในทางเก่าใหม่กินใจกันอยู่เสมอ อาจทำให้ผู้เยาว์ในทางการเมืองเข้าใจผิดไปได้ นานาประการ และในข้อที่ว่าแบบใหม่เราเป็นลูกจ้างราษฎรนั้น ข้าพเจ้าเองเคยเข้าใจแลพูดมาก่อน ๆ แล้วเหมือนกันในความเห็นอันนี้ แต่หาได้แรงส่ำเบี่ย เปนทำนองปลุกให้ทวยราษฎรกำเรบขึ้นทำการขัดขึ้นคือดั่งประการใดไม่ เพียงแต่ทำใจ กาย วาจา ไม่ดูถูกเขา และรับทำกิจของเขาให้สมค่า เพราะถือว่าเงินเดือนที่รัฐบาลจ่ายให้ข้าพเจ้าก็เนื่องมาจากเขาทั้งหลายนั่นเอง แต่หากมีวิชาการคนละอย่างๆต่างก็ประกอบกรไม่ตามวิชาการของตน ๆ เปนหน้าที่ ชาวนาทำนาได้ผลข้าว ชาวสวนทำสวน ช่างไม้ ช่างจักสาน แพทย์ ทนายความ ที่สุดเจ้าพนักงานต่างๆได้ผลตอบแทนกันดังนี้ บ้านเมืองประเทศจึงจะอยู่ได้โดยปกติสุข ตามหลักการปกครองโดหาจำเป็นที่จะกล่าวว่า เราเป็นลูกจ้างราษฎร ประกาศลงในหนังสือพิมพ์ให้เป็นการขาดล้มมาการระในเจ้าพนักงานทั้งหลาย ซึ่งทำกิจการของทวยราษฎรนั้นให้เสื่อมลงเลย

และต่อมาอีกก็ได้อ่านหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ วันที่ 1 เดือนนี้ พ.ศ.อ.พระยาบุเรศตุงกิจ อธิบดีกรมตำรวจภูธร ปาฐกถาว่า จะพูดอะไรไปทางคณะราษฎร ควรจะระมัดระวังให้ลงมาก ดังนี้ดูประหนึ่งว่าไม่ไว้ใจคณะราษฎรของเราเอง ที่แท้ข้าพเจ้าไม่เห็นต้องระวังเลย เมื่อเราต่างเจตนาดีด้วยกันแล้ว ที่สุดลงว่าพวกเราต้องทำตนให้สมกับที่คณะราษฎรต่างแบ่งเฉลี่ยเงินมาจ้างพวกเรา เปนไปในทำนองพวกเราเป็นค่าจ้างราษฎรอีก

จนวันที่ 2 สิงหาคม ที่เขียนหนังสือนี้ พระยาสุรินทรภาชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดของข้าพเจ้าได้ส่งคำสั่งที่ 361/2475 มาให้อีกกล่าวว่า ขออย่าเพิ่งเข้าใจเลยว่ารำคาญการนั้นเป็นนายราษฎร ตรงกันข้ามเขานิยมกันในสมัยนี้ว่า ข้าราชการนั้นคือ คนใช้ของราษฎร ตรงตามภาษาอังกฤษว่า “ปับลิคเซิร์ฟแวนท์” ดังนี้ข้าพเจ้าต่างยังไม่เห็นด้วยทั้งสามท่าน แต่ข้าพเจ้าจะไปร้องอุธรณ์ต่อใครมิได้มันจะกลายเป็นแบบเดิม คือ เปนคนหัวแข็งอีก ว่าที่จริงการปกครองใหม่ของเราที่ลุดกษัตริย์ก็ยังอยู่ใต้กฎหมายแล้ว แปลว่ามีอิสระ เหมือนกัน ก็เหตุใดเล่าท่านนักปาฐกต่าง ๆ จึงปาฐกไปในทำนองให้แตกหมู่แตกคณะบ้าง ปาฐกให้ราษฎรกลับมีสิทธิ์เป็นนายจ้างของเจ้าพนักงานบ้านจนเปนเหตุให้ข้าพเจ้าซึ่งอยู่กินหลับนอนกับราษฎรแลเห็นกิริยาอาการของราษฎรเข้าใจผิดที่เคยการระดิกกลับก้าวร้าว... ในเรื่องนี้อาจเนื่องมาจากคนต่างพูดต่างปาฐกไปต่างๆนาๆ ประชากรราษฎรอาจเกิดการเข้าใจผิดจนถึงแต่ถือตัวว่าเจ้าพนักงานเป็นลูกจ้างไม่นับถือไม่ทำถาม ก็อาจเกิดผลร้ายขึ้นโดยนัยนี้ได้

ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรปาฐกถัง 3 ท่าน ที่ข้าพเจ้าได้ระบุนามมาแล้วเราควรหาทางสมานประสานกันให้เข้ากันให้สนิท ให้เกิดความยินดี ปราศปราโมทย์ รักใคร่กันยิ่งกว่าเดิมในจรรยาอันสงบเสงี่ยมอ่อนโยนงดงามทุกๆ ไปทุกๆ ฝ่ายทุกๆ หน้าที่ ดังนี้จึงจะสมกับความมุ่งหมายเดิมของคณะราษฎรที่ได้จัดได้ทำมาจนเป็นผลสำเร็จถึงเพียงนี้... ”⁶⁰

การแสดงความไม่พอใจของข้าราชการคนดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่ามีความแตกต่างหลากหลายทั้งความคิด ความคาดหวัง ความรู้สึกของราษฎรในสยามที่ถูกแสดงออกมาภายหลังการปฏิวัติ บ้างเห็นด้วยพร้อมหรือธรรมเนียมเก่า ยกเลิกระเบียบบางประการเสีย บ้างไม่เห็นด้วย โดยผู้ที่เห็นด้วยและมีท่าทีสนับสนุนมาก ยกตัวอย่างผู้ใช้นามแฝง “ความเห็นของมหาชนชาวสยาม” เขียนจดหมายมาเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ว่า

...เสนอความคิดความเห็น เพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเกิดเมืองมารดร อันเป็นที่รักยิ่ง ไหน ๆ ก็ได้จัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงที่สุดยอดของความนิยม ว่าเป็นของสมัยใหม่เอี่ยมเจียบเยี่ยงยุโรปแล้ว ดังความเห็นเป็นข้อๆต่อไปนี้

1. ควรยุบตำแหน่งราชการที่มีเงินเดือนอัตราตั้งแต่ ตำแหน่งนายเวร เจ้ากรมหรืออธิบดี ปลัดทุลฉลอง เสนาบดีเท่านั้น นอกนั้น เช่น หัวหน้ากองต่าง ๆ ที่มีเงินเดือนตั้งแต่ 200 บาทขึ้นไป มีครูตามโรงเรียน ปลัดกรม สมุห์ ผู้ช่วยแผนกต่าง ๆ ควรลดตัดหรือให้แต่เพียง 60 ถึง 100 บาทอย่างสูง ไม่ฉะนั้นจะแพงมากทีเดียว

2. ควรตัดทอน หรือบั่นทอนความนิยมผิพ้นสมัยของมหาชนชาวสยามเสีย ซึ่งนิยมการเป็นขุนนาง มีบุตรหลานก็อุสสาห์ สละทุนรอนให้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อได้ตำแหน่งทำราชการ กอปรโกยเอาดั่งไม้กลบพฤษฯ ถึงจะปลดเปลื้องเงินทองไปมากน้อยเท่าไรไม่ว่า ขอให้ได้ทำราชการเป็นแล้วกัน ความนิยมอันชั่วร้ายนี้ จะบั่นทอนลงได้ก็คือทางราชการ ต้องตัดทอนตำแหน่งต่าง ๆ ลงให้หมด เพื่อประหยัดทรัพย์ด้วย แล้วเอาทรัพย์เหล่านั้นไว้แก้ความคับแค้นของราษฎร คือให้ยกเลิกหรือลดหย่อนภาษีอากรแก่ราษฎร เช่น ภาษีโรงร้าน เป็นต้น ซึ่งบีบคั้นราษฎรอยู่ในเวลานี้ และภาษีหมุ่หมิม มีหมอนวด หมอตำแย หมอเชลยศักดิ์ เป็นต้น เหล่านี้ ไม่ควรเก็บภาษีเลย

3. ขอให้ลดหย่อนความดีความงามทั้งหมด ซึ่งจะบังเกิดมีในราชการ เช่น ให้เลื่อนยศศักดิ์ เหยียดตรา ความชอบต่างๆ ไม่ควรมี เงินเดือนก็ไม่ควรเลื่อน เมื่อไม่จำเป็นจริงๆ ต้องเหยียดถาณะให้เหมือนราษฎรจริงๆ มิฉะนั้นยังนิยมความเป็นทวดาชั้นนังบนเก้าอี้ได้เมื่อไหร่ ก็สำเร็จเป็นมหาทวดาเมื่อนั้น ตกจากเก้าอี้ก็เป็นหมา หาได้นึกที่จะหากินทางเพาะปลูก ทางค้าขายใดๆ ไม่เปิดโอกาสให้ชนต่างชาติเข้ามาเป็นเจ้าเรือนทำมาหากิน ขนความมั่งมีออกนอกเมืองไปหมด ทำให้ชาติเรายากจนคั่นแค้นอย่างสาหัสจะพิจารณาเห็นได้ว่าถาณะคนไทยที่ไม่ได้ทำราชการแล้วย่อมผิพกว่าชนต่างชาติมากมายทีเดียว เพราะอะไร เพราะนิยมราชการไม่ใช่หรือ ราชการปลูกนิสัย

⁶⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/78 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง หลวงระงับประจันตคาม แสดงความเห็นเกี่ยวกับงานของราชการ (พ.ศ. 2475).

คนไทยให้เลวลงมาก ไม่อยากทำกินอย่างเลวทราม ทำการงานหนัก และอยากทำงานเบาในร่มให้ได้ผลมาก มีราชการเป็นต้น แต่งตัวสวย ๆ เงินเดือนมาก ๆ คือปลูกเสกเอาได้คล่อง ๆ ถึงเดือนได้ ๆ ยศก็ได้ คักก็คักได้ เหยียญตราก็ได้ ทำงานอยู่ในร่มไม่ต้องตากแดดตากอย่างราษฎร เพราะฉะนั้นมหาชนส่วนมากจึงอยากนิยมราชการไม่รู้แล้วรู้รอด ฉะนั้นจึงควรยกเลิกความดีความชอบในราชการเสียใครทำอะไรก็ได้คงอยู่อย่างนั้น เป็นแต่ให้มียศไว้เป็นเครื่องหมายชั้นบุคคลเท่านั้น เช่นนายร้อย นายตำรวจ รองอำมาตย์ รองเสวก นายเรือ เป็นต้นอย่างเดียว บรรดาคักก็ เช่น ขุนหลวงพระ พระยา เจ้าพระยา ควรด ไม่ควรขอให้มียศอีกต่อไป เพราะมันเป็นของทำให้มนุษย์เข้าใจสถานะของตนผิดไป และทำกินอย่างต่ำไม่ได้ ถึงได้ก็ดูแปลก ไม่ควรทำให้มียศแล้วก็เป็นอันแล้วไป ไม่ต้องแก้ไขอย่างไร

1. ขอให้ตั้งบรรดาศักดิ์กันใหม่ คือเมื่อผู้ใดทำความดีอย่างอุกฤษฐ์สูงสุด... ไม่เฉพาะแต่ในราชการอย่างเดียว ถึงงานบุคคลก็ควรให้ตั้งบรรดาศักดิ์ได้ แต่ไม่ควรให้มีเงินเอออย่างแต่ก่อนมา ว่าที่แท้ไม่ควรให้มีอีกเลย เป็นดีที่สุด
2. เมื่อมหาชนนิยมเลิกยศศักดิ์กันทั่วไปแล้ว ก็จำได้ตั้งหน้ากอร์บทำกิน มีเรือกสวนไร่นา ค้าขายเป็นต้น ไม่มาคอยทำราชการ...เพราะฉะนั้นทางราชการจึงควรบั่นทอนลงให้น้อยที่สุด มหาชนจึงได้ไปนิยมทำทางอาชีพส่วนตัว ...แข่งขันเท่าเทียมกับต่างประเทศเขาบ้าง เช่นญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา อิตาลี เยอรมันนี่ เป็นต้น ไม่มัวคอนห่อเหิม หวังลาภยศเหมือนอย่างรัฐบาลเก่า เป็นวิธีดำเนิรพันสมัยนิยมและชั่วร้ายเลวทรามแก่พลเมืองในชาติยิ่งนัก ทำให้พลเมืองเกียจคร้านหวังแต่ทำราชการซึ่งเป็นงานสบาย..."⁶¹

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าประเด็นแวดวงข้าราชการนี้ก็เป็นประเด็นที่ปรากฏในจดหมายจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปรับเปลี่ยนในงานราชการ การเปลี่ยนค่านิยม และการให้คุณค่าแก่งานราชการล้วนแล้วเป็นที่ถกเถียงและกล่าวถึงอย่างมากภายหลัง รวมไปถึงยังมีความคาดหวังประเภทที่ต้องการมีการป้องกันการจริตในวงการราชการที่เคยกระทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง ล่อลวงให้ราษฎรทำนิติกรรมอันเป็นโทษแก่ตน แม้ว่าจะมีการออกตรวจระงับทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร ทว่ากรรมการผู้ออกตรวจนั้นก็ได้มีความสารลอบรู้ทุกแผนก ทำให้การออกตรวจเป็นไปเพื่อการสืบสวนจับกุมเท่านั้น ซึ่งผู้ที่เขียนนั้นคือนายสงวน สาลี ผู้มีตำแหน่งเป็นเสมียนตรีหอทะเบียนที่ดินจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งความในจดหมายนั้นผู้วิจัยเห็นว่าล้วนแล้วมาจากประสบการณ์ในการทำงาน ดังนั้นจึงเสนอว่า

“... เพื่อป้องกันการทุจริตอันจะเกิดขึ้นในระหว่างเจ้าหน้าที่กับราษฎร ในระหว่างราษฎรต่อราษฎร ในคดีแพ่งคดีอาชญาทั้งมวล เกล้า ๆ เห็นสมควรให้เจ้าหน้าที่เลือกคัดพนักงานเสมียนในแผนกที่ดิน แผนกสรรพกร ประจำจังหวัดนั้น ๆ ซึ่งเป็นผู้มีคุณวุฒิสามารถรอบรู้ระเบียบวิธีการแผนกละ 1 คน พร้อมด้วยกรรมการอำเภอเจ้าของท้องที่ ออกไปประชุมอธิบายชี้แจงถึงระเบียบวิธีการ และความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติต่าง ๆ ตลอดถึงกฎ

⁶¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/291 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของมหาชนชาวสยามเสนอความเห็นวิธีจัดให้บ้านเมืองเจริญ (พ.ศ.2475).

ข้อบังคับในการเรียกเก็บเงินค่าธรรมเนียมแลค่าภาษีต่าง ๆ ในแผนการนั้นต่อราษฎรตามตำบลทั่วไปแล้วทำรายงานเสนอหัวหน้าการตามลำดับชั้น...”⁶²

นอกจากนี้ยังปรากฏประเด็นเรื่องการศึกษาแม้ว่าจะมีการปฏิรูปการศึกษานับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ที่ได้นำไปสู่การขยายการศึกษาให้ทั่วถึงราษฎรทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ก็ยังพบความเห็นประเด็นทางการศึกษาที่สัมพันธ์อยู่กับระบบการเมืองใหม่ เช่น ความเห็นของผู้ใช้นามย่อว่า น.ม.ส. ได้เสนอในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 ว่าควรตั้งโรงเรียนที่มีชั้นมัธยมตามอำเภอต่าง ๆ

“... ด้วยราษฎรอำเภอรอบนอกตามหัวเมือง เวลานี้ยังไม่ได้รับการศึกษาดี ตั้งแต่รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 จนถึง พ.ศ. นี้เห็นว่าราษฎรยังอ่อนการศึกษาอยู่มาก เด็กโดยมากเรียนถึงเพียงชั้นประถม 2-3 เป็นอย่างสูง บางคนเรียนหนังสือ 3-4 ปี อ่านเขียนยังไม่ได้ ครั้นอายุเกิน 14 ปี โรงเรียนจึงจำหน่ายออกจากทะเบียนเสีย... และก็ไม่ได้เห็นสอนให้ได้ผลจริงจัง โดยเหตุครูก็ยังไม่มีความสามารถพอ ครูประจำตำบลเป็นครูที่ไม่มีประกาศนียบัตรทั้งนั้น มีความรู้เพียงชั้นประถมโดยมาก เหตุนี้การศึกษาประจำตำบลจะได้ผลตรงไหน ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษามุ่งแต่เพียงมุ่งหมายแต่เพียงให้เด็กอ่านออกเขียนได้เท่านั้น เท่าที่ให้เรียนเพียงเพียงอ่านออกเขียนได้จะนับว่ามีความรู้ยังไม่ได้ การศึกษาเป็นบันไดที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญ เพราะพลเมืองจะมีความรู้ความฉลาดก็เนื่องจากได้รับการศึกษาชั้นสูงเป็นมูล เพราะฉะนั้นอารยะประเทศทั้งหลายจึงมุ่งบำรุงการศึกษาอย่างเต็มที่ ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลควรบำรุงการศึกษาให้มากที่สุด การลงทุนบำรุงการศึกษาถึงมิได้ผลตอบแทนเป็นตัวเงิน แต่ก็ได้รับผลในทางอ้อมเป็นอันมาก รัฐบาลควรจัดตั้งโรงเรียนรัฐบาลทั่วทุกอำเภอ เด็ก ๆ บ้านนอกจะได้มีโอกาสเรียนชั้นชั้นมัธยมศึกษาให้สูงขึ้นกว่าโรงเรียนประจำตำบล และเก็บเงินค่าเล่าเรียนพอสมควรแก่ท้องที่ เวลานี้ผู้ปกครองเด็กโดยมากมีความประสงค์ที่จะบุตรธิดาของตนให้ได้เรียนชั้นสูง... แต่ก็ไม่สามารถจะส่งบุตรไปเรียนในเมืองได้ เพราะอยู่ห่างไกลและไม่มีที่พัก ต่อ ๆ ไปกระทรวงธรรมการควรคัดเลือกครูที่มีประกาศนียบัตรเท่านั้น เวลานี้ปรากฏว่าครูที่ไม่มีประกาศนียบัตรก็ยังมีมาก ควรจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมูล ประถมขึ้นทุกมณฑล จะได้ครูที่สามารถสอนจำนวนมากขึ้น เวลานี้ตามมณฑลมีแต่เพียงครูประกาศนียบัตรมณฑล ซึ่งรับนักเรียนที่มีความรู้เพียงชั้นประถมโดยมาก การคัดเลือกผู้แทนหมู่บ้าน-ตำบล และผู้แทนราษฎรตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2475 ตามอำเภอรอบนอก เห็นจะคัดเลือกคนที่มีความรู้ทันสมัยได้ยากเต็มที่ ตามพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ ข้าพเจ้าสังเกตเห็นราษฎรบ้านนอกไม่ค่อยจะสนใจอะไรกันเลย...”⁶³

นอกจากนี้แล้วผู้ใช้นามย่อผู้นี้ยังเสนอให้มีการสอนวิชาชีพ ยกตัวอย่างเช่น การหัตถกรรมไทยที่ทันสมัย และเห็นว่าการที่รัฐบาลส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศในทางวิชาชีพ เช่นการทอผ้า การทำกระดาษ เครื่องจักร

⁶² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/72 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสงวนสาลี แสดงความเห็นให้เผยแพร่ชี้แจง พ.ร.บ. ที่ออกประกาศ (พ.ศ.2475).

⁶³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/117 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของ น.ม.ส. ราษฎรชนบท ควรตั้งโรงเรียนที่มีมัธยมตามอำเภอต่าง ๆ (พ.ศ. 2475).

พอกหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งในขณะนั้นมีแต่ชาวต่างชาติประกอบอาชีพดังกล่าว เมื่อคนกลุ่มนี้เรียนสำเร็จแล้วรัฐบาลควรจัดให้มีโรงงานและตั้งเป็นบริษัทโดยให้มีการเรียกหุ้นจากราษฎรโดยทั่วไป และให้เป็นโรงงานอุตสาหกรรมของคนไทย จะทำให้เงินทองไม่รั่วไหลออกจากประเทศ และยังเป็นกาให้โอกาสด้านอาชีพแก่ราษฎรอีกด้วยโดยไม่ต้องอาศัยการทำนาเพียงอย่างเดียว⁶⁴

ในวันที่ 12 ของเดือนถัดมายังปรากฏว่ามีจดหมายหลวงอักษรสุทธิ ตำแหน่งผู้ช่วยกรรมการมณฑล ได้เขียนจดหมายจากจังหวัดนครราชสีมาได้กล่าวถึงหลากหลายประเด็นด้วยกันที่แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังต่อรัฐบาลใหม่ เช่น ประเด็นเรื่องความมั่นคงที่สัมพันธ์อยู่กับเศรษฐกิจของชาติที่จะต้องร่วมกันทำไม่ว่าจะเป็นการอุตสาหกรรม กสิกรรม และพาณิชย์กรรม ลดความสำคัญของยศ ศักดินาของข้าราชการ และเห็นว่า “...พวกบ้านนอกหุบป่าตื้นเขินของบ้านเมืองไทย มีอยู่อีกมากมาย พวกนี้จะหลอกล่ออะไร ๆ ก็ง่าย เพราะขาดการศึกษาโง่เขลาเบาปัญญาที่สุด ควรดำริหาทางช่วยเหลือและป้องกันเสีย...”⁶⁵

มิใช่แต่เพียงการคาดหวังให้รัฐบาลในระบอบใหม่ขยายการศึกษาให้ทั่วถึงรวมถึงการจัดการการศึกษาที่ตอบสนองต่อระบอบการเมือง หากแต่ยังมีการคาดหวังขอให้รัฐบาลนั้นงดเก็บค่าเล่าเรียนเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาเพื่อให้เด็กที่ไร้โอกาสจะได้สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ ดังที่ได้บรรยายในจดหมายที่ลงวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ว่า

“...ควรงดเก็บค่าเล่าเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา เด็ก ๆ ที่อนาถจะได้ถูกส่งเข้าโรงเรียนมากขึ้น สมดังนโยบายของคณะราษฎรลดเงินค่าเล่าเรียนชั้นมัธยม ม.1 -3 ลงคงเก็บเดือนละ 1 บาท มัธยม 4-6 เก็บเดือนละ 2 บาท มัธยม 7 เก็บเดือนละ 3 บาท...โรงเรียนอาชีพแผนกต่าง ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ควรลดค่าเล่าเรียนลงอีก ข้อบังคับที่เข้มงวดในชั้นแรกที่จะเข้าโรงเรียนควรผ่อนลงบ้าง เปิดโอกาสให้คนได้เรียนมากขึ้น และเพิ่มหลักสูตรการศึกษาทั่วไปให้ทัดเทียมนานาชาติ... ควรออกตลอดเตอรื่บารุงการศึกษาประจำทุก ๆ ปี...”⁶⁶

นอกจากความเห็นเรื่องการเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือสนับสนุนทางการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าการขออนุญาตเปิดโรงเรียนอีกด้วย โดยเรื่องดังกล่าวได้ถูกส่งให้กระทรวงธรรมการพิจารณา ข้อเสนอนี้มาจากนายเพ่ง บุนนาค ผู้อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 1920 ถ.หลังตลาดนางเลิ้ง พระนคร จดหมายลงวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 โดยได้ขอเรียนท่านกรรมการคณะราษฎรภายหลังการปฏิวัติไม่ถึงเดือน ว่า

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/75 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง หลวงอักษรสุทธิ แสดงความเห็นเรื่องความไม่มั่นคงของเมืองไทย (พ.ศ. 2475).

⁶⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/296 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของ ร.ต.อ.เกื้อ สุวรรณ เศรษฐกิจ และการศึกษาฯ (พ.ศ. 2475).

“...ตามที่รัฐบาลเปลี่ยนการทำงานของ ปกครองประเทศตามพระธรรมนูญ สมัยที่หนึ่งสำเร็จแล้วอย่างน่าสรรเสริญ แต่สำหรับเวลาต่อไปในสมัยที่สองที่สาม ตามพระธรรมนูญ ข้อกระทำใหญ่ที่จักรรโลงประเทศ ให้ถึงซึ่งความถาวรพัฒนาการ ต้องอาศัยพลเมืองหม่มากเป็นหลักฐานต่อวัตถุประสงค์ดั่งนั้น ความมั่นคงอันเป็นปีกแผ่นแน่นหนา ก็ด้วยความร่วมมือใจประกอบด้วยความส่งเสริมของคนหม่มากเป็นอาทิ

เมื่อหลักดำเนินการเป็นดั่งนี้สมควรจะปลูกขวัญเพาะความนิยมของพลเมืองให้ประกอบเข้าหาความสำเร็จ มีความเชื่อมั่นด้วยความเข้าใจดี ...ใจแน่วแน่ต่อความหวังที่จะยึดถือเอาคุณค่าแห่งประโยชน์การปกครองบ้านเมือง ด้วยพระธรรมนูญเป็นที่พึง

การปกครองประเทศด้วยธรรมนูญนิยม ถึงแม้หลายประเทศได้ประพฤติดุใช้ธรรมนูญนิยม ปกครองประเทศเป็นตัวอย่างอันดีมาแล้วก็ดี แต่การใช้พระธรรมนูญปกครองบ้านเมืองเรา เท่ากับเป็นของบังเกิดขึ้นใหม่ ถ้ายังสังเกตตามน้ำเสียงและความรู้สึกด้วยความเข้าใจของพลเมืองหม่มาก ในเวลานี้ ยังมีส่วนน้อยนักที่เข้าใจโดยประจักษ์แจ่มแจ้งและถูกต้องตามพระธรรมนูญ จึงนำพึงจักรีเตรียมเร่งเพาะความรอบรู้ให้พลเมืองได้เข้าหาเหตุและผลทันสมัย ประสบตามแบบอย่างแห่งประเทศ ที่ปกครองด้วยรัฐธรรมนูญนิยม...ข้าพเจ้าราษฎรคนหนึ่งขออนุญาตจะช่วยจนสุดกำลังความสามารถของข้าพเจ้าโดยจัดตั้งโรงเรียนขึ้นสำหรับฝึกสอนเฉพาะการดั่งนี้ โรงเรียนที่จะจัดตั้งขึ้นนั้น จะขนานนามว่าโรงเรียนธรรมนูญนิยมและรัฐวิทยาศาสตร์ โดยจะแนะนำฝึกสอนด้วยหลักวิชาการดังต่อไปนี้

1. จะสอนความรู้เบื้องต้น เพื่อประกอบเข้าหาการที่จะสอบไปวิชาการเมือง ตามหลักสูตรที่สภาราษฎรจะได้จัดตั้งขึ้น ตามพระธรรมนูญมาตรา11 สมัยที่สอง และกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นใช้ต่อไป ในสมัยที่สามตามพระธรรมนูญนั้น
2. จะแนะนำให้บังเกิดความเข้าใจต่อหลักพระธรรมนูญตามเหตุและผลให้แจ่มแจ้งชัด
3. อธิบายข้อความให้มีความรู้ตามเหตุและผล ดั่งได้บังเกิดขึ้นแล้วในประเทศต่างๆ เช่น ประวัติการเปลี่ยนรูปการปกครองเข้าหาธรรมนูญนิยม ตามที่ประเทศต่างๆได้ประพฤติดุเหตุลุล่วงตลอดมาแล้ว ด้วยธรรมนูญนิยม
4. อธิบายให้รู้จักสิทธิสภาพ อิสรภาพ กับหน้าที่ของตนที่เป็นพลเมือง... และให้รู้จักเสรีภาพแห่งความเจรจา, การเขียนหนังสือ การลงหนังสือพิมพ์ การเปนคหบดีครองบ้านเรือนตาม “liberty of spceech , of writhing, of the press,
5. จะสอนให้รู้จักวิธีและระเบียบอันเป็นหลัก ที่จะเลือกผู้แทนตนเข้าในที่ประชุมหรือตนเองจะรับเลือกจากพลเมือง เข้าเปนสมาชิกที่ประชุม
6. กฎหมายสามัญที่ต้องประพฤติดนตามปกติ common laws

7. วิชาเบ็ตเร็ด อันจะเป็นต้นเหตุผลประกอบความอดทนผู้ปกครองประเทศตามพระธรรมนูญ “หัวข้อวิชาเบ็ตเร็ด” ในข้อนี้จะไม่คิดขึ้นสอนเอาเองตามอัตโนมติ จะขออนุญาตและสอนตามกำหนดของเจ้าหน้าที่การสอนของโรงเรียนที่จะตั้งขึ้นด้วยวิธีดังนี้

1. สอนโดยเจรจาอธิบายข้อความตามเหตุและผลให้เข้าใจจนแจ่มแจ้ง ตามข้อความของเรื่องนั้นๆ
2. สอนโดยโฆษณาในหนังสือพิมพ์
3. สอนโดยตอบคำถามและส่งข้อสอบไปให้โดนทางไปรษณีย์
4. สอนโดยพิมพ์หัวข้อที่สอนให้เป็นสมุดตำราออกจำหน่าย

ตามคำจำนองที่เรียนมานี้ ถ้าท่านกรรมการเห็นชอบด้วย ขอได้โปรดให้กำลังความอดทนในความบำรุงของกระทรวงธรรมการอันเป็นเจ้าหน้าที่ในการศึกษานั้น เพราะต้องอาศัยหลักทุนที่จะทำให้ได้สำเร็จโดยเร็วพลันทันตามความต้องการตามสมัย โดยปริยายดังนี้

1. จะต้องอาศัยสถานที่ตั้งขึ้นเป็นโรงเรียน
2. การที่จะจัดตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้นเป็นเครื่องมือสำหรับการสอนของโรงเรียน โดยขนานนามว่า “หนังสือพิมพ์ธรรมนูญนิยม” การทำหนังสือพิมพ์ต้องอาศัยโรงพิมพ์เป็นกำลังยิ่งกว่าอื่น ถ้ากระทรวงธรรมการอนุญาตให้ทำหนังสือพิมพ์นี้ได้โรงพิมพ์ของกระทรวงธรรมการจะสำเร็จสะดวกได้ โดยไม่ต้องวิ่งหาทุนรอนด้วยความลำบากและเสียเวลาที่จะจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นใหม่
3. อนุญาตให้ได้ขอยืมต้นตำราภาษาต่างประเทศ จากห้องสมุดของกระทรวงธรรมการ...เพราะข้อเสนอดังกล่าวมาถูกต้องอาศัยเลียนแบบแปลเอาหัวข้อสอนจากมติของต่างประเทศ ที่ได้ทำการทดลองมาแล้ว โดยใช้ด้วยวิธีธรรมนูญนิยม
4. ข้าพเจ้าจะชักชวนท่านผู้มีความรู้ในวิชานิติศาสตร์และการประพันธ์มาเข้าร่วมคณะเป็นครูสอนและจะตั้งหน้าทำการแต่เฉพาะหน้าที่เป็นครูสอนและทำหนังสือพิมพ์เท่านั้น... ขอรับประทานความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการให้เข้าช่วยร่วมมือเป็นธุระให้ โดยไม่ต้องเป็นกังวลเจ้ามาเกี่ยวด้วยนอกจากการสอนและการทำหนังสือพิมพ์ดังกล่าวมาแล้ว...”⁶⁷

ในปีถัดมายังพบอีกว่า นายเพ่ง บุนนาคนี้ ได้เขียนจดหมายอีกฉบับเพื่อขอจัดตั้ง “อเล็กซ์เนียร์เอเยนซีร์” ความว่า

⁶⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.40/36 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องนายเพ่ง บุนนาค ขอดังโรงเรียนธรรมนูญนิยมและรัฐวิทยาศาสตร์ (พ.ศ. 2475).

“... ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร จักเป็นเวลาในไม่ช้าแน่แล้ว นำจักตั้งให้มี ขึ้นประกอบการเป็น สำนักงานแห่งหนึ่ง เพื่อเปนสาธารณประโยชน์ ด้วยทำการติดต่อช่วยเหลือ ชักจูง แนะนำในระวางประชาชนกับผู้สมัครรับเลือกตั้งและเจ้าหน้าที่ ใดมีความติดต่อถึงกันด้วยความเข้าใจดีต่อกัน เพื่อเปนความสะดวกต่อการเลือกตั้ง ถ้าไม่เปนการขัดข้องต่อนโยบายของรัฐบาลด้วยประการใดแล้ว กระผมอยากจักใคร่ขออนุญาต ได้ตั้งสำนักงานอิเล็กทรอนิกส์เนียร์ริงเอเยนซีให้มีขึ้น ให้ทันเวลาสำหรับทำประโยชน์ช่วยเหลือในการเลือกตั้ง...”⁶⁸

การตอบสนองต่อระบอบการเมืองใหม่นี้มิใช่แต่เพียงปรากฏในความเห็นประเภทต้องการให้รัฐบาลในระบอบจัดการศึกษาใหม่เพื่อสนับสนุนระบอบการเมืองใหม่แต่เท่านั้น ผู้วิจัยยังพบว่า ในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นช่วงที่เปิดสภาอันเป็นสถาบันทางการเมืองใหม่ ได้มีความคาดหวังจากราษฎรในพระนครซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นนักกฎหมายเนื่องจากลงสถานที่เขียนเป็นสำนักงานทนายความศรีวิชัย เจริญพานพระพุทธรูปอดฟ้า เสนอว่า

“...ขอให้สภาราษฎรจัดสถานที่ให้โอกาสแก่พวกมีความรู้ในทางกฎหมายและการเมือง เข้านั่งฟังการประชุมของสภาได้ด้วยจะได้ตรงกับความมุ่งหมายของพระธรรมนูญการปกครองและท่านประธานกรรมการ ซึ่งต้องการให้ราษฎรมีความรู้ในทางการเมืองยิ่งขึ้น เพื่อพยุ้งฐานะและความเป็นอยู่ของประเทศ เพราะฉะนั้นก่อนที่บุคคลเหล่านั้นจะมีความรู้ดี ความเห็นดีก็ต้องจะให้ได้เห็น ได้ฟังกิจการต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ ๆ ที่ทำกัน จะได้มีความเข้าใจในการเมืองขึ้น... จะเห็นได้ว่าตามพระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินจะมีผลหรือนำขึ้นใช้ได้ดี ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการเมืองมากขึ้นและพวกที่เห็นว่าพอจะเผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจในการเมืองแก่ราษฎรได้ก็คือพวกนักกฎหมาย ฉะนั้นถ้าความเห็นที่เสนอมานี้ไม่ขัดต่อรัฐประศาสน์นโยบายแล้ว ข้าพเจ้าขอให้สภารับจัดการให้มีขึ้น ถ้าจะแย้งว่าบางเรื่องเป็นความลับของชาติ ไม่ต้องการให้แพร่หลาย สำหรับการประชุมครั้งนั้นก็อาจจะบอกไม่อนุญาตให้เข้าฟังได้”⁶⁹

ในประเด็นเรื่องความคาดหวังทางการเมืองนี้ผู้วิจัยยังพบว่ามีจดหมายบางฉบับเขียนมาจากต่างจังหวัดอีก เช่น จดหมายของนายนาม ปถมภาคย์ ราษฎรอำเภอคูหาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง เขาผู้นี้ได้เขียนจดหมายในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นเวลาราว 4 เดือนกว่าหลังปฏิวัติ ความในจดหมายบรรยายให้เห็นถึงการออกไปเผยแพร่ชี้แจงระบอบการเมืองใหม่ของเจ้าหน้าที่สมาคมราษฎร (สมาคมคณะราษฎร-ผู้เขียน) แก่ราษฎรในต่างจังหวัด ทว่าเขาผู้นี้เห็นว่าการบรรยายเหล่านั้นผู้บรรยายได้ใช้ภาษาไทยกลางทำให้ราษฎรท้องถิ่นอาจจะฟังไม่เข้าใจ และ

⁶⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.8/17เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายเพ่ง บุนนาค เสนอความเห็นรวมหลายเรื่อง ด้านกฎหมาย พระราชบัญญัติ และการปกครองฯ (พ.ศ. 2575-2476).

⁶⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/349 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายเซ่ง ต้นเจริญสุข ขอให้สภาผู้แทนจัดสถานที่ให้โอกาสพวกกฎหมายและการเมืองเข้านั่งฟังการประชุมของสภา (พ.ศ. 2475).

แนะนำว่าทางที่ควรควรให้สมาชิกผู้ที่เป็นคนท้องถิ่นรับหน้าที่เป็นผู้ออกไปทำหน้าที่ดังกล่าว โดยเขาได้เสนอตนเป็นผู้ทำหน้าที่ดังกล่าว ดังไรท้ายจดหมายฉบับนี้ว่า

“...อนึ่งการที่ข้าพเจ้าพยายามเขียนข้อความยืดเยื้อมากราบเรียนเกินกว่าความประสงค์ของสมาคมที่วางระเบียบไว้ก็เพื่อความหวังอันแก่กล้าที่จะให้สมาคมพึงเห็นว่าเป็นใบสมัครพิเศษที่จูงใจอุทิศความสามารถทุก ๆ ส่วนเพื่อชาติอย่างแท้จริง แม้ที่สุดชีวิตที่เหลือนี้ก็ยอมพลีเพื่อประโยชน์ได้ แลจะได้เตรียมพร้อมที่จะขอปฏิบัติรับใช้สอยทุกเมื่อสุดแต่จะใช้สอยอะไรที่ไม่เหลือความสามารถ ทั้งนี้ได้โปรดวินิจฉัยการจะควรประการใดแล้วแต่จะโปรด”⁷⁰

นอกจากจดหมายจากราชากรในสยามแล้วนั้นผู้วิจัยยังพบว่าแม้แต่พระภิกษุสงฆ์ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างพระประเสริฐ พุ่มสุวรรณ พระสงฆ์สำนักวัดท่าถนนวน จังหวัดอุดรธานี ได้ทำคำชี้แจง แสดงความเห็นในการปกครองประเทศสยามต่อคณะราชากรจดหมายลงวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ไว้หลายประเด็นด้วยกัน เช่น ประเด็นเรื่องที่คณะราชากรส่งผู้แทนไปเผยแพร่ระบอบการปกครองแบบใหม่ตามมณฑล จังหวัดต่าง ๆ เท่าที่สังเกตในจังหวัดอุดรธานี เห็นว่าไม่ได้ผลสมกับค่าใช้จ่าย เนื่องจากว่าราชากรที่มาพำนักนั้นไม่สนใจนักแม้ว่าฝนจะตกแต่ยังอดทนฟัง แต่ความจริงของราชากรนั้นต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือเรื่องภาษี และต้องการร้องทุกข์เมื่อไม่มีการช่วยก็ต่างบ่นกันต่าง ๆ จึงได้แนะนำว่าควรส่งหัวข้อสำคัญหรือบอกความประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ให้เป็นผู้ที่ช่วยอธิบายซึ่งอาจจะอธิบายได้ดีกว่าคนของคณะที่ส่งไป และไม่เป็นการเปลืองค่าใช้จ่ายอีกด้วย และไม่เสียการปกครอง นอกจากนี้แล้ว ก็ที่จะมีผู้แทนราชากรจังหวัดละคนและเห็นว่าในขณะนั้นยังไม่มีสมาคม ราชากรโดยมากก็ต่างคนต่างอยู่ ไม่ทราบใครจะจัดเป็น ผู้ที่มีความสามารถที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหามันเมืองได้ จึงเห็นว่าเพื่อให้ทันเวลากำหนดภายใน 6 เดือนนี้ ควรจะให้นายอำเภอทุกอำเภอไปถามสารทุกข์สุกดิบของประชาชน และถามความเห็นในการที่จะจัดการปกครองให้ราชากรยินขึ้นแสดงความคิดเห็น ทำเช่นนี้เดือนละ 1 ครั้ง จะทำให้ราชากรทราบผลการปกครองอันแท้จริง ได้ผู้มีความสามารถมาเป็นผู้แทน ผู้แทนจะทราบความเป็นไปในจังหวัด และราชากรจะเชื่อถือและไว้วางใจผู้แทนของตน และในท้ายของจดหมายฉบับนี้พระภิกษุสงฆ์รูปดังกล่าวได้ถามไปยังคณะราชากรว่า

“ 1. ผู้แทนราชากรเตี้ยนี้ได้รับเงินเดือนหรือผลประโยชน์เดือนละเท่าใด? (หมายถึงก่อนหน้านั้น) และต่อไปจะได้รับหรือไม่ (หมายถึงผู้ที่ราชากรส่งไป)

⁷⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/367 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายนาม ปถมภักย์ เห็นว่าการที่ผู้แทนไปแสดงปาฐกถาให้ราชากรฟังนั้นผู้พูดเป็นชาวกุญ ซึ่งชาวบ้านนอกฟังไม่ใคร่เข้าใจ เพราะไม่ใช่ภาษาที่พูดกัน และรับจะอธิบายให้พวกเหล่านั้นทราบ (พ.ศ. 2475).

2. ผู้แทนเหล่านี้ใครจะเลือกมาจากไหน? หรือท่านเหล่านี้เป็นพวกแรกที่ช่วยคิดเปลี่ยนแปลงรัฐบาล มีเกณฑ์ทราบความสามารถเช่นไร

3. กรรมการและประธานกรรมการคณะราษฎรเดี่ยวนี้นั้นหาสภาจ่ายเงินเดือนให้เดือนละเท่าไร

ข้อความเหล่านี้ถามโดยจริงใจหาได้คิดอย่างอื่นไม่ ได้กรุณาตอบให้ทราบด้วย”⁷¹

ความเห็นที่น่าสนใจอีกประการคือความเห็นอันเกี่ยวข้องกับการจัดการหนังสือพิมพ์ เนื่องจากภายหลังการปฏิวัติได้เกิดหนังสือพิมพ์ขึ้นใหม่จำนวนหลายสิบฉบับ ซึ่งก็เป็นปฏิกิริยาที่ตอบสนองต่อระบอบการเมืองใหม่ ด้านหนึ่งจะเห็นว่าการสอดส่องความเป็นไปของกลุ่มหนังสือพิมพ์อยู่บ้าน แต่ก็ยังปรากฏความเห็นประเภทเตือนให้ระวังกลุ่มหนังสือพิมพ์ที่จะขัดขวางการดำเนินงานของคณะราษฎรในเดือนสิงหาคม ที่ผู้ใช้นามแฝงว่า “เอกชน” แจ้งว่า ขอให้คณะราษฎรระวังหนังสือพิมพ์สยามหนุ่มเพราะหนังสือพิมพ์เดลิเมลจะใช้เป็นเครื่องมือขัดขวางการดำเนินของคณะราษฎร⁷² หรือความเห็นของนายเจ้ วัศยุบุตร ราษฎรตำบลป่าช้าจีน อำเภอบ้านทวาย ที่ชี้ให้เห็นว่ามีความวุ่นวายเกิดขึ้นในหมู่หนังสือพิมพ์ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2475 ความว่า “...หนังสือพิมพ์จีน ข้าพเจ้ามีความร้อนใจมากที่ได้ทราบว่า เมื่อ 2-3 วันมานี้ หนังสือพิมพ์จีนในพระมหานคร ได้ลงข่าวอันก้าวร้าวกระทบกระเทือนการเมืองกล่าวคือ ลงว่า จะจับในหลวงฆ่า เชิญใหม่ไม่ขึ้นแก่สยาม สยามสั่งซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่ญี่ปุ่น เหล่านี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า รัฐบาลควรวางระเบียบให้กระชับแน่นแฟ้นขึ้น...”⁷³ โดยเขาเห็นว่าควรตั้งพนักงานขึ้นมาเพื่อตรวจสอบข่าวโดยเฉพาะไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ ไทย จีน หรือฝรั่ง รวมไปถึงควรกำหนดจำนวนโรงพิมพ์ด้วยตามความต้องการของประชาชน⁷⁴ ความเห็นของราษฎรที่เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์นี้มีถึงขนาดเสนอในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2475 ว่า

“...บรรณาธิการควรได้รับอนุญาตแต่ผู้ที่สำเร็จวิชาการเมืองแล้วเท่านั้น หากบรรณาธิการคนใดไม่มีประกาศนียบัตรการเมือง ข่าวใดที่มีเค้าวไปทางการเมืองต้องให้รัฐบาลตรวจเสียก่อนจึงเป็นการปลอดภัยของประเทศของประชาชนพลเมือง ถ้าปล่อยให้ลงก่อนตรวจเห็นผิดแล้วจึงมาลงโทษก็เท่ากับว่าปล่อยให้อามีตพันคอเสียก่อนแล้วจึงมารักษาแผลเอาเช่นนี้ใช้ไม่ได้”⁷⁵

⁷¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/ 370 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นพระภิกษุการเผยแผ่ลัทธิการปกครองของรัฐบาลใหม่ (2475).

⁷² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/ 324 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ขอให้คณะราษฎรระวังหนังสือพิมพ์สยามหนุ่มเพราะหนังสือพิมพ์เดลิเมลจะใช้เป็นเครื่องมือขัดขวางการดำเนินของคณะราษฎร

⁷³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/71 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายเจ้ วัศยุบุตร ให้ควบคุมหนังสือพิมพ์ (พ.ศ. 2475).

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/25 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ข.ศุภสีห์ แสดงความเห็นควรเพิ่มภาษีขึ้นที่ แอลกอฮอล์ และเครื่องสำอางเพื่อเอาเงินไปบำรุงการหางานให้กรรมกรกับว่าผู้ที่จะเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต้องสอบไล่วิชาการเมืองได้ (พ.ศ. 2475).

ประเด็นเรื่องหนังสือพิมพ์นี้ยังปรากฏว่ามีการขอลดอัตราส่งไปรษณีย์หนังสือพิมพ์ลง ดังที่ปรากฏในจดหมายของผู้ที่ใช้นามแฝงว่า “ความเห็นของคนจน” ก่อนหน้านี้ในวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ว่า

“... มาบัดนี้คณะราษฎรยึดอำนาจการปกครองไว้ได้ และเปลี่ยนสภาพจากราชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตย ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสออกเสียงแทนราษฎรคนจน ๆ อีกครั้ง เพื่อขอพึ่งบารมีแห่งคณะราษฎรผู้มุ่งให้ราษฎรได้รับความเสรีภาพและอิสรภาพทั่วหน้า ได้โปรดกรุณามีคำสั่งให้กรมไปรษณีย์ลดอัตราค่าส่งหนังสือพิมพ์ลงเป็นฉบับละ 2-1 สตางค์คืนตามเดิม เพื่อส่งเสริมให้ราษฎรสยามที่จน ๆ ให้เกิดปัญญาเฉลี่ยมวลลาด ละได้รับความรู้ในทางการเมืองดียิ่งขึ้น”⁷⁶

สรุปแล้วภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 พบว่าบรรยากาศหลังการปฏิวัตินั้นคลั่งไปด้วยข่าวลือหลากหลายประเภทที่อาจส่งผลต่อการตัดสินใจของแต่ละฝ่ายได้ไม่ว่าจะเป็นราษฎร ผู้นำใหม่ และกลุ่มเจ้านายได้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทางการเมืองอย่างมาก เช่น ข่าวลือประเภทจะจับเจ้านายไปมานั้นเกิดผลชัดเจนอย่างมาก เนื่องจากการย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดหรือต่างประเทศจากกลุ่มเจ้านาย แต่ข่าวลือประเภทจะทำร้ายกลุ่มคณะราษฎรนั้นผู้วิจัยไม่สามารถยืนยันได้ว่ากลุ่มผู้นำใหม่ได้รับทราบหรือไม่ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วจากรายการสืบราชการลับพบว่าส่วนใหญ่การลอบทำร้ายมุ่งไปที่พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหลัก ขณะเดียวกันการเริ่มรวมกลุ่มสมาคมกันขึ้นไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของสมาคมทางการเมือง หรือสมาคมในเชิงการเรียนวิชาใหม่ ๆ หรือสมาคมที่ถูกก่อตั้งขึ้นผลประโยชน์ของกลุ่มอาชีพหรือวัตถุประสงค์บางประการในสังคมสยามก็ชี้ให้เห็นว่าสังคมสยามมีความตื่นตัวอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงในเดือนมิถุนายน ราษฎรแต่ละคนก็นึกฝันและจินตนาการแตกต่างกัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องอธิบายว่าความเห็นของราษฎรที่ส่งมานั้นมิได้ปรากฏเพียงแง่บวกแต่ระบอบการเมืองใหม่ หากแต่ยังปรากฏว่ามีแง่ลบด้วยเช่นกัน ซึ่งก็เป็นการเผยให้เห็นทัศนคติที่แตกต่างของราษฎร บ้างรู้สึกสามารถฝากความหวังไว้กับผู้นำใหม่ บ้างรู้สึกผิดหวังที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ตนได้ และบ้างรู้สึกไม่พอใจเนื่องจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัตินำไปสู่ความสับสน วุ่นวาย และมีการกล่าวโทษกันขึ้น

⁷⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/15 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของคนจน ขอให้ลดอัตราไปรษณีย์ค่าส่งหนังสือพิมพ์ (พ.ศ. 2475).

ความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ในมิติเศรษฐกิจ

กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอยู่ในสภาพที่ราชอาณาจักรโบราณที่มีแบบแผนการปกครองแบบตะวันออกที่มีอารยธรรมอินเดียและจีนเป็นฐาน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับแบบแผนการปกครองของตะวันตกที่มีการจัดการแบบองค์กรที่มีความทันสมัย ถือว่าสยามในขณะนั้นที่อยู่ในสภาพสังคมโบราณ การปกครองอาศัยระบบเดิมที่มีมาตั้งแต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ได้ใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นหลัก ระบบราชการก็ยังคงอาศัยโครงสร้างจากสมัยอยุธยา และระบบเศรษฐกิจยังคงเป็นเกษตรกรรม¹ กระทั่งสยามได้ลงนามในสนธิสัญญาความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าใน พ.ศ. 2398 หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “สนธิสัญญาเบาว์ริง” ในรัชกาลที่ 4 หลังจากได้ลงนามในสนธิสัญญาเบอรนีในรัชกาลก่อนหน้า การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนี้นำไปสู่การกำหนดให้ชาวอังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต การกำหนดพิภคอัตราภาษีศุลกากรในอัตราตายตัวในอัตราร้อยละ 3² ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากการจัดเก็บภาษีก่อนหน้านี้คือเก็บตามความกว้างของเรือ หรือที่เรียกว่า ภาษีปากเรือ การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 5 ที่ต้องมีการดำเนินนโยบายเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เริ่มมีการติดต่อกับต่างชาติมากขึ้น พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากแต่เดิมที่เคยผูกขาดโดยพระคลังสินค้าไปสู่การค้าแบบเสรี ขณะเดียวกันด้านปัจจัยภายในนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลเจ้าเกล้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ขึ้นครองราชย์พระองค์ทรงพระเยาว์และอำนาจทางการเมืองอยู่ในมือผู้สำเร็จราชการคือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) จากสภาพการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การปฏิรูปเพื่อให้สยามที่ในขณะนั้นยังล้าหลังเมื่อเปรียบเทียบกับชาติตะวันตกให้ก้าวเข้าสู่ชาติที่มีความทันสมัย ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะกระชับอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสามารถเริ่มต้นอย่างเต็มที่เมื่อ พ.ศ. 2435 เนื่องจากการยกเลิกระบบกินเมืองที่มีการสืบทอดอำนาจทางสายเลือด และเปลี่ยนมาเป็นการปกครองแบบเทศาภิบาล มีการแบ่งมณฑล และจังหวัด มีการส่งข้าราชการจากส่วนกลางมาปกครองนั่นก็คือผู้ว่าราชการจังหวัดมีการให้เงินเดือนเนื่องจากถือว่าเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ

นอกจากนี้แล้วยังมีการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินให้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตก โดยมีการตั้งกระทรวงขึ้นมาตามแบบแผนการบริหารสมัยใหม่ ผลที่ตามมาของการเกิดขึ้นของกระทรวงคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยกตัวอย่างเช่น การตั้งกระทรวงกลาโหมนำไปสู่การก่อตั้งกองทัพแบบสมัยใหม่แทนการเกณฑ์แรงงานไพร่ ส่งผลให้เกิดความเป็นปึกแผ่นขึ้น การตั้งกระทรวงพระคลังสำหรับการจัดเก็บภาษีหารายได้แก่รัฐบาลส่งผลให้

¹ ลิขิต ธีรเวคิน, วัฒนากาการการเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 98.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

เกิดการยกเลิก “ระบบกินเมือง” ที่เป็นการจัดเก็บภาษีแบบเก่าที่สร้างปัญหาอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการประมุลภาษีแล้วไม่สามารถจัดเก็บและนำส่งให้แก่รัฐได้ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อรายได้รัฐ นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่านายภาษีอากรยังเป็นฐานการเมืองให้แก่กลุ่มขุนนางอีกด้วย ดังนั้นสรุปอย่างรวบรัดได้ว่า เนื่องด้วยอิทธิพลของตะวันตกที่ได้เข้ามามีบทบาทไม่ว่าจะเป็นมิติทางเศรษฐกิจ และการเมืองภายในส่งผลให้รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผลจากการปฏิรูปที่สำเร็จนี้คือการที่สามารถตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางได้สำเร็จ และเป็นการสถาปนารูปแบบรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมา³ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ได้นำพาสยามเข้าสู่การผูกพันกับเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ส่งผลให้มีการพัฒนาหลังการผลิตทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบลูกจ้างนายจ้างแบบทุนนิยมขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงแบบวิถีการผลิตนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของรัฐ กฎหมาย การเมือง รวมไปถึงโลกทัศน์ของคนในสังคม และนอกจากนี้ยังเกิดทุนเครื่องจักรเกิดขึ้นใหม่ในสยามไม่ว่าจะเป็น โรงสี โรงเลื่อย ซึ่งล้วนเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ⁴

จากที่กล่าวมาพอสังเขปในเบื้องต้นพอจะเห็นได้แล้วว่านับตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์สังคมสยามมีลักษณะอย่างไรและมีจุดเปลี่ยนแปลงใดที่นำพาสยามเข้าสู่การผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลกเพิ่มขึ้น ดังนั้นในส่วนต้นของบทนี้จะทำหน้าที่ปูพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคต้นรัตนโกสินทร์ที่นำไปสู่การคลี่คลายทางสังคมที่เกิดขึ้นตามมาก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 โดยจะมุ่งไปที่ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เพื่อให้เข้าใจสภาพสังคมและปัญหาในสยามที่ประชาชนต้องเผชิญไปจนถึงการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์การปฏิวัติจากกลุ่มผู้ก่อการที่เรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางการเมืองของสยามที่มีใช้เพียงจุดกำเนิดของการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญที่ใช้ปกครองประเทศ หากแต่ยังเป็นการเปิดโอกาสแก่ประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอีกด้วย โดยเนื้อหาในบทที่ 5 แบ่งเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกจะอธิบายการคลี่คลายของสังคมสยามที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยสังเขป ก่อนจะอธิบายในประเด็นถัดไปนั่นก็คือความคาดหวังของราษฎรในมิติเศรษฐกิจหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

³ ขวลิต วายุกัทร์, “การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2485” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 583

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 592

5.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยสังเขป

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 คือการเลิกทาส เนื่องจากทาสนั้นเป็นสถานที่ถือว่าเก่าแก่และล้าหลังในสังคมสยาม การดำรงอยู่ของทาสนั้นเกิดขึ้นภายใต้สภาพสังคมที่ล้าสมัยขาดเทคโนโลยีและเครื่องทุ่นแรงที่ทันสมัยจึงส่งผลให้มีการใช้แรงงานทาส การยกเลิกทาสในรัชกาลที่ 5 อย่างค่อยเป็นค่อยไปในนั้นใช้เวลากว่า 3 ทศวรรษจึงจะสามารถกระทำการได้สำเร็จ⁵ นอกจากการยกเลิกระบบทาสแล้วนั้นยังมีการยกเลิกระบบไพร่ โดยไพร่นี้คือบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ทาส หรือมูลนาย และมีอิสระในการประกอบอาชีพ มีศักดินา 10-25 และจะต้องสังกัดมูลนายเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย และไม่สามารถย้ายสังกัดได้ ไพร่มีหน้าที่คือถูกเกณฑ์แรงงานหรือต้องส่งส่วย และจะต้องถูกเกณฑ์เป็นแรงงานหากเกิดศึกสงคราม ระบบการเกณฑ์แรงงานนี้เป็นสิ่งที่ถูกนำไปปฏิบัติทั้งในสังคมเอเชียและยุโรป ที่ระบบเศรษฐกิจยังไม่ซับซ้อนและยังไม่มีการใช้เงินตราที่แพร่หลายมากนัก⁶ อย่างไรก็ตามทั้งไพร่และทาสในสังคมสยามนั้นในทางปฏิบัติก็จะมีลักษณะที่ปะปนกันมีการทำงานที่คล้ายกัน ทาสที่หลุดพ้นไม่ว่าจะเนื่องมาจากการการปลดปล่อยตัวเอง หรือได้รับการปลดปล่อยด้วยเหตุต่าง ๆ จะกลายเป็นไพร่ที่ต้องสังกัดมูลนาย แต่ขณะเดียวกันไพร่ที่ประสบปัญหาฝืดเคืองก็อาจจะขายตัวลงเป็นทาส แสดงให้เห็นว่าในทางการปฏิบัติทั้งไพร่และทาสอาจจะมีการเลื่อนสลับสถานะกัน และกล่าวได้ว่าในยุคต้นรัตนโกสินทร์นั้นได้จำแนกคนออกได้เป็น 3 สถานะคือ มูลนาย ไพร่ และทาส⁷ การยกเลิกระบบไพร่ทาสที่ต้องใช้ระยะเวลาอย่างยาวนานและกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการออกประกาศพระราชบัญญัติหลายฉบับด้วยกัน กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2417 ได้ออกพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย พ.ศ. 2417 ต่อมาได้ออกพระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร์ศก 124 กำหนดให้ลูกทาสทั้งหมดเป็นไท และไม่ให้มีพิทักษ์เกษียณอายุต่อไปในปีย่เดียวกัน⁸ การยกเลิกไพร่ทาสในรัชกาลที่ 5 ได้ส่งผลโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจนั้นก็คือก่อให้เกิดแรงงานอิสระขึ้นในสยาม และได้เปลี่ยนความสัมพันธ์จากแต่เดิมที่เป็นความสัมพันธ์แบบมูลนาย ไพร่ ทาส มาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรที่มีหน้าที่ผูกพันอยู่กับชาติบ้านเมืองและพระมหากษัตริย์แทน⁹ ที่สำคัญในแง่เศรษฐกิจนั้นการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่มีผลตอบแทนจึงเกิดความเฉื่อยชาในการทำงาน¹⁰

⁵ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 106-107.

⁶ อัญชลี สุสาธน์, ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พระราชทานเพลิงศพ นางสาวอัญชลี สุสาธน์ ท.ช., ท.ม. ณ ฌาปนสถานวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร วันที่ 15 พฤษภาคม พุทธศักราช 2545, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), หน้า 11.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁸ ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2544), หน้า 49.

⁹ หน้าเดียวกัน.

¹⁰ อัญชลี สุสาธน์, ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 171-172.

ความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ดังกล่าวเริ่มชัดเจนเมื่อชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมายังอีสานได้อพยพโยกย้ายเข้ามาทำนาในพื้นที่ทุ่งรังสิตและพื้นที่ใกล้เคียง พลเมืองในช่วงรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็นชาวนา ไม่ว่าจะเป็นชาวนาที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ชาวนาเช่าที่ทำกิน และชาวนารับจ้าง อย่างไรก็ตาม ชาวนาเหล่านี้ก็เผชิญปัญหาเรื่องที่ดิน เนื่องจากไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน แต่ที่ดินส่วนใหญ่กลับตกไปเป็นของเจ้าของที่ดินรายใหญ่ บริเวณทุ่งรังสิตที่ลงทุนชุดคลอง ดังนั้นชาวนาจึงต้องรับภาระในการผลิต รวมไปถึงการดูแลที่นา และต้องจ่ายภาษีที่สำคัญต้องเผชิญกับภาระหนี้สิน ขณะเดียวกันรัฐก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบำรุงการเกษตร ไม่ว่าจะเป็น การสนับสนุนเทคโนโลยีด้านการเกษตร ดังนั้นจึงส่งผลให้ผลผลิตของชาวนาไม่ดีขึ้น ดังปรากฏในปี พ.ศ. 2439 ได้มีการยุบกระทรวงเกษตรราธิการรวมกับกระทรวงพระคลังและสถาปนาขึ้นมาใหม่เมื่อ พ.ศ. 2442 และมีการตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบเฉพาะด้าน เช่น กรมคลอง กรมเพาะปลูก อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อจัดการเฉพาะด้านแต่ในทางปฏิบัติรัฐไม่ได้มีการดำเนินการอย่างจริงจังที่จะพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีความรู้เกี่ยวกับข้าว มีหน้าซ้ำในปี พ.ศ. 2450 ได้มีรายงานว่าพันธุ์ข้าวเสื่อมลงเนื่องจากชาวนาปลูกข้าวหลายพันธุ์ และต้องเผชิญกับภาวะความไม่แน่นอนของปริมาณน้ำฝน¹¹ ประเด็นเรื่องการไม่พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรและอุตสาหกรรมในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญมากในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์และส่งผลกระทบต่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจสยาม ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ในทางเศรษฐกิจนั้นได้มีการตราพระราชบัญญัติหรือกฎหมายที่พัฒนาขึ้นใน พ.ศ. 2516 และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติสำหรับกรมพระคลังมหาสมบัติใน พ.ศ. 2518 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นความพยายามที่จะรวบรวมเงินรายได้ และจัดระเบียบว่าด้วยการรับส่งและการเบิกจ่ายเงินให้รวมอยู่ที่กรมพระคลังจากแต่เดิมที่เคยกระจายอยู่ นอกจากนั้นหรือกฎหมายที่พัฒนายังมีหน้าที่จ่ายเงินเดือนในอัตราที่แน่นอนให้แก่ข้าราชการจากแต่เดิมที่เป็นการแจกเบี้ยหวัดและเงินปี ส่งผลให้มีการยกเลิกระบบกินเมือง และทำให้สามารถจัดเก็บภาษีเข้าสู่รัฐได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังจะเห็นได้ว่าในระยะ 12 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2435-2447 เงินรายได้แผ่นดินได้เพิ่มขึ้นเป็น 46 ล้านบาท จาก 16 ล้านบาท โดยที่ไม่มีการเพิ่มชนิดภาษีใหม่¹²

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญจากแต่เดิมที่สยามมีสภาพเศรษฐกิจแบบยังชีพ ได้เริ่มเปลี่ยนมาเป็นการเกษตรเพื่อการค้า และยกเลิกการค้าแบบผูกขาดของพระคลังสินค้า ก่อให้เกิดการผลิตสินค้าเพื่อการค้าเป็นสำคัญ มีสินค้าสำคัญสำหรับการส่งออกได้แก่ ข้าว ไม้สัก ดีบุก และน้ำตาล สำหรับการค้าชาวนั้นมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพื่อตอบสนองกับการขยายตัวของการค้าข้าว มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกโดยเฉพาะการขยายตัวของที่นาในที่ลุ่มภาคกลาง มี

¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส. 13/563 เรื่อง ประกาศประกวดพันธุ์ข้าวปลูก (4 มกราคม รศ. 126) อ้างใน ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม, หน้า 57.

¹² MF, RFA for the year 125 (1906-07), statement C อ้างใน พรพิณ ชันตระกูล, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, หน้า 466.

การชุดคลองเพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูก และมีการขยายตัวอย่างมากในรัชกาลที่ 5 ดังนั้นพอจะเห็นได้ว่าจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมที่มีความสัมพันธ์จากแต่เดิมที่เป็นแบบมูลนาย ไพร่ ทาส ซึ่งเคยเป็นแกนหลักของสังคมได้ค่อย ๆ สลายตัวลง และลักษณะสังคมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ก่อให้เกิดคนกลุ่มใหม่ ๆ ที่มีการประกอบอาชีพแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น ชาวนา นายทุนชาวจีน หรือจีนไทย และชาวต่างประเทศที่เข้ามาเติบโตในไทยและต่อมาได้กลายเป็นกลุ่มทุน ขณะที่กลุ่มเชื้อพระวงศ์และกลุ่มขุนนางค่อย ๆ ลดอำนาจลงหรืออาจจะร่วมมือกับคนกลุ่มใหม่¹³

5.2 สังเขปเศรษฐกิจสยามก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

อัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตข้าวสัมพันธ์กับการขยายของพื้นที่เพาะปลูก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อถึงต้นศตวรรษที่ 20 อัตราส่วนดังกล่าวกลับไม่สัมพันธ์กันเนื่องจากผลผลิตกลับลดลงซึ่งมีปัจจัยหลายประการด้วยกัน คือ เนื่องจากรัฐไม่ได้เข้ามาสนับสนุนภาคการเกษตรเพื่อการส่งออก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการที่รัฐขาดการเอาใจใส่เรื่องการพัฒนาการชลประทานอย่างจริงจัง มีเพียงการอนุญาตให้บริษัทชุดคลองแลคูนาสยามอันเป็นบริษัทเอกชนเข้ามาทำหน้าที่พัฒนาที่ดินเพื่อการปลูกข้าว แต่อย่างไรก็ดีการพัฒนาในแนวทางดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อมาภายหลังคือเกิดปัญหาเรื่องชนชั้นเจ้าที่ดินในระยะต่อมา เนื่องจากความต้องการที่ดินเพื่อการเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้เกิดการเก็งกำไรที่ดิน การเช่าที่ดิน ซึ่งสร้างความมั่งคั่งแก่เจ้าที่ดินแถบทุ่งรังสิตอย่างมาก โดยเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้า และบุคคลสำคัญ คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ควบคุมที่ดินและมีแนวโน้มของการกระจุกตัวของที่ดินและผู้เช่ามากขึ้น ดังที่ ซิมเมอร์แมน (Zimmerman) ได้รายงานไว้ใน พ.ศ. 2473 ชาวนาในภาคกลางขาดที่ดินทำกินถึง 36 เปอร์เซ็นต์¹⁴ แม้ว่าจะมีการถือครองที่ดินจากกลุ่มเจ้าที่ดินเหล่านี้เป็นส่วนมากแต่กลับไม่มีการพัฒนาปรับปรุงที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ดังนั้นผลร้ายเรื่องผลผลิตจึงตกอยู่ที่ชาวนา ดังที่ ซิมเมอร์แมน รายงานว่า “ไม่มีท้องที่ปลูกข้าวใด ๆ เลยที่มีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ยคอก การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การไถคราด อย่างระมัดระวัง การสูบน้ำ เป็นต้น”¹⁵

แม้ว่าระบบเศรษฐกิจของสยามจะเริ่มเข้าไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลกมากขึ้นแต่ผลผลิตส่วนเกินที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศนั้นมาจากภาคการเกษตรเป็นหลัก เพราะเมื่อพิจารณาถึงภาคอุตสาหกรรมของสยามนั้นพบว่า มีการพัฒนาเพียงเล็กน้อยในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และรัฐไม่ได้ให้ความสนใจต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศนัก และไม่ได้ส่งเสริมภาคเอกชนนัก ขณะเดียวกันปัจจัยเรื่องภาษีอากรก็มีส่วนที่ทำให้อุตสาหกรรมภายในประเทศไม่พัฒนานัก เนื่องด้วยการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่กำหนดให้อัตราภาษีขาเข้าไว้ต่ำมาก

¹³ ธิดา สารยา, ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม, หน้า 48, 50.

¹⁴ จักรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, “ระบบเศรษฐกิจไทย” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, หน้า 446-447.

¹⁵ อ้างในเรื่องเดียวกัน, หน้า 447.

ส่งผลให้สินค้าจากต่างประเทศที่มีการผลิตโดยเครื่องจักรสามารถนำเข้ามาจำหน่ายในสยามได้ในราคาถูก ซึ่งเป็น การทำลายอุตสาหกรรมภายในและรัฐมิได้มีการแก้ไขปัญหาและสนับสนุนอุตสาหกรรมภายในแต่อย่างใด¹⁶

เมื่อสังคมมีการทำการค้าและสัมพันธ์กับต่างชาติระบบเศรษฐกิจจึงมีความซับซ้อนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหากกลับมาพิจารณาถึงการสร้างฐานทางการเงินในสยามกลับพบว่ารัฐไม่มีการปฏิรูประบบภาษีที่ล้ำหลัง และมีระบบการเก็บภาษีที่ซับซ้อนในทางปฏิบัติ และเป็นที่สังเกตว่ารัฐมีการใช้เงินไปกับกิจการที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตอัน แสดงให้เห็นว่ารัฐไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมากนัก ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงปี ค.ศ. 1905-1908 (พ.ศ. 2448-2451) พบว่ารัฐได้ใช้เงินไปกับการป้องกันและการบริหารภายในประเทศ 45 เปอร์เซ็นต์ ราชสำนัก 10 เปอร์เซ็นต์ การบริหารภายในเมืองหลวง 7 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่มีการใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่เป็นการ พัฒนาเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็น การไฟฟ้า ถนน เขื่อน รวมไปถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอัตรา 16 เปอร์เซ็นต์¹⁷ แม้แต่พระยาสุรียานุวัตร ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่พยายามผลิตตำราว่าด้วยเศรษฐศาสตร์คนแรกของสยามหากแต่ไม่ได้ รับอนุญาตให้เผยแพร่ได้ตั้งข้อสังเกตต่อระบบเศรษฐกิจของสยามไว้อย่างน่าสนใจ และสามารถสะท้อนให้เห็นถึง สภาพสังคมสยามในแง่เศรษฐกิจว่า

“... รัฐจะหารายได้เพิ่มได้อย่างไร ในเมื่อประชาชนไร้การศึกษา และขาดการเอาใจใส่ด้านสุขภาพ ทั้ง การเกษตร อุตสาหกรรม และการพาณิชย์ ก็ไม่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเพียงพอ ถ้ารัฐมิได้ใช้จ่ายเงินส่วนใหญ่ ไปในกิจกรรมที่มีได้ก่อผลผลิต เจื่อนไขทางเศรษฐกิจของเราคงจะดีกว่านี้มาก...”¹⁸

5.3 ความคาดหวังของราษฎรในมิติเศรษฐกิจ

หลังจากได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจนับตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่ได้ส่งผลให้สังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นและส่งผลกระทบต่อนักของประชาชนในสยามมีความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง แม้ว่าจะมีการปรากฏอยู่เป็นระยะ ๆ ว่า ต้องการให้สยามมีรัฐธรรมนูญเพื่อใช้ปกครองประเทศแต่ก็ไม่ได้มีการชี้เฉพาะว่าหน้าตา หรือโครงสร้างสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นอย่างไร การกล่าวถึงจึงมีลักษณะที่พูดถึงภัยในหมู่สังคมแต่ไม่ได้พูดถึงอย่างมีรายละเอียดเฉพาะเจาะจง แต่ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนอันเห็นได้ชัดคือความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการ จัดการบ้านเมือง และเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อันเป็นระบอบเดิมไม่สามารถตอบสนองสังคมและ ปัญหาต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 449-449.

¹⁷ คำนวนจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ, สมุดสถิติรายปี, ฉบับต่าง ๆ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 450.

¹⁸ พระสุรียานุวัตร, เศรษฐกิจการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ที่ระลึกงานฉาปนกิจศพนางกุณฑล วีระวริน, โรงพิมพ์ปพิช, 2519), หน้า 13 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 451.

ดังนั้นหัวข้อนี้จะทำหน้าที่อธิบายความคาดหวังของประชาชนที่สื่อสารไปยังผู้นำในระบอบใหม่ โดยจะเน้นประเด็นเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งในข้อเท็จจริงนั้นผู้วิจัยพบว่าความคาดหวังของประชาชนนั้นมีอยู่หลายประเด็นด้วยกันไม่ได้ปรากฏเฉพาะประเด็นเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้น หากแต่ผู้วิจัยเห็นว่าการสำรวจความคาดหวังของประชาชนในประเด็นดังกล่าวจะสามารถสะท้อนความต้องการของประชาชนที่คาดหวังต่อระบอบการเมืองใหม่ที่จะต้องเข้ามาตอบสนองความคาดหวังของประชาชน แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการสะท้อนไว้ซึ่งปัญหาที่สืบเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญาสีทธิราชย์ที่ไม่สามารถตอบสนองต่อประชาชนได้

อย่างไรก็ตามในบทนี้ผู้เขียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมุ่งเน้นไปที่การสำรวจความคาดหวังของประชาชนในช่วงหลังการปฏิวัติสยาม 1 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่พบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังต่อระบอบการเมืองใหม่ โดยใช้เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรีในหมวดร้องเรียนและเสนอความคิดเห็นเป็นหลักเนื่องด้วยกรอบเวลาของการค้นคว้าจึงจำเป็นต้องจำกัดกรอบเวลาของเอกสารในหมวดดังกล่าวตั้งแต่หลังไปปฏิวัติเป็นเวลา 1 ปี และเป็นไปได้ว่าเอกสารในทำนองดังกล่าวจะต้องกระจายอยู่ตามหมวดหมู่เอกสารต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการค้นคว้าเพิ่มเติมอีกจำนวนมาก แต่การสำรวจเอกสารในหมวดหมู่ร้องเรียนและเสนอความคิดเห็นนี้ก็พอจะเป็นภาพกว้างในสังคมสยามในช่วงต้นหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ได้บ้าง เมื่อพื้นที่ทางการเมืองได้เปิดให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม และในขณะเดียวกันนี้ผู้นำในระบอบใหม่นิตที่จะรับความเห็นจากประชาชนเนื่องจากการดึงแนวร่วมที่เป็นประชาชนอีกทางหนึ่ง

ในอดีตที่ผ่านมางานศึกษาชิ้นสำคัญที่ได้ทำการอธิบายการเคลื่อนไหวทางความคิดอันเป็นการลดความชอบธรรมของรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คืองานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่ได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมความคิดของกลุ่มคนผ่านการถวายฎีกา โดยการถวายฎีกานี้เป็นการเคลื่อนไหวที่ขอธรรมที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่สมัยอยุธยา และได้รับการยอมรับระหว่างกษัตริย์ ชุนนาง และไพร่ เช่นเมื่อไพร่ได้รับความเดือดร้อนจากมูลนายก็ยังสามารถถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ได้ วัฒนธรรมการถวายฎีกานี้สืบเนื่องต่อมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ และได้เริ่มมีการขยายเขตออกไปจากแต่เดิมที่กระจุกตัวอยู่ในแถบภาคกลาง ในสมัยตอนปลายรัชกาลที่ 5 รัชกาล และต่อเนื่องกับรัชกาลที่ 6 ได้ปรากฏว่ามีการถวายฎีกาจำนวนมากจากชาวนาในแถบทุ่งรังสิต ฎีกาเหล่านั้นมีสาเหตุมาจากการได้ผลผลิตน้อยลงเนื่องจากประสบปัญหาดินเค็ม มีหน้าซ้ำยังเผชิญกับการเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินโดยไม่มีการผ่อนผันจากเจ้าที่ดินแม้ว่าจะได้ผลผลิตที่ไม่ดี¹⁹ อาจจะกล่าวได้ว่าการถวายฎีกานี้เป็นสถาบันการเมืองแบบจารีต ซึ่งผู้ที่สามารถถวายฎีกาได้นั้นในเชิงหลักการคือประชาชนทุกคน แต่ในทางปฏิบัติ้นคือผู้นำราษฎรหรือปัญญาชนของราษฎร²⁰ การถวายฎีกานี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญในช่วงปลายทศวรรษ 2560 เนื่องจากการถวายฎีกาเข้ามาเป็นจำนวนมากโดยเฉลี่ยปีละ 600-1000 ฉบับ และสมัยรัชกาลที่ 7 ได้ปรากฏว่ามีฎีกาประเภท “ฎีกาแสดงความคิดเห็น” การปรากฏของประเภทฎีกาดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อพระราชหฤทัย

¹⁹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2553), หน้า 164-165.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166, 168.

ของพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่²¹ เนื่องจากในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมีจารีตที่ในระบอบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารประเทศ และเป็นศูนย์กลางของการปกครอง การปรากฏของการแสดงความเห็นของราษฎรนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดจารีตในระบอบการปกครองดังกล่าว

ปัจจัยที่ส่งผลให้อัตราการถวายนฎีกาเพิ่มขึ้นในสมัยดังกล่าวนี้ก็เนื่องจากเมื่อถึงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากหลังจากที่สยามได้เปิดการค้าเสรีกับต่างชาตินับแต่ต้นรัตนโกสินทร์ดังที่ได้อธิบายไปแล้วว่าเมื่อสยามเข้าสู่ระบบทุนนิยมและมีข้าวเป็นสินค้าส่งออกสำคัญส่งผลให้มีการขยายพื้นที่ทำนา พร้อมทั้งมีการขุดคลอง แต่ทว่าการทำการเกษตรนั้นเน้นไปที่การใช้วิธีการแบบเก่า และเน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก โดยที่ไม่มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร ดังนั้นการในระยะต่อมาเพียง 3 ทศวรรษกว่าที่การทำนานั้นได้ผลผลิตมาก แต่หลังจากนั้นชาวนากลับเผชิญกับปัญหาผลผลิตตกต่ำและปัญหาเรื่องที่ดินเนื่องจากไม่มีการพัฒนาที่ดินเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากจากรัฐ ประกอบกับความผันผวนของราคาข้าวในตลาดโลกรวมไปถึงมีการเปลี่ยนแปลงและการเพิ่มค่าของจากรัฐในทศวรรษ 2450 ซึ่งส่งผลต่อประชาชนที่เป็นชาวนามากมาย²² นอกจากนี้แล้วยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่ปรากฏในฎีกาเช่น เรื่องการจัดตั้งสหกรณ์ การจัดตั้งสมาคม และประเด็นเศรษฐกิจอื่น ๆ อีกจำนวนมาก²³ อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการถวายนฎีกานี้ก็แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและกระแสความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอย่างดี

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จได้มีการเปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถส่งความเห็นตรงมายังรัฐบาลใหม่ที่เปิดรับอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานว่าจดหมาย หรือเอกสารในทำนองคล้ายกับฎีกาที่เคยเสนอในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่น่าจะกระจัดกระจายไปตามหน่วยงานราชการ กรมหรือกระทรวงที่สามารถตอบสนองความคาดหวังราษฎรในเรื่องต่าง ๆ ได้ แต่หมวดหมู่ที่ดูจะถูกจัดอย่างเป็นระบบและสามารถสืบย้อนรอยเอกสารได้ง่ายที่สุดน่าจะเป็นชุดเอกสารร้องเรียนและเสนอความคิดเห็น ซึ่งเป็นชุดเอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี ในหोजจดหมายเหตุแห่งชาติ นอกจากนี้แล้วในการสำรวจตามหน้าหนังสือพิมพ์เท่าที่สามารถค้นคว้าได้ในขณะนี้พบว่าได้ปรากฏความคาดหวังที่เป็นประเด็นเศรษฐกิจอยู่เสมอ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

กล่าวได้ว่าการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 สำเร็จในแง่ของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง แต่ภารกิจภายหลังการยึดอำนาจรัฐบาลเก่าได้สำเร็จเรียบร้อยเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นภาระหนักของกลุ่มผู้นำใหม่ ซึ่งกลุ่มคณะราษฎรนี้ก็ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าจะถือเอาหลัก 6 ประการ เป็นนโยบายหลักในการบริหารบ้านเมืองต่อไป หลัก 6 ประการนี้ ได้แก่

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 171-172 ดูร่วมกับ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ, "ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2453-2475" ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2474, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

²³ รายละเอียดเรื่องการถวายนฎีกาสามารถดูเพิ่มเติมได้ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475.

1. หลักเอกราช จะรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางการศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. หลักความปลอดภัย จะรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก และสร้างความสามัคคีของคนในชาติ
3. หลักเศรษฐกิจ จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง
4. หลักเสมอภาค จะให้ราษฎรมีสติเสมอกัน ไม่ให้ผู้ใดมีสิทธิเหนือผู้อื่น
5. หลักเสรีภาพ จะให้ราษฎรมีอิสระที่จะใช้สิทธิ ผู้ใดจะบังคับมิได้
6. หลักการศึกษา จะให้การศึกษาแก่ราษฎรอย่างทั่วถึง²⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่าภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ได้มีการต่อสู้ทางความคิดกันอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องการพยายามเสนอความคิดด้านเศรษฐกิจในสยามเป็นประเด็นที่รุนแรงและแหลมคม เนื่องจากมีความพยายามผลักดัน และเสนอแผนเศรษฐกิจจากกลุ่มผู้นำใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของสยาม ดังเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปนั่นก็คือ การพยายามเสนอ “เค้าโครงเศรษฐกิจ” ของปรีดี พนมยงค์ แต่แผนเศรษฐกิจดังกล่าวกลับไม่ได้รับการยอมรับ นำไปสู่ความขัดแย้งในระยะต่อมาและนำไปสู่วิกฤตการณ์เมืองในเดือนเมษายน พ.ศ. 2476 แผนเศรษฐกิจดังกล่าวได้ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์²⁵ หรือที่เรียกว่ามีลักษณะ “ซ้ายจัด”²⁶ ซึ่งการพยายามวางรากฐานเรื่องเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์ นี้ ได้มีข้อสรุปที่น่าสนใจ คือ

“... ความสำคัญของสภาพการณ์ที่เวลานี้ก็คือ เมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจสำเร็จในเดือนมิถุนายน 2475 มีความเป็นไปได้ที่จะวางรากฐานให้แก่การเมืองแบบรัฐสภาที่มีเสถียรภาพ ที่มีการเลือกตั้ง และที่พลเมืองมีบทบาทนำ เนื่องจากถ้าไม่นับความขัดแย้งที่มีต่อ ‘เค้าโครง’ แล้ว โดยแท้ที่จริงหาได้มีความขัดแย้งในลักษณะที่สำคัญระหว่างผู้ก่อการด้วยกัน และระหว่างผู้ก่อการ ขุนนางอาวุโส กับพระปกเกล้าฯ แต่อย่างใด พุทธิกิจอย่างหนึ่งก็คือ มีความเป็นไปได้ที่จะสร้างแนวร่วมที่กว้างขวางที่สุด (broadest coalition) ในหมู่ผู้นำ (elite) ไทยในขณะนั้น เพื่อ

²⁴ เอกวัฒน์ จิตสำรวย, “หลัก 6 ประการของคณะราษฎร” [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.http://wiki.kpi.ac.th/index.หลัก_6_ประการของคณะราษฎร. (10 สิงหาคม 2564)

²⁵ สุนทรี อาสะโวทย์, “พระสารสาสน์พลชั้นกับตำราเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยเศรษฐกิจการค้า” วารสารไทยคดีศึกษา 8,1 (สิงหาคม 2534), หน้า 8.

²⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง, (ม.ป.ท., สำนักพิมพ์ 6 ตุลา รำลึก), หน้า 5.

วางรากฐานให้แก่ระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย วิกฤตการณ์อันเกิดจาก ‘เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ’ ของปรีดี ทำให้ความเป็นไปได้ทั้งหมดไป...”²⁷

แม้ว่าต่อมาภายหลังในปี พ.ศ. 2477 จะมีการพยายาม “เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจทั่วไป” จากพระสารสาสน์พลขันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ แต่ก็ได้ถูกคัดค้านอย่างรุนแรง จนส่งผลให้ลาออกและต้องเดินทางไปยังญี่ปุ่น โดยแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจดังกล่าวนั้นมีลักษณะโน้มเอียงไปทางสังคมนิยมคล้ายกับ ปรีดี พนมยงค์ หากแต่ในรายละเอียดมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ไม่ปรากฏว่าพระยาสารสาสน์พลขันธ์ได้เสนอให้มีการรวมทุน ที่ดิน แรงงาน แต่เห็นตรงกันในประเด็นที่รัฐจะต้องเป็นผู้ที่เข้าไปจัดการควบคุมเศรษฐกิจ²⁸ การที่คณะราษฎรไม่สามารถเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจได้เนื่องมาจากความอ่อนแอของฝ่ายคณะราษฎรเองที่ไม่มีความกระฉ่งในแนวทางเรื่องเศรษฐกิจ จะเห็นได้ตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติที่แม้ว่า ปรีดี พนมยงค์ จะพยายามเสนอแผนเศรษฐกิจก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่ม²⁹ ดังนั้นเมื่อไม่สามารถวางระบบเศรษฐกิจได้สำเร็จ จึงก่อให้เกิดการช่วงชิงต่อสู้เสนอแนวทางทางเศรษฐกิจกันอย่างมา³⁰

อย่างไรก็ตามแม้ว่าตามความเข้าใจคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าประเด็นเรื่องความคิดทางเศรษฐกิจนั้นมักเกิดขึ้นจากฝ่ายคณะราษฎรอย่างที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางก็คือ เค้าโครงการเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์ นั้นเอง แต่ในข้อเท็จจริงจากการค้นคว้าในระดับเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จะพบว่ามีความคิดความคาดหวังในประเด็นทางเศรษฐกิจจากราษฎร ข้าราชการ และพ่อค้าจำอยู่จำนวนมากที่พยายามเสนอให้กับคณะราษฎรแต่ไม่เป็นที่รับรู้จากคนโดยทั่วไป และเข้าใจว่ามีเพียงเค้าโครงการเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น ในที่นี้ก่อนจะอธิบายความคาดหวังของราษฎรโดยทั่วไป ผู้วิจัยขอเสนอแนวความคิดหรือความคาดหวังทางเศรษฐกิจบุคคลตัวอย่างในสังคม ที่ใกล้ชิดกับกลุ่มคณะราษฎร และพยายามผลักดันประเด็นเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยจะขอยกตัวอย่าง 2 ท่าน คือ นายมังกร สามเสน และ ดร. โชติ คุ่มพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่ายังมีความคิดทางเศรษฐกิจแบบอื่น ๆ ปรากฏในสังคมสยามหลังการปฏิวัตินอกเหนือจาก ปรีดี พนมยงค์ ที่สำคัญแล้วยังมีลักษณะความคิดและความคาดหวังของราษฎรที่คลุกคลีอยู่กับวงการค้า ซึ่งน่าจะแตกต่างจากความคิดที่มาจากฝ่ายรัฐบาล และที่สำคัญผู้วิจัยสังเกตว่าความคิดหรือความคาดหวังในลักษณะดังกล่าวสามารถพบเห็นได้ตามความคาดหวังของราษฎรโดยส่วนมาก ซึ่งก็หมายความว่า เป็นกระแสความคิด หรือลักษณะความคาดหวังในห้วงเวลาดังกล่าวก็ได้

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

²⁸ สุนทรี อาสะโวทย์, “พระสารสาสน์พลขันธ์กับตำราเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยเศรษฐกิจการค้า”, หน้า 8.

²⁹ จักรทิพย์ นาถสุภา, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, หน้า 551-552.

³⁰ ไพโรตดูรายละเอียดใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงหนึ่งทศวรรษภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, (นนทบุรี: ฟาติเยวกัน, 2560).

5.4 ความคิดและความคาดหวังของ นายมังกร สามเสน ในมิติเศรษฐกิจ

นายมังกร สามเสน เกิดเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2433 เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างดีเยี่ยมเนื่องจากในชีวิตทางการศึกษานั้นได้เรียนในโรงเรียนเบญจมบพิตรจนจบตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น ได้ศึกษาภาษาอังกฤษที่วัดชนะสงคราม และยังได้ศึกษาภาษาจีนเป็นพิเศษโดยการจ้างชาวจีนมาสอนที่บ้าน จนสามารถอ่านออกเขียนได้อย่างคล่องแคล่ว เมื่อจบการศึกษาขั้นต้นได้เข้าศึกษาต่อในวิชากฎหมาย และจบการศึกษาเมื่ออายุ 20 ปี³¹ เป็นผู้กว้างขวางในวงการเมืองและในวงสังคมทั่วไปเคยเป็นทนายความและข้าราชการอยู่ 7 จังหวัด และเคยเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและการค้าสำคัญ เป็นผู้ได้รับเชิญจากคณะราษฎรให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 รับตำแหน่งจนถึงปี พ.ศ. 2482 จึงได้ลาออก เคยได้รับตำแหน่งเป็นกรรมการธิการของรัฐบาลพิจารณาควบคุมนโยบายจำกัดแร่, กรรมการธิการควบคุมนโยบายจำกัดยาง, กรรมการธิการใกล้เคียงข้อพิพาทระหว่างนายจ้างกับกรรมกร, กรรมการธิการรับเรื่องราวร้องทุกข์ของราษฎร, กรรมการธิการสภาเศรษฐกิจ, และเป็นกรรมการธิการร่างพระราชบัญญัติต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก

ในประวัติที่เกี่ยวข้องกับด้านการค้านั้นพบว่า มังกร สามเสน เป็นพ่อค้าที่น่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากในช่วงเวลาชีวิตหนึ่งเคยรับราชการและต่อมาได้ลาออกมาเพื่อทำการค้า โดยการทำการค้าได้ดำเนินการค้าไม้ที่อำเภอขุนนา จังหวัดพิจิตร ตั้งโรงงานอัดน้ำมันมะพร้าว ย่านปากคลองสาน โดยมีการสร้างเครื่องจักรเองใน พ.ศ. 2462 ซื้อที่ดินเพื่อตั้งโรงสีขนาดเล็กที่ปากคลองสามเสน และได้มีการขยายธุรกิจดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. 2469 ได้ส่งเครื่องจักรอัดน้ำมันมะพร้าวจากประเทศเยอรมันมาใช้ในโรงงานที่ปากคลองสามเสน และถือได้ว่าเป็นโรงงานอัดน้ำมันมะพร้าวที่ทันสมัยมากในยุคนั้น ในปี พ.ศ. 2471 ได้ซื้อที่ดินในอำเภอบางบ่อจังหวัดสมุทรปราการราว 8000 ไร่ โดยร่วมกับ นายจือเกีย เบญจกาญจน์ เพื่อทำนา โดยมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยคือ มีการสั่งซื้อรถแทรกเตอร์ และเครื่องไถคราด รวมไปถึงเครื่องสูบน้ำเครื่องยนต์จากประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อมาใช้ในการทำนา และได้จ้างกรรมกรทั้งชาวไทยและจีนเพื่อทำนา และใน พ.ศ. 2476 ได้ลงทุนทำแร่พลูมที่เกาะสมุย และได้ทำโรงงานน้ำตาลในจังหวัดอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2483 รวมไปถึงเคยทำธุรกิจตั้งโรงงานแทนนิน (น้ำยาฟอกหนัง)³² จากประวัติด้านการค้าจึงพอจะเห็นได้ว่า นายมังกร สามเสน เป็นพ่อค้าผู้มีประสบการณ์โดยตรงที่พยายามบุกเบิกทำอุตสาหกรรมประเทศ พร้อมทั้งพยายามนำเข้าเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อนำมาใช้ในทางการเกษตร

โดยข้อเสนอทางเศรษฐกิจของ นายมังกร สามเสน นั้นผู้วิจัยค้นพบในหนังสืองานศพ แนวคิดเศรษฐกิจดังกล่าวใช้ชื่อว่า “โครงการเศรษฐกิจ พาณิชการ กสิกรรม และอุตสาหกรรม” เป็นโครงการเศรษฐกิจแรกที่เสนอภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 โดยเสนอในกรกฎาคม พ.ศ. 2475 โครงการดังกล่าวนี้ได้เสนอยุติต่อสภา

³¹ อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายมังกร สามเสน ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 21 ธันวาคม 2490, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2490), หน้า ค.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า ง-ฉ.

ผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 เข้าใจว่าโดยส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์ เป็นแผนเศรษฐกิจเพียงอันเดียวที่จะโดดเด่นและเป็นที่รู้จักหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แต่ในความเป็นจริงมีข้อเสนอทางเศรษฐกิจจำนวนมากที่เสนอต่อรัฐบาลใหม่เพื่อให้เร่งแก้ไขข้อบกพร่องทางเศรษฐกิจของสยาม และเมื่อพิจารณาภูมิหลังของผู้เสนออย่าง นายมังกร สามเสน ผู้ซึ่งเป็นพ่อค้าสยามที่เติบโตในช่วงเปลี่ยนแปลงทางสังคม ขณะเดียวกันก็มีการขยับขยายและความซับซ้อนทางเศรษฐกิจมากขึ้น แนวความคิดและความคาดหวังของเขาน่าจะเป็นสิ่งที่สะท้อนความบกพร่องหรือความขาดที่พัฒนาระบบเศรษฐกิจในสยามก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และรัฐบาลในระบอบเก่านั้นมิได้วางรากฐานหรือตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของเหล่าพ่อค้าแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อเปลี่ยนระบอบการปกครอง และได้เปิดโอกาสให้พ่อค้าอย่างนายมังกร สามเสน ได้ก้าวเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งก็ได้พยายามอย่างมากที่จะผลักดันความคิดของตนให้เข้าไปสู่ระดับการนำไปเป็นนโยบาย

ในข้อเสนอ “โครงการเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม กสิกรรม และอุตสาหกรรม” เริ่มต้นการที่ นายมังกร สามเสน ชี้ให้เห็นถึงความตกต่ำอันเนื่องมาจากความเสื่อม นอกจากความเป็นไปของโลกได้เป็นเหตุกระทบกระเทือนแล้ว เหตุแห่งความเป็นไปที่ทำให้ล้มหลังไม่ทันเพื่อนบ้านเนื่องมาจาก

1. อาชีพของราษฎรถูกบีบจนหมดกำลัง
2. สยามขาดพ่อค้าที่เป็นคนไทย
3. สยามขาดโรงงานอุตสาหกรรม
4. สยามยังไม่มีธนาคารของประเทศ
5. สยามบกพร่องในความช่วยเหลืออุดหนุนตัวเอง
6. เงินสยามสูงมากเป็นเหตุให้ราคาสินค้าตกต่ำ³³

ข้อเสนอทางเศรษฐกิจนั้น นายมังกร สามเสน ได้เสนอไว้ด้วยกัน 19 ข้อ ได้แก่ ตั้งธนาคารของชาติขึ้น, ขอให้ตั้งบริษัทรับซื้อของดิบ, ตั้งบริษัทกสิกรรมขึ้น, ตั้งบริษัทรับจ้างไถนาสูบน้ำ, ตั้งบริษัทคอกสัตว์, ตั้งบริษัทโรงงาน โรงสี, ตั้งบริษัทค้าไม้, ตั้งบริษัททอกระสอบป่าน, ตั้งบริษัททอผ้า, โรงงานทำถ้วยชาม, ตั้งบริษัทยาสูบ, ตั้งบริษัทน้ำตาล, บริษัทบดแป้งสาลี, สีนค้าน้ำมันมะพร้าวและละหุ่ง, ตั้งโรงงานทำกระดาษ, ควรตั้งทุนอุดหนุนศิลปวิทยา, วางหลักสูตรการศึกษาของนักเรียนให้ช่วยเศรษฐกิจ, ควรออกกฎหมายช่วยเหลือชาวนาและควบคุม

³³ มังกร สามเสน, โครงการเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม กสิกรรม และอุตสาหกรรม (นายไต้ ปาณิกบุตร พิมพ์ช่วยในงานฉาบฉวย นายมังกร สามเสน วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2490), (โรงพิมพ์ไต้เชียง: พระนคร, 2490), หน้า 3.

โรงงานทั่วไป, และวางหลักทางราชการส่งเสริมเศรษฐกิจ³⁴ ซึ่งการแก้ไขปัญหาลำนี้สัมพันธ์อยู่กับระบบเศรษฐกิจ ในระบอบเก่าที่มีปัญหาเหล่านี้แน่นอน ยกตัวอย่างเช่น

ปัญหาเรื่องชาวนา ที่ไม่ได้ใช้วิธีการเพาะปลูกตามหลักการวิทยาศาสตร์ไม่มีการนำเอาเครื่องจักรกลมาใช้ และที่สำคัญ

“...ชาวนาไม่มีเสียงเลยเพราะความจนบังคับ กลัวว่าเขาไม่เอื้อเพื่อสำหรับปีต่อไปก็ยอมทน พอจนลงเสียครั้งแรกแล้วไม่มีทางกลับตัวได้เลย จะต้องถูกหนี้ที่ทบถมทวีขึ้น ต้องทำส่งเจ้าของเงินไปตลอดจนลูกหลานที่ออกมาก็ต้องจนตามไปด้วย...ชาวนาจึงต้องคับแค้นลงทุกที จนพากันเห็นว่าชาวนาเป็นคนชั้นต่ำ...การนาเราจึงมีแต่ความเสื่อมลง...จะเอาความเจริญมาจากไหน...”³⁵

ปัญหาเรื่องชาวต่างชาติที่เข้ามาตัดทวงผลประโยชน์ทางการค้าในสยาม เข้าใจว่า นายมังกร สามเสน มุ่งเน้นไปที่ชาวจีนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะที่สยามขาดพ่อค้าชาวไทย

“...ในการที่เราขาดพ่อค้าไทยจึงเท่ากับเราทำให้แก่คนต่างชาติ เพราะผลที่เราทำได้จากการเพาะปลูกก็ได้แต่กินเท่านั้น ความสมบูรณ์ร่ำรวยไปตกที่ชาวต่างประเทศหมด การพาณิชย์ในสมัยนี้ต้องใช้นโยบายกันซับซ้อน...กตราคาและขึ้นราคามีความอิฉาทำลายปีคั่นกันคิดล้มชาติกันด้วยการค้า จึงกลายเป็นพาณิชย์สงคราม ถ้าพวกเราไม่ลุกขึ้นจับอาวุธการค้าต่อต้านกับข้าศึกแล้ว ราษฎรก็ต้องเป็นผู้ทำเสี่ยงคนต่างชาติทั้งโลก...เงินรายได้ตกไปอยู่ในมือพ่อค้าต่างชาติหมด เป็นการตัดทอนความเจริญของสยามอย่างสำคัญด้วย...”³⁶

สยามต้องเสียเปรียบทางการค้าอย่างยิ่งเพราะวิธีทางการค้าที่ไม่เอื้ออำนวยให้ประโยชน์แก่สยาม โดยเฉพาะการไม่มีธนาคารแห่งชาตินี้ส่งผลให้ “...ธนาคารต่างชาติ และห้างร้านค้าเงินของจีน รีดเอาดอกเบียกับสินค้าของเราออกไปขายเมืองนอก...การที่พ่อค้าเสียดอกเบียแพงกลับมาตกแก่ชาวนาได้รับความเสียหาย...และขาดความช่วยเหลือให้ความเจริญแก่การเพาะปลูก หรือการค้าและโรงงานอุตสาหกรรม ในการขาดธนาคารนี้จึงตัดความเจริญของชาติให้ทรุดลงเป่นฉะนี้...ราษฎรจะเอาความร่ำรวยมาจากไหน เศรษฐกิจของเราจึงอยู่ในความบีบคั้นของธนาคารต่างประเทศ เปนผู้บันดาลอัตราแลกเปลี่ยนเงินเหรียญกับเงินบาทให้ขึ้นลงไม่ยุติ เป้นนโยบายถ่ายเทเอากำไรจากการขึ้นลงแห่งราคาเงินเป็นการค้าโดยปกติ...”³⁷

ประเด็นที่น่าสนใจคือการที่นายมังกร สามเสน ได้เสนอไว้นั้นก็คือเรื่อง การตั้งธนาคารแห่งชาติ โดยประเด็นการตั้งธนาคารแห่งชาตินี้เคยปรากฏขึ้นในรัชกาลที่ 5 เมื่อเสนาบดีพระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กรมหมื่น

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า. 12-39.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า. 5.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า. 6-7.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า. 8-10.

มหิศรราชหฤทัย มีดำริจะตั้งธนาคาร “แนชั่นแนลแบงก์” (National Bank) แบบเดียวกับประเทศอังกฤษ แต่เรื่องดังกล่าวได้ถูกระงับไปแต่ได้ดำเนินการก่อตั้ง “บุคคลิก” ที่ต่อมาได้ก่อตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์ คือ “ธนาคารสยามกัมมาจล” ดังที่ได้ปรากฏในความกราบบังคมทูลแก่รัชกาลที่ 5 ว่า³⁸

“เรื่องแบงก์ก็จะคิดกับพวกอังกฤษคงไม่มีทางสำเร็จเพราะเป็นการผิดทางที่เขาเป็นคนกับทั้งเป็นข้าราชการของอังกฤษ ซึ่งจำต้องรักษาผลประโยชน์ของอังกฤษเป็นธรรมดา... รู้สึกว่าเขาไม่ยอมให้เราไปกำลังที่จะตัดผลประโยชน์ในรัฐของเขา... แลร้องว่าในประเทศอินเดียรัฐบาลก็หาได้ตั้งแนชั่นแนลแบงก์ไม่”³⁹

ในความคิดของนายมังกร สามเสน นั้นเขาเห็นว่า ควร“...ตั้งธนาคารของชาติด้วยจำนวนทุน 30,000,000 บาท เพื่อบำรุงชานาให้มีทุนเป็นกำลังในทางเพาะปลูก จัดการให้ชานาจดทะเบียนเป็นสหกรณ์... บำรุงให้คนไทยมีการค้าเกิดขึ้น... และบำรุงโรงงานต่างๆ โดยช่วยในการทุนและรับซื้อขายตัวแลกเงิน...”⁴⁰

จากที่ได้นำเอาประเด็นที่นายมังกร สามเสน ที่ได้เสนอต่อสภาโดยเขปแล้วพอจะเห็นได้ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิสามารถแก้ไขได้ และได้กระตุ้นที่จจะแก้ไขปัญหามีโรบ้างในทัศนะของพ่อค้าไทย เช่น การสนับสนุนพืชชนิดอื่นนอกเหนือไปจากการปลูกข้าว การมีโรงงานอุตสาหกรรม หรือแม้กระทั่งการกีดกันชาวจีนที่อพยพเข้ามาหรือบรรดาพ่อค้าชาวจีนที่ขูดรีดเอากำไรจากชานาก็มิสามารถแก้ไขได้ แต่โดยสรุปแล้วเมื่อพิจารณาข้อเสนอในแต่ละทางของ มังกร สามเสน มีลักษณะที่พยายามที่แก้ไขปัญหาและวางระบบเศรษฐกิจ และผลักดันให้มีเครื่องมือทางการเงินขึ้นในสยาม ซึ่งการไม่มีสถาบันทางการเงิน ไม่มีฐานทางการเงินนี้ รวมไปถึงไม่มีการวางแผนทางการผลิตเพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาอย่างมากในแง่ของพ่อค้า

ความต้องการที่จะให้มีสถาบันทางการเงินคือธนาคารแห่งชาติ การเตรียมพร้อมประชาชนให้รู้เศรษฐกิจและการค้า เสนอให้มีโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อลดการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศอันส่งผลให้เงินตราไหลออกนอกประเทศ และเสนอให้รัฐเป็นผู้วางแผนสนับสนุนแก่ประชาชนในทางกสิกรรมหรืออุตสาหกรรม เช่น การตั้งบริษัทต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ควบคู่ไปกับการควบคุมมิให้ชาวต่างประเทศสามารถเปิดโรงงานโดยไร้การควบคุม และยังมีข้อเสนอที่ถือว่าก้าวหน้า คือ “ขายหุ้นให้แก่ราษฎร” เมื่อกิจการนั้นๆ มีความเจริญเพื่อให้ราษฎรเห็นประโยชน์ได้เสียของตน มาตราการต่างๆ ที่ นายมังกร สามเสน เสนอมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าในทัศนะของ นายมังกร สามเสน เห็นว่าปัญหาทางเศรษฐกิจของสยามส่วนหนึ่งมาจาก “ชาวต่างชาติ” ที่หมายถึงชาวจีนที่เข้ามาทำการค้าในสยามได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลจำต้องหาวิธีแก้ไขรวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามาทำการค้าแทน

³⁸ พงพันธ์ อูยานนท์, เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2558), หน้า 6-7.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴⁰ มังกร สามเสน, โครงการณเศรษฐกิจ พาณิชยการ กสิกรรม และอุตสาหกรรม (นายได้ ปาณิกบุตร พิมพ์ช่วยในงานฉาบฉวย นายมังกร สามเสน วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2490), หน้า 12.

ชาวต่างชาติ เช่น การเสนอให้มี แผนกพ่อค้าไทยให้ค้าข้าวเปลือกข้าวสาร และตั้งสำนักฝึกหัดนักเรียนในการค้าข้าว บัญชีและช่างกลเป็นการกวาดเข้าตลาดเงินในตัว ตั้งการเดินเรือ และตั้งการซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาโดยตรง⁴¹ ซึ่งสิ่งที่เสนอมาเพื่อให้ชาวไทยเป็นผู้เข้าไปทำการค้าในส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การทำธุรกิจของชาวจีนนั่นเอง ซึ่งความเห็นเรื่องการกีดกันออกจากเศรษฐกิจของสยามพบได้มาจากราษฎร ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

5.5 ความคิดและความคาดหวังของ ดร. โขติ คุ่มพันธ์ ในมิติทางเศรษฐกิจ

ดร. โขติ คุ่มพันธ์ เกิดเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2442 เป็นคนอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เริ่มการศึกษาจากโรงเรียนวัดปทุมคงคา จากนั้นได้ลาออกแล้วไปรับราชการที่โรงภาษี (กรมศุลกากร) เป็นเวลาระยะสั้น ๆ จากนั้นได้ไปทำงานเป็นเสมียนที่ห้างยาสูบอังกฤษและอเมริกัน จากนั้นได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพนักงานเก็บเงินของห้าง ในระหว่างที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สมัครเป็นทหารอาสาสมัคร โดยได้ทำการประจำกองรถยนต์หน่วย 3 ได้เดินทางไปปฏิบัติการในประเทศฝรั่งเศส เมื่อสงครามสงบลงได้เดินทางไปยังประเทศเยอรมันเพื่อศึกษาต่อโดยใช้ทุนส่วนตัว เริ่มต้นจากการเรียนภาษาเยอรมันและวิชาที่จำเป็นที่มันไฮม์ (Manheim) ราว 3 ปี จากนั้นได้สมัครเข้ามหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ท้ายที่สุดได้รับปริญญาการพาณิชย์ (Diplom Kaufmann) ต่อมาในปี พ.ศ.2472 ได้ย้ายไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยไลพ์ซิก (Leipzig) เพื่อทำปริญญาเอกในสาขาวิชารัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ (Dr. Rerpol) และได้กลับสยามใน พ.ศ. 2476⁴²

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 ดร.โขติ คุ่มพันธ์ ได้เขียน “ร่างแผนโอกาสสำหรับประเทศสยาม” เสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้แก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่ง ดร.โขติ คุ่มพันธ์ เห็นว่าเป็นปัญหาใหญ่ และกล่าวถึงเศรษฐกิจสยามในขณะนั้นว่า

“...เมื่อพูดถึงโอกาสตกต่ำแล้วสำหรับประเทศเราไม่มีอะไรที่จะต้องตรวจค้นมากเท่าปัญหาเรื่องการทำนา เพราะการทำป่าไม้หรือเหมืองแร่โดยมากเป็นชาวต่างชาติทำ...ทั้งสินค้าข้าวของเราส่งออกไปต่างประเทศเกือบๆ 70% ของสินค้าออกทั้งหมดด้วย...ราคาข้าวเราเมื่อ พ.ศ.2474 ตกลงมาก⁴³...ทำนากันคล้ายกับจะเอาแต่ได้อย่างเดียวจนจะเป็นอย่างไรไม่มีใครคิด เพราะข้าวที่เราเคยได้แต่ปี พ.ศ. 2461 ไร่ละ 4.18 หาบ ต่อมาภายหลัง 10 ปี ก็ไม่ได้มากขึ้น บางปีเราได้เพียงไร่ละ 2.44 หาบเท่านั้น แม้ปี พ.ศ. 2473 เราก็ได้เพียงไร่ละ 4.04 หาบ นี่จะต้อง

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า. 23-24.

⁴² รัฐธรรมนูญฉบับปฐมฤกษ์, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2515), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁴³ ดร.โขติ คุ่มพันธ์ อ้างสถิติราคาข้าวต่อหาบที่ตกลง คือ ในปี พ.ศ.2473 ราคา 6.44 บาทต่อหาบ แต่ปี พ.ศ.2474 ลดลงเหลือ 3.44 บาทต่อหาบ แม้ว่าปริมาณการส่งออกข้าวจะเพิ่มขึ้นและจำนวนนามีการขยายตัวแต่ราคาข้าวกลับตกต่ำ

สอนให้ชาวนาเรารู้จักใช้ปุ๋ยให้มากเพื่อนาแห่งเดียวจะได้มีรายได้มากขึ้น...นอกจากเหตุขัดข้องที่กล่าวมาแล้ว... ชาวนาต้องเสียดอกเบี้ยเงินทุนที่ตนยืมมาทำทุนแพงมาก...”⁴⁴

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ดร.โชติ คุ่มพันธ์ ได้เสนอให้มีการจัดตั้งสหกรณ์ โดยรูปแบบของสหกรณ์นั้น อย่างน้อยมีทุกจังหวัด ในสหกรณ์จะต้องมีเงินให้สมาชิกกู้โดยมีค้ำประกันหรือเอาที่ดินมาจำนอง คิดดอกเบี้ยได้มากที่สุด 6% ให้สมาชิกนำของที่ดินต้องการขายมาขายยังสหกรณ์โดยจ่ายเงินล่วงหน้าตามสมควร นอกจากสหกรณ์ จังหวัดแล้วเราจะต้องตั้งสหกรณ์มณฑล หรือสหกรณ์ประเทศเพียงอย่างเดียวก็ได้สหกรณ์ประเทศจะตั้งขึ้นโดยรัฐบาลให้ทุนยืม 20 ล้านบาท มีหน้าที่รับซื้อสินค้าจากบรรดาสหกรณ์สินค้าเมื่อเหลือจำหน่ายในประเทศให้ส่งไปขายต่างประเทศ และต้องส่งคนของสหกรณ์ไปหาตลาดในต่างประเทศ และเสนอให้มีธนาคารแห่งชาติ ซึ่งจำต้องมีทุนราว 200 ล้านบาท รัฐบาลจะมีทุนด้วย 100 ล้านบาท และอีก 100 ล้านบาท ให้เป็นของหุ้นส่วน นอกจากที่กล่าวมา การไปรษณีย์ ไฟฟ้า ประปา ตลอดจนรถไฟ ต้องตั้งเป็นบริษัทในความควบคุมของรัฐบาล เพราะจะได้เจริญเร็วกว่าให้รัฐบาลทำเอง⁴⁵

อย่างไรก็ตาม “ร่างแผนโมคกิจสำหรับประเทศสยาม” ดังกล่าวได้รับหนังสือตอบจากนายกรัฐมนตรีซึ่งมีบัญชาว่า “...ดร.โชติ คุ่มพันธ์ ได้เป็นกรรมการในสภาเศรษฐกิจแล้ว คงจะได้แสดงความเห็นในสภานั้นเป็นแน่ ... ไม่ต้องนำเสนอคณะรัฐมนตรี...”⁴⁶ ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2476 เขาได้เสนอความเห็นเพื่อให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้ง แต่ครั้งนี้ ดร.โชติ คุ่มพันธ์ อ้างว่า เนื่องจากสภาเศรษฐกิจลงมติในเรื่องตั้งฉางซื้อข้าว และดร.โชติ คุ่มพันธ์ เสนอญัตติให้ตั้งบริษัทการค้ากับต่างประเทศ แต่ไม่มีใครรับรองความเห็นจึงต้องส่งเรื่องดังกล่าวต่อคณะรัฐมนตรี ดร.โชติ คุ่มพันธ์ พยายามเน้นย้ำถึงปัญหาทางเศรษฐกิจ ว่า

“ฐานะการค้าของเราที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ทุกคนคงรับสภาพว่าอยู่ในมือชาวต่างประเทศ คนไทยเป็น แต่ผู้ทำให้เกิดขึ้นจากพื้นดิน โภคทรัพย์นับตั้งแต่ผู้ทำจนถึงผู้ต้องใช้ผ่านหลายมือซึ่งล้วนแต่ชาวต่างประเทศทั้งนั้น เช่น ข้าว...เราจะคิดขายให้ผู้รับประทานโดยตรงให้ถูกกว่าเราซื้อรับประทานอยู่เวลานี้ 20-30 เปอร์เซ็นต์ ข้าพเจ้าเห็นว่าได้ โดยวิธีทำการติดต่อกับผู้ขายปลีกโดยตรง หรือถ้าเกรงว่าจะเป็นงานมาก ขั้นต้นจะขายตรงต่อผู้ขายส่งก่อนก็ได้ วิธีทำจำเป็นจะต้องตั้งบริษัทพาณิชย์การไทยขึ้นโดยให้ทุนราว 2 ล้านบาท ให้รัฐบาลเข้าหุ้นด้วยครึ่งหนึ่ง และที่เหลือบอกขายให้พลเมือง ...บริษัทนี้เป็นผู้รับซื้อข้าวจากฉางของรัฐบาลที่ตั้งขึ้น ขั้นต้นจ้างโรงสีหรือเช่าโรงสีไปก่อนจนกว่าจะแข็งแรงพอที่จะสร้างโรงสีของตนขึ้นได้ สีข้าวขายในตลาดประเทศสยาม และจัดส่งผู้สามารถออกไปทำการติดต่อกับผู้ขายส่ง ถ้าสามารถทำได้ให้ติดต่อกับผู้ค้าปลีกโดยตรง...ให้รัฐบาลเลิกกงสุลในประเทศที่มี

⁴⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/536 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ส่งร่างแผนโมคกิจสำหรับประเทศสยามของนายโชติ คุ่มพันธ์ เพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

บริษัทการค้านี้ และตั้งให้ผู้จัดการของบริษัทการค้าเป็นกงสุลกิตติมศักดิ์แทน...การจัดการภายในให้ดำเนินโดยมี กรรมการ 1 ชุดมีหน้าที่รวบรวมสินค้าคนไทยจำหน่ายให้คนไทย และที่เหลือส่งไปขายต่างประเทศ สินค้าใด สามารถขายในประเทศได้ดีต้องแนะนำพลเมือง...”⁴⁷

รายชื่อที่ ดร.โชติ คุ่มพันธุ์ เสนอให้เป็นกรรมการในบริษัทนี้ คือ

- 1.นายพันตรี จมื่นสุฤทธิพิพัฒน์ไกร
- 2.นายเก็งแสง หลิมรัตน์
- 3.นายตี๋ไคว่ ศรีวงษ์
- 4.หลวงวิจิตรวาทการ
- 5.นายพันโท พระบริรักษ์ยุทธกิจ
6. นายพันเอก พระสุริยสัตย์
7. นายมังกร สามเสน
8. ดร.โชติ คุ่มพันธุ์
9. นายถัมคั่น เคยเป็นกรรมาธิการของสภาเผยแผ่พาณิชย์

ต้องอธิบาย ณ ที่นี้ ว่าเอกสารชุดดังกล่าวมีความเห็นแนบท้ายว่า “เรื่องเป็นที่ประหนึ่งว่า ดร.โชติ ไม่ใคร่พอใจที่กรรมการสภาเศรษฐกิจ ไม่รับรองยุติ จึงเสนอนายกรัฐมนตรีเพื่อส่งไปพิจารณาในคณะรัฐมนตรี”⁴⁸และมีคำสั่งให้เก็บเรื่อง เพราะผิดระเบียบ และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้เจรจากับ ดร.โชติ คุ่มพันธุ์ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ส่วนสภาเศรษฐกิจที่รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2476 ถูกมังกร สามเสน วิเคราะห์ว่า “**ไม่ใช่สภาเศรษฐกิจ เป็นสภาโพลิติกมากกว่า**”⁴⁹ เพราะสภานี้บรรจุที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและที่ปรึกษากฎหมายเป็นกรรมการมากมาย ไม่มีผู้ชำนาญในทางเศรษฐกิจเสียเลยก็ว่าได้ สภาชนิดนั้นจะไม่ทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้เลย มังกร สามเสน จึงเสนอให้ยกเลิกเสียและประกาศตั้งใหม่ ใช้ชื่อว่า**สภาจัดการเศรษฐกิจแห่งชาติ** ให้กรมพาณิชย์และกรมตรวจสิทธิกรรมรวมในสภานี้ สามารถจัดการโดยอิสระโดยติดต่อกับกระทรวงทบวงกรม การตั้งกรรมการของสภานี้ต้องเลือกจาก พ่อค้า ผู้ชำนาญการเพาะปลูก และการเงิน การ

⁴⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.8/14 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายโชติ คุ่มพันธุ์ (พ.ศ.2475-2476)

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.8/18 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายมังกร สามเสน.

อุตสาหกรรมฝ่ายหนึ่ง เป็นคนนอกวงการและเลือกจากเจ้าหน้าที่อีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้ มังกร สามเสน ยังเสนอชื่อกรรมการสภาเศรษฐกิจ ได้แก่ 1. เจ้าพระยาอมราช 2.เจ้าพระยาพิชัยญาติ 3. พระยาเทพหัสดินฯ 4. พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พ่อค้าโรงสีและเคยเป็นนายอากรสุรายาฝิ่น 5. พระยาภักตินรเศรษฐี พ่อค้าของเบ็ดเตล็ด 6.หลวงภักดีลักษณะวิจารณ์ ผู้รู้ตลาดการค้าและการเงิน 7. นายอยู่เส็ง ขำนาญการค้า การเงิน 8.นายดี โคว์ศรีวงศ์ เล่าเชียงฮวด พ่อค้าข้าวเปลือกและโรงสี 9. นายโล่เต็กชวน พ่อค้าข้าวเปลือกและโรงสี 10. นายลิปคั่น จินเส็ง พ่อค้าโรงสีและธนาคาร 11. พระพิทักษ์ชินประชา กรรมการพิเศษเศรษฐกิจและการแร่ 12. พระอร่ามสาครเขตร กรรมการพิเศษ ภูเก็ต ขำนาญเศรษฐกิจและการแร่ 13.พระยาโกษากร ขำนาญสิทธิกรรมทั่วไป 14. ดร.โชติ คุ่มพันธ์ ขำนาญเศรษฐกิจและการเงิน และ 15. พระยาอนุমানราชธน รัฐสิทธิสินค้าขาเข้าออกและชนิดสินค้า และยังได้เสนอชื่อกรรมการเจ้าหน้าที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเก่า ยกตัวอย่างเช่น เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ และ พระยาโกมารกุลมนตรี เป็นต้น

ในบรรดารายชื่อที่ นายมังกร สามเสน เสนอจะเห็นได้ว่ามีพ่อค้ารวมอยู่ด้วยครั้งหนึ่ง การเสนอชื่อให้มีพ่อค้ามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ดร.โชติ คุ่มพันธ์ ที่ได้เสนอรายชื่อกรรมการบริหารการค้ากับต่างประเทศก็ในรายชื่อก็มีพ่อค้ารวมอยู่ด้วย เมื่อเปรียบเทียบกับยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว แทบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่จะเปิดทางให้พ่อค้าเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือดำเนินงานอันเกี่ยวกับบ้านเมือง อย่างน้อยในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรก ที่เป็นตัวแทนของพ่อค้าอยู่ 3 คน คือ นายมานิต วสุวัต นายมังกร สามเสน และนายชุ่มใช้ คุณตระกูล ทั้งหมดนี้เป็นพ่อค้าระดับกลางของสยาม และมีบทบาทในกลุ่มพ่อค้าจีนสยามและไทยตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475⁵⁰

จากที่นำเอาความคาดหวังของพ่อค้าไทยอย่าง นายมังกร สามเสน และดร.โชติ คุ่มพันธ์ ผู้ที่จบการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์จากต่างประเทศ มาอธิบายเพื่อชี้ให้เห็นถึงตัวอย่างของความคาดหวังต่อรัฐบาลใหม่ในมิติทางเศรษฐกิจจากผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับคณะราษฎร เคยมีประสบการณ์ทางการค้าในประเทศ และถือว่ามีความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงความคาดหวังต่อรัฐบาลใหม่อย่างเป็นระบบระเบียบจากผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรงจากการทำการค้า และมีภูมิหลังทางการศึกษาเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ

⁵⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, น.106.

5.6 ความคาดหวังของราษฎรทั่วไปในมิติทางเศรษฐกิจ

ภายหลังการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรปรากฏว่าในประเด็นเรื่องภาษีนั้นรัฐบาลใหม่ได้มีการออกพระราชบัญญัติยกเลิกภาษีที่ไม่เป็นธรรม โดยการยกเลิกภาษีเหล่านี้สามารถพิจารณาได้อยู่สองประการ ประการแรกคือต้องการสร้างความสมบูรณ์พูนสุขแก่ประชาชนดังเช่นที่ประกาศนโยบายต่อประชาชน และประการที่สองเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตนเอง และยังเป็นการแสวงหาแนวร่วมไปในตัวด้วย โดยพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับภาษีที่ถูกยกเลิกในช่วงนี้ได้แก่

1. พระราชบัญญัติยกเลิกอากรนาเกลือ 11 ก.ค. 2475
2. พระราชบัญญัติยกเลิกภาษีสมพัตร 14 ก.ค. 2475
3. พระราชบัญญัติว่าด้วยการยึดทรัพย์ของภริยา 21 ก.ค. 2475
4. พระราชบัญญัติลดอัตราเก็บภาษีค่าที่ไร้อ้อย 21 ต.ค. 2475
5. พระราชบัญญัติลดอัตราเก็บเงินอากรสวน 21 ต.ค. 2475
6. พระราชบัญญัติลดอัตราเก็บเงินภาษีไร่ยาสูบ 21 ต.ค. 2475
7. พระราชบัญญัติลดอัตราเก็บภาษีต้นตาลโดนด 21 ต.ค. 2475
8. พระราชบัญญัติลดอัตราเก็บเงินค่าที่สวนในมณฑลนครศรีธรรมราช 21 ต.ค. 2475
9. พระราชบัญญัติลดอัตราเก็บภาษีอากรสวนใหญ่ 5 พ.ย. 2475⁵¹

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการยกเลิกภาษีที่ยกมาข้างต้นแต่ก็เห็นได้ว่าภาษีที่ยกเลิกนั้นเป็นภาษีที่ถูกจัดเก็บกับคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น แต่ภาษีที่จัดเก็บซึ่งกระทบและเป็นปัญหากับคนส่วนใหญ่คือ เงินรัชูปการ ซึ่งภาษีชนิดนี้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2462 ที่ต้องการให้เป็นแหล่งรายได้รัฐ โดยภาษีชนิดนี้มีลักษณะที่ต่างจากภาษีชนิดอื่น ๆ กล่าวคือเป็นการเก็บภาษีที่ปราศจากการพิจารณาจากฐานรายได้ การบริโภค ทรัพย์สิน และการได้ใช้ทรัพยากรใด ๆ แต่จะเก็บบนฐานของความเป็นราษฎร และไม่ได้คำนึงถึงความสามารถของราษฎร แม้ว่าจะมีอัตราภาษีที่เก็บในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เท่ากันโดยพิจารณาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน แต่ก็ตั้งอยู่บนฐานของการเมืองที่เกรงว่าหากเก็บอัตราภาษีจำนวนมากจะส่งผลให้ราษฎรหนีไปอยู่ในบังคับของชาติตะวันตกที่มีการ

⁵¹ พรภิรมณ์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกูล, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1 (2475-2524), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, 2535), หน้า, 55-56.

จัดเก็บอัตราภาษีที่น้อยกว่า⁵² และเป็นที่ถกเถียงกันอย่างมากในรัชกาลที่ 7 ว่าภาษีชนิดนี้ไม่เป็นธรรม และส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมากที่ไม่สามารถหาเงินมาชำระ ขณะเดียวกันเริ่มมีการกล่าวถึงภาษีรายได้ขึ้นมาในสยาม

ดังนั้นภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ผู้วิจัย ได้พบว่าความคาดหวังของราษฎรส่วนใหญ่ที่ส่งมายังรัฐบาลใหม่นั้น คาดหวังให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาระงับเงินรัชชูปการให้เร็วที่สุด เฉกเช่นจดหมายของผู้ที่ลงนามร่วมกันว่า “คณะสามัญราษฎรอะนาถา” ลงวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2475 ซึ่งระยะเวลาไม่ถึงเดือนหลังการปฏิวัตินั้นเองคณะนี้ได้บรรยายถึงความทุกข์ยากอันเกิดจากภาษีชนิดนี้ ความว่า

“...ด้วยข้าพเจ้าคนจนได้พร้อมใจกัน ขอความช่วยเหลือจากท่านหัวหน้าคณะราษฎร ผู้ช่วยดับทุกข์คนจนได้... หาเข้ากินค่าไม่มีสมบัติจะติดตัวเลยหาได้วันก็พอกินไปวันเท่านั้นไม่มีเหลือที่จะได้เก็บไว้ได้ มิน่ายังต้องเสียค่ารัชชูปการปีละ 6 บาท ถ้าไม่มีให้เจ้าพนักงานก็ปล้นเอา 12 บาท ถึงเดือนตุลาคมยังไม่มี เจ้าพนักงานออกไปค้นจับเอากะทั่งบนเรือนเอาไปใช้งานโยธา แต่ 6 บาทยังไม่มีกับเอาถึง 12 บาท ก็เห็นแล้วว่าเข้ากล้างเพราะไม่ใช่ตัวจนของเขามึงจะลำบากก็ช่างมึง...ถือว่าเขามีเงินเดือนกินเขาไม่ต้องเหลียวแลดูใครทั้งสิ้น...หัวอกคนจนก็มีอยู่สองอย่างและร้อนเหมือนนอนอยู่ในกองไฟ ด้วยตัวของเกล้าผมเองก็แข็งตัวของตัวไม่ยากอยู่เลยครั้นจะกินยาตายหรือก็ยังไม่กลัวเวรกรรมกายหน้า ขอबारมีพระเดชพระคุณเป็นที่พึ่งของคนจนด้วยเถิด โปรดให้น้อยลงไปบ้าง เพราะคนจนจำพวกนี้แหละยังมากมายนัก...แล้วมาดูเวลาสมัยนี้คนจนไม่มีทางได้อะไรเลย ดีแต่คนมีออกเงินให้กู้ก็เอาบาทละสลึง ครั้นเข้าทำงานรูกูลก็ต้องโดนชักบาทละ 10 สตางค์...ขอใต้เท้าลองตรองดูเถิดหัวอกคนจนนั้นแสนจะเจ็บใจ ครั้นจะยึดยึดก็มีแต่คุกกลาง...”⁵³

ข้อเสนอและร้องเรียนอันเกี่ยวกับเรื่องภาษีรัชชูปการถูกส่งเข้ามายังรัฐบาลใหม่อย่างต่อเนื่อง ในชั่วระยะไม่ถึงเดือนหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็มีจดหมายจำนวนมากมาถึงรัฐบาล เช่น จดหมายลงวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 หลวงอนุการสารบรรณ เสนอความเห็นให้เลิกเก็บเงินรัชชูปการ และควรประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาเพื่อได้เงินศึกษามาชดเชย นายแยม นกุลบุตร จดหมายลงวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ได้เสนอให้เห็นว่ามีผู้ค้างชำระเงินรัชชูปการ ในอำเภอทุ่งคา จังหวัดภูเก็ต 3 ปี เป็นเงิน 4800 บาท เห็นว่าเป็นโอกาสที่จะเร่งรัดจัดเก็บได้ตามฐานะ ส่วนที่เก็บไม่ได้จริงๆ ควรคิดหางานให้ทำ แต่การจะจับกุมผู้ที่ไม่มีความเสียให้ทำงานโยธานั้นมิเห็นด้วย เพราะได้ไม่เท่ากับเสีย จดหมายจาก พระยาเวหาสยาน ลงวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2475 เห็นว่าเงินรัชชูปการควรผ่อนผันให้ชำระเป็นงวด ๆ เพื่อประโยชน์ผู้ยากจน ดีกว่าจับไปใช้งานโยธาซึ่งได้ไม่คุ้มเสีย จดหมายของ นายจี ประกาย ลงวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2475 เห็นว่าราษฎรที่ยากจนควรได้รับความกรุณาเรื่องเงินรัชชูปการบ้าง เช่น การยกเลิกบังคับใช้งานโยธา หรือหากปรับก็ควรปรับเพียง 1 บาท นายถวัติ ฤทธิ

⁵² เขมภัทร ทฤษฎีคุณ, “เงินรัชชูปการ ภาษีซึ่งเก็บจากความเป็นราษฎร”, [ออนไลน์] ที่มา: <https://pridi.or.th/th/content/2020/10/470>. (5 กรกฎาคม 2564). และดูเพิ่มเติมใน สมศักดิ์ มหาวทรัพย์สกุล, การเก็บเงินรัชชูปการและผลกระทบต่องานสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2444-2482, ปริญญาโทบริหารงานบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.

⁵³ หจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25.239 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของราษฎรขอให้ลดเงินค่ารัชชูปการ (พ.ศ.2475).

เดช ลงวันที่ 2 เดือนกันยายน พ.ศ. 2475 เสนอว่าควรเลิก พระราชบัญญัติรัชูปการ เปลี่ยนเป็น พระราชบัญญัติ รายได้แทน และภายในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน ถวัติ ฤทธิเดชได้ส่งจดหมายอีกฉบับ เสนอว่า การจับตัวผู้ไม่มีเงิน เสียรัชูปการไปทำงานโยธาเห็นว่าไม่เป็นการยุติธรรม เพราะความจนเป็นความผิดไม่ได้ เห็นควรแก้ไข พระราชบัญญัตินี้ และการให้ต้องทำงานโยธา 15 วันก็ไม่ชอบด้วยหลักธรรม ถ้าจะต้องเอาแรงช่วยราชการก็ควรให้ ทำงานโยธาเท่ากับราคา 6 บาท (7 วันครึ่ง) และ จดหมายของ นายเฝ้าตัว กิม ลงวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เสนอความเห็นว่าการเก็บเงินรัชูปการยังไม่ยุติธรรม คนมีทรัพย์มากควรเสียมาก ควรเก็บตั้งแต่ 1 บาทถึงพันบาท และหญิงสาวที่ยังไม่มีสามีควรเก็บด้วย ม.ล.เชื้อ อิศรางกูร ณ อยุธยา เสนอในวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2475ว่า ไม่ควรเก็บเงินรัชูปการแก่ราษฎร เพราะอำนาจสูงสุดอยู่แก่ราษฎรแล้ว และนายกอง สุรโชติ เสนอในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ว่ากสิกรยากจนกันมากไม่มีเงินเสียรัชูปการ ควรเลื่อนกำหนดเก็บไปพอให้เก็บเกี่ยวพืชผลได้ แล้ว⁵⁴

เห็นได้ว่าบรรดาจดหมายที่ได้เสนอนั้นชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดจากระบบการเก็บภาษีที่ประชาชนรู้สึกว่าย่ำแย่ ไม่ยุติธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่ใหญ่มากที่รัฐบาลคณะราษฎรจะต้องแก้ไข ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2476 มีจดหมายที่ ส่งเข้ามาโดยใช้นามว่า “ผู้รักได้เท่า” ได้กล่าวถึงกระแสความคิดในสังคมสยามอันเกี่ยวข้องกับปัญหาการเก็บภาษีว่า “ด้วยกระผมได้ยินประชาชนบ่นกันหนาหูว่า รัฐบาลไม่เห็นช่วยเหลืราษฎรอย่างไร มีแต่ดำริการเก็บภาษีราษฎร ภาษีที่มีขึ้นแทนที่จะเก็บกับคนมั่งมี ที่แท้เก็บแก่คนจนทั้งนั้น”⁵⁵

การยกเลิกภาษีอากรบางประเภทเป็นการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลในระบอบใหม่พยายาม ดำเนินการโดยเร็วที่สุด เพราะช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลได้มาก ดังจะเห็นได้จากการยกเลิกและลด อัตราภาษีต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติยกเลิกอากรนาเกลือ พระราชบัญญัติยกเลิกภาษีสมพัตร พระราชบัญญัติ ลดอัตราเก็บภาษีค่าที่ไร่ไถ่ และพระราชบัญญัติลดอัตราเก็บภาษีต้นตาลโดนด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในกรณี ภาษีรัชูปการนั้น แม้ว่าจะเป็นภาษีที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุดว่าไม่ยุติธรรม แต่การยกเลิกการเก็บภาษี ชนิดนี้ในทันทีจะส่งผลกระทบต่อรายได้ของรัฐบาลอย่างยิ่ง ดังนั้น รัฐบาลต้องค่อย ๆ ผ่อนผันการเก็บภาษีชนิดนี้ลง จนยกเลิกการเก็บในต้นทศวรรษ 2480⁵⁶

ปัญหาที่เรื้อรังมาตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ และเรื่องปากท้องของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในระดับโลกใน พ.ศ.2472 ดังนั้น “ความคาดหวัง” ของประชาชนที่คาดหวังกับรัฐบาลใหม่นั้นคือการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางเศรษฐกิจนั่นเอง

⁵⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/146 สำนักงานรัฐมนตรี เรื่องความเห็นเรื่องเงินรัชูปการ (พ.ศ.2475).

⁵⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/614 สำนักงานรัฐมนตรี เรื่องบัตรสนเท่ห์ เสนอความเห็นช่วยเหลือราษฎร (พ.ศ.2476).

⁵⁶ สมศักดิ์ มหาทรัพย์สกุล, “การเก็บเงินรัชูปการและผลกระทบต่อสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2444-2482”, ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.

ในประเด็นภาชีนี้พบว่าราษฎรมีความคาดหวังหลากหลายประเด็นด้วยกัน ซึ่งในบางประเด็นผู้วิจัยพบว่าในเอกสารมีการบันทึกข้อความคำสั่งว่าให้ระงับเรื่อง และถูกจัดประเภทว่าเป็นเอกสารประเภท บัตรสนเท่ห์ และมีความเห็นจากเจ้าหน้าที่ว่า “บัตรสนเท่ห์ เป็นความเห็นที่รัฐบาลคงไม่สามารถดำเนินการตามได้และเป็นเรื่องที่รัฐบาลผ่อนปรนบ้างแล้วเห็นควรระงับ”⁵⁷ เนื้อความในจดหมายเป็นของผู้ใช้นามแฝงว่า “ราษฎรผู้ยากจนและมีความรักชาติเป็นอย่างยิ่ง” ราษฎรชาวพระนคร จดหมายลงวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ว่า

“... มีเหตุการณ์สำคัญอันน่าสะพรึงกลัวจักบังเกิดขึ้น ในบัดนี้และด้านหน้าต่อไป จึงขอกราบเท้า กรณาเร่งรีบเสนอความเห็นต่อรัฐสภา เพื่อบัญญัติเป็นกฎหมายออกใช้โดยเร็ว คือ

- (1) การเงินหรือการมั่งมีของชาติตกต่ำหรือเกือบสูญหายไป ๆ ทุกที ขอให้รัฐบาลลดหย่อนเงินตรา หรือน้ำเงินให้ต่ำลง หรือบาทละ 1000 สตางค์ หรือปอนด์ละ 20 บาทก็ได้ เพื่อเข้าอันเป็นสินค้าออก และซุงพืชผลอันเกิดแต่พื้นเมืองจะได้ส่งขายได้กำไรมากขึ้น เพื่อเป็นโคตรทรัพย์ความมั่งมีของชาติจะได้ทดแทนความตกต่ำ มิฉะนั้นเมืองไทยจะกลายเป็นเมืองทาส คือความจนอย่างยิ่งความมั่งมีไหลออกไปหมด... จึงขอให้รัฐบาลรีบเร่งลดหย่อนน้ำเงินโดยเร็วเถิด เพื่อสินค้าในเมืองจะได้ขายมีราคา ความมั่งมีจะได้ไหลเข้าเมือง
- (2) ขอให้รัฐบาลเร่งรีบตัดทอนรายจ่ายชั้นที่ราชการที่มีเงินเดือนเกินกว่า 100 บาท ให้น้อยที่สุด และใช้คนที่เงินเดือนต่ำกว่า 100 บาท ลงมาให้มากที่สุด เพื่อประหยัดรายจ่ายเงินแผ่นดิน ซึ่งบีบคั้นราษฎรอยู่เพราะภาษีโรงเรือน เป็นต้น ผู้ที่จะให้มีเงินเดือนสูงอยู่ได้ในราชการก็เฉพาะตำแหน่งในทำเนียบอย่างเดียว คือนายเวร เจ้ากรม เสนาบดี หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้น ๆ หรือ นายอำเภอ แม่ทัพ นายกองเท่านั้น ควรให้เงินเดือนต่ำกว่า 100 บาท จึงจะควรแก่สมัยการตกต่ำ และเราตงตกต่ำอยู่ ๆ ตลอดไปโดยไม่มีกำหนด...
- (3) ขอให้รัฐบาลช่วยลดหย่อนค่าเช่าที่ดินทั้งของหลวงและของพระคลังข้างที่ลงอีกครั้งหนึ่งด้วย เพื่อกรณาแก่พลเมืองผู้ยากจนคนแค่นอยู่ในเวลานี้เป็นส่วนมาก...”⁵⁸

นอกจากประเด็นเรื่องภาชีแล้วยังพบว่าความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อรัฐบาลที่ปรากฏจำนวนมากคือ ต้องการให้จัดหางานให้ทำ หรือรับประกันความมั่นคงในชีวิต เช่น ในเดือน กันยายน พ.ศ. 2475 นายประสิทธิ์ นาโต ได้เขียนจดหมายเสนอให้ช่วยเหลือกรรมกร และชาวนาโดนเรื้อ หรือให้ตั้งกรรมการแก้ไขเศรษฐกิจ ในจดหมาย

⁵⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25.108 สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ราษฎรผู้ยากจน และมีความรักชาติเป็นอย่างยิ่ง ขอให้รัฐบาล (1) ลดอัตราแลกเงินให้ต่ำลง (2) ให้ตัดทอนเงินเดือนข้าราชการที่เกินกว่า 100 บาท (3) ลดหย่อนภาษีโรงเรือน (4) ลดค่าเช่าที่ดิน (พ.ศ. 2475).

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

ดังกล่าวเสนอความเห็นที่รัฐบาลใหม่ควรหยุดการยุบ โอน ย้าย เปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งตัว ฯลฯ ของเหล่าราชการ เนื่องจากเห็นว่างานชนิดนี้ไม่สำคัญ แต่ควร

“... หันมาใช้สมองช่วยเหลือกรรมกร ชาวนา... แม้แต่จะก้าวไปได้วันละเล็กละน้อยก็ยังดีกว่า ไม่ได้คิดช่วยเหลือกันเสียเลยอย่างทุกวันนี้ กรรมกรและชาวนาทั้งหลายผู้มีสภาพเหมือนปลาสำลักน้ำใกล้จะตายจะได้ชุ่มชื้นปิตินิดกันทั่วหน้า บริษัทโซโลตามัที่รัฐบาลเก่าได้คิดจะเริ่มงานและได้ชะงักมาในคราวนี้ ขอท่านได้เร่งพิจารณาต่อสานต่อไปให้สำเร็จตลอดไปด้วยเถิด จะได้เป็นหนทางช่วยชาวนา ที่ถูกพ่อค้าเข้ากดราคาเข้าให้ตกต่ำลงไป และโรงงานอุตสาหกรรมนี้ควรจะมีขึ้นได้ในประเทศสยามใด ๆ ก็ขอได้ดำรงกันด้วยเถิด ถ้าแม้รัฐบาลไม่สามารถทำได้โดยไม่มีทุนพอ ก็จงได้ประกาศ ชักชวนพ่อค้าคฤหบดี ให้รวมทุนกันทำหรือทำโดยตนเอง และรัฐบาลจะอุปการะในทางที่ควรอย่างเต็มความสามารถ หรือรัฐบาลจะออกใบบอนด์กู้เงินภายในประเทศอย่างเสียงของหนังสือพิมพ์ และความดำรงของรัฐบาลก่อน และจัดทำเองเป็นโรงงานของรัฐบาล ฯลฯ

การงานทั้งหมดท่านนี้คณะท่านได้จัดมาแล้วทั้งหมดยอมเป็นบุญคุณต่อพสกนิกรชาวสยามทั้งมวลอย่างล้นเหลือ ราษฎรทั่วไปย่อมสรรเสริญ... ขอท่านได้ดำรงช่วยเหลือกรรมกรและชาวนาโดยเร็วด้วยเถิด...”⁵⁹

ในเนื้อหาในตอนท้ายของจดหมายฉบับนี้ได้แนะนำเพิ่มเติมว่า หากคณะราษฎรไม่สามารถจัดการได้ ควรตั้งให้มีการการแก้ไขเศรษฐกิจขึ้นเฉพาะเพื่อช่วยเหลือชุดหนึ่ง⁶⁰

หรือความเห็นของผู้ใช้นามว่าพ่อค้าลำปางที่เขียนจดหมายในเดือนมกราคม พ.ศ. 2475 เสนอวิธีแก่รัฐบาลที่มีจะดำรงช่วยเหลือราษฎรผู้ว่างานที่ไม่มีทุนรอนนั้นเพื่อมีงานเลี้ยงชีพพร้อมครอบครัว รัฐบาลควรหาโอกาสช่วยเหลือดังนี้ คือ รัฐจะต้องเป็นผู้สนับสนุนงานกสิกรรม ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลต้องลงทุนเครื่องมือกลสิกรรม ต้องหาพืชพันธุ์เชื้อผลล้มลุกต่างๆ ต้องมีพนักงานชำนาญตรวจพื้นที่ดินควรเพาะปลูกพืชพันธุ์ล้มลุกชนิดใด และเงินรายได้จากการค้าให้หักจ่ายค่าภาษีรัชชูปการจากนั้นให้นำไปลงทุนต่อ และสนับสนุนให้มีการสหกรณ์ และให้รัฐบาลเป็นผู้ขัง ตวง วัดสินค้าการเกษตรโดยจะต้องเป็นเจ้าของงานที่หมายเท่านั้นจึงจะสามารถเข้ามาทำหน้าที่ได้⁶¹ ซึ่งข้อเสนอเรื่องการให้เจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ขัง ตวง วัด สินค้าการเกษตรนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับการเข้ามาซื้อสินค้าทางการเกษตรของชาวจีนที่เป็นพ่อค้าคนกลาง และมักมีปัญหาเรื่องการโกงในขั้นตอนของการขัง ซึ่งเมื่อสำรวจบนหนาหนังสือพิมพ์ผู้วิจัยพบว่าการแก้ไขปัญหานี้โดยจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตราขัง ตวง และมีละวางโทษถึงขั้นจำคุกซึ่งจะมีการประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2476 พระราชบัญญัตินี้จะมีการกำหนดให้ใช้

⁵⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/42 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายประสิทธิ์ นาโต ขอให้ช่วยเหลือกรรมกร และชาวนา โดยเร็ว หรือให้ตั้งกรรมการแก้ไขเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2475).

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁶¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/437 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง เรื่อง พ่อค้าลำปางเสนอความเห็นเรื่องช่วยราษฎร (พ.ศ. 2475).

เครื่องขังตวงวัดของสำนักงานกลางที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นโดยผู้ที่ฝ่าฝืนจะต้องถูกจำคุกไม่เกิน 2 ปี และปรับเป็นพินัยไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁶²

เป็นที่สังเกตว่าในจดหมายของราษฎรที่ส่งตรงมายังคณะราษฎรนั้นบางฉบับก็เป็นผู้ชี้ศพระยา เช่น จดหมายของ พระยาคำวิจิตรธรรมาธิบดีลงวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2475 ราษฎรจากจังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาได้แบ่งเป็นข้อ ๆ 11 ข้อหลากหลายประเด็นด้วยกันซึ่ง หลายประเด็นก็แสดงให้เห็นสภาพเกษตรกรรมในต่างจังหวัดว่ายังบกพร่องเรื่องใดบ้าง ขณะเดียวกันก็ได้เสนอแนวทางให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาไว้ด้วย โดยประเด็นแรก ได้เขียนชี้แจงเกี่ยวกับความรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและคาดหวังต่อคณะราษฎรว่า

“... ด้วยกรรมการราษฎรได้กระทำการอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงอยู่ใต้พระธรรมนุญเป็นการสำเร็จเรียบร้อยไปโดยรวดเร็วประดุจดังพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ แลไม่ได้กระทบกระเทือนให้ชาวต่างประเทศแลประชาชนได้ตระหนกตกใจเลยดังนี้เป็นปัญญาย่างยอดเยี่ยมหาสิ่งใดเปรียบมิได้แล้ว เมื่อสภาราษฎรได้จัดการสำเร็จมาถึงเพียงนี้แล้วก็เป็นที่มั่นใจแลเชื่อมั่นได้ว่าสภาราษฎรคงจะจัดการวางระเบียบเปลี่ยนแปลงแก้ไขตัวบทกฎหมายโครงการปกครองประชาชนทั้งหลาย ให้ประเทศมีความเจริญรวดเร็วขึ้น... เพื่อป้องกันความพลั้งพลาดหลงลืม ในโครงการปกครองในบางข้อ ข้าพเจ้าจึงได้ทำรายงานโครงการปกครองติดท้ายรายงานนี้มาเรียนต่อที่ประชุมสภาราษฎร...”⁶³

ในข้อถัดมาเป็นประเด็นเรื่องขั้นตอนความยุ่งยากจากการต้องดูแลที่นา ซึ่งสะท้อนปัญหาจากราษฎรได้ดีว่า

“... ด้วยราษฎรชาวนาไม่มีอำนาจบังคับเจ้าของนาด้วยกันไปปล่อยกลางลำคลอง (ชำระคลองให้เรียบร้อย) ขึ้นทำนบกั้นน้ำเข้าในลำคลองไปใช้ทำนาได้ จึงเป็นเหตุต้องเสียค่าจ้างให้แก่ผู้รับจ้างไรละ 80 สตางค์ ต่อปีเป็นลำดับไปแล้วเจ้าของนาจะต้องเสียภาษีอีกใช้แต่เท่านั้น การซื้อขายที่ดินก็ต้องไปร้องต่ออำเภอ แลต้องเสียค่าเหยียบย่ำแลค่ารัชชูประการ แลค่าบำรุงสภาพากาชาดก่อนจึงจะเป็นซื้อขายกันได้ การซื้อขายก็ต้องใช้เวลา 16-17 วัน บางรายถึง 20 วัน จึงเป็นการซื้อขายได้สำเร็จเรียบร้อย...”⁶⁴

จากปัญหาดังกล่าวนี้นักเขียนจดหมายจึงเสนอว่าเพื่อให้เศรษฐกิจเฟื่องฟูขึ้น รัฐควรออกกฎหมายให้เจ้าของนาซึ่งใช้น้ำทำนาร่วมกันเป็นผู้ช่วยกันลอกคลอง ทำนบ และให้มีหัวหน้าปาวประกาศให้เจ้าของนาไปทำ และให้มีการแบ่งเขตให้เรียบร้อย หากเจ้าของนาไม่ทำจะต้องถูกปรับไหม โดยให้นายอำเภอเป็นผู้ชี้ขาด ส่วนสัญญาซื้อขายที่ดินที่มีความยุ่งยากนั้นเขาได้เสนอว่าต้องใช้แบบฟอร์มซึ่งทำขึ้นมาใหม่ และไม่จำเป็นต้องให้เจ้าพนักงานไป

⁶² ศรีกรุง 10 กุมภาพันธ์ 2475.

⁶³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 102 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระยาคำวิจิตรธรรมาธิบดี แสดงความเห็นเรื่อง การทำนากการสำรวจชายหญิงซึ่งไม่มีงานทำ การพนันและอื่น ๆ (พ.ศ. 2475).

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

เหยียบย่ำออกประกาศโฆษณา เนื่องจากความรับผิดชอบอยู่ที่ผู้ซื้อขาย ซึ่งจะสะดวกแก่ผู้ซื้อขายและงานของอำเภอจะลดลงมา⁶⁵

นอกจากเรื่องการดูแลระบบน้ำในที่นาที่ผู้เขียนจดหมายเสนอมายังแสดงให้เห็นปัญหาที่เขาเผชิญในพื้นที่ ปัญหาเรื่องดินนั้นยังมีอีกข้อ กล่าวคือ ความยุติธรรมของค่านาว่าควรพิจารณาจากการผลผลิตในการเก็บเกี่ยว ไม่ใช่พิจารณาเพียงว่าลำต้นข้าวแน่นงามไม่งาม และควรลดให้ตามสมควร หากเจ้าของนาไม่ไปร้องเรียนก็ถือว่าเจ้าของนาไม่เดือดร้อน ในประเด็นเรื่องการจัดหางานให้แก่ประชาชนว่า ควรมีการสำรวจขายหญิงที่มีงานทำและไม่มีการจ้างทำ และรัฐบาลควรจัดหาที่ว่างและเครื่องมือให้กับผู้ที่ไม่มีงานทำ เช่น การปลูกฝ้าย ข้าวโพด ถั่ว อันเป็นสินค้าที่สามารถขายได้ทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยที่รัฐบาลเป็นผู้จัดการจำหน่าย และรัฐบาลจะต้องจ่ายเงินเดือนคนกลุ่มนี้ โดยที่รัฐบาลอาจจะเป็นผู้ขาดทุน และผู้ที่ไม่มีงานทำจะต้องออกกฎหมายเพื่อบังคับให้ทำงาน เพื่อให้มีรายได้พอเลี้ยงชีพ หากขัดขึ้นให้ใช้กฎหมายจัดการได้ สำหรับผู้หญิงที่ไม่มีงานทำนั้นควรจัดหางานประเทศการทอผ้า เย็บเสื้อผ้า หากไม่ชำนาญควรจ้างให้ชาวจีนเป็นผู้สอนให้ และยังเสนอต่อไปว่า “การนุ่งห่มก็ควรใช้ผ้าเลื้อซึ่งทำในประเทศของเราเอง แต่ท่านผู้ใหญ่เป็นช่างท้าวหน้าต้องดำเนินไปก่อน ช่างท้าวหลังต้องก้าวตามต่อไปผ้าเนื้อดีแลช่างตัดเย็บฝีมือดี ก็จะมีขึ้นในประเทศของเรา”⁶⁶

ประเด็นสุดท้ายที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจนั้นก็คือเรื่องการขอให้ลดอัตราค่าโดยสารรถไฟ เนื่องจากเห็นว่า

“...รถไฟเป็นพาหนะช่วยอุดหนุนการค้าขายให้เจริญ ค่าระวางค่าโดยสารแพงเท่ากับห้ามความเจริญ แลกลับได้รับผลน้อยควรลดอัตราค่าระวางแลค่าโดยสารลง คงให้เรียกเก็บเอาแต่ครึ่งของอัตราทุก ๆ ชั้น จะมีผู้ขนส่งสินค้าบรรทุกแลมีผู้โดยสารไปมามาก ค่าระวางแลค่าโดยสารก็จะได้มาก แลช่วยให้การค้าขายได้เจริญขึ้น...”⁶⁷

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระยาคำวิจิตรธรรมาธิบดี⁶⁸ นั้นเป็นประชาชนในพื้นที่ห่างไกลจากพระนคร นั่นก็คือจังหวัดเชียงใหม่ได้เขียนจดหมายที่แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งก็ถ่ายทอดมาชีวิตประจำวันในท้องถิ่นที่ต้องเผชิญปัญหา

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸ ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเบื้องต้นพบว่า พระยาคำวิจิตรธรรมาธิบดี หรือที่เรียกกันทั่วไปในท้องถิ่นว่า “พญาคำวิจิตรฯ” เป็นผู้มีความรู้ด้านกฎหมาย เป็นผู้ทำหน้าที่ด้านกฎหมายในคุ้มหลวง และรับราชการทำงานที่ศาลากลางจังหวัดด้วย ผลงานของพญาคำวิจิตรฯ ที่รับรู้กันคือการสร้างเหมืองฝายทดน้ำจากแม่น้ำปิงที่หน้าค่ายกาวิละ นำน้ำไปยังไร่นาของตนเอง ที่มีอยู่บ้างน้อยไร่ และช่วยพัฒนาเหมืองฝาย ให้เข้าไร่นาของชาวบ้านทั้งอำเภอสารภี เรื่อยไปจนถึงเขตจังหวัดลำพูน จากพื้นฐานด้านการทำงานดังกล่าวจึงน่าจะเป็นเหตุให้เขาผู้นั้นเขียนถ่ายทอดประสบการณ์และคาดหวังให้รัฐบาลใหม่จะเข้ามาช่วยเหลือปัญหาในท้องถิ่นของตนเอง

ประเด็นความคาดหวังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำน้ายังสัมพันธ์กับเรื่องการทำการค้าข้าวอีกด้วยดังที่ปรากฏว่ามีจดหมายจำนวนมากคาดหวังให้รัฐบาลใหม่แก้ไขปัญหารับซื้อข้าว เช่น จดหมายเสนอความเห็นของนายสง่า เจริญยิ่ง ราษฎรหมู่ที่ 7 ตำบลวังตาล อำเภอกะปินทร์⁶⁹ ในจดหมายที่เขียนในเดือนกันยายน พ.ศ. 2475 ได้แสดงความคาดหวังว่า

“...ข้าพเจ้าได้ลงความเห็นว่าคณะราษฎรควรจะจัดการให้มีโรงสีใหญ่ ๆ ของไทยไว้สัก 3-4-5 แห่ง สำหรับสีข้าวสารขายส่งตามประเทศต่าง ๆ จะได้รับซื้อข้าวเปลือกจากคนไทยและชาวนา ๆ จะนำเอาข้าวมาขายให้กับโรงสีไทยได้สะดวกทั่วกัน คือการที่ชาวนาคนไทยทำกันมาแล้วนั้นมีการขัดข้องมากที่สุด คือทำนาได้ข้าวก็ต้องขายให้กับจีน ๆ ก็ซื้อโดยราคาที่ถูกลงที่สุด แลอีกประการหนึ่งลูกสัดลูกทวนไม่มีจำกัดการที่จีนไปซื้อข้าวจากชาวนานั้นต้องซื้อราคาถูกลงที่สุด แลจึงได้อำมาขายตามโรงสีจีนที่มีอยู่แล้วในกรุงเทพ ฯ นั้น จำพวกจีนที่เป็นเจ้าของโรงสีเห็นคนไทยเอาข้าวมาขายให้กับโรงสี พวกจีนก็หักราคา แลหักค่าบุงก็จับกังชนข้าวขึ้นโรงสีอีกเกวียนละ 7.50 บาท แลบางทีก็ต้องเอาเงินอุดให้กับคนตวงอีกไม่ต่ำกว่า 20-30 บาทอีกจึงจะได้ มิเช่นนั้นพวกจีนก็แกล้งตวงให้ข้าวขาดไปในจำนวนข้าวที่มีอยู่ในลำเรื่อนั้นขาดตั้ง 1-2 เกวียนก็มี เพราะนั้นคนไทยและชาวนาไม่กล้าเอาข้าวมาขายได้ ถูกหรือแพงก็ต้องจำใจขายให้กับจีนบางทีจีนก็แกล้งกดราคาไม่ซื้อแพง ครั้นจีนซื้อถูกชาวนาก็ต้องขายเพราะไม่มีเงิน... เพราะนั้นข้าพเจ้าคิดว่าที่ในกรุงเทพ ฯ ควรจะให้โรงสีไทยแลใช้คนไทยเป็นคนงานในโรงสี และพวกคนไทยแลชาวนาจะได้เอาข้าวที่ทำนาขายให้กับโรงสีไทย พวกคนไทยที่ทำนาแลที่ไม่มีนาจะได้เป็นพ่อค้าข้าวเหมือนกับจีนบ้างจะได้มีช่องทางหาเงินต่อ ๆ ไปอีก หรือมิฉะนั้นชาวนาที่ทำนาได้ข้าวจะได้รวมกันเอาข้าวบรรทุกเรือมาขายได้โดยสะดวก การข้าวนี้เป็นสินค้าของไทยแต่ปล่อยให้จีนเอาข้าวขายจนแทบจะเป็นมหาเศรษฐีได้ตลาดในเมืองไทยแลเมืองจีน ไม่สมควรเลย ชาวนาคนไทยเป็นผู้ทำนาตากแดดตากฝนทั้งปี ในจำนวนปีหนึ่ง ๆ นั้น แทบไม่มีเวลาหยุดเลย กินหรือก็อด ๆ หยาก ๆ... ถึงเวลาจะเสียค่านาหรือค่าอากรต่าง ๆ เช่น เสียเงินรัชชูปถัมภ์ไปกู้เขา... ครั้นจะเอาข้าวมาขายที่โรงสีจีนที่กรุงเทพ ฯ เอง... พวกจีนก็หักราคา เพราะฉะนั้นขอให้บรรดาคนไทยเราผู้ที่มีทุนทรัพย์ควรทำเป็นบริษัทหรือออกทุนสร้างโรงสีซื้อข้าวจากคนไทยและชาวนา การที่จะตั้งโรงสีนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เงิน...”⁷⁰

จากที่นำเสนอส่วนหนึ่งของบรรดาข้อความในจดหมายเสนอแนะของนาย สง่า ยิ่งเจริญ จะพบว่าเขาได้บรรยายความยากลำบากของชาวนาที่ต้องเผชิญ โดยเฉพาะเรื่องการค้าข้าวของชาวนาไทยที่ถูกชาวจีนเอารัดเอาเปรียบในการรับซื้อข้าว ซึ่งในประเด็นโรงสีของชาวจีนนี้เริ่มต้นจาก sựเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังจากสยามได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 ได้นำพาสยามเข้าไปผูกพันกับระบบทุนนิยมโลกมากขึ้น สินค้าสำคัญที่ส่งออกคือข้าว ส่งผลให้เกิดธุรกิจการค้าข้าวและโรงสีขึ้นในสยาม โดยแรกเริ่มนั้นดำเนินการโดยชาวตะวันตกที่ได้นำเอา

⁶⁹ ปัจจุบันอำเภอดังกล่าวตั้งอยู่ในจังหวัดปราจีนบุรี

⁷⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 111 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสง่า เจริญยิ่ง เสนอความเห็น (1) ให้รัฐบาลตั้งโรงสีแล้วรับซื้อข้าวจากชาวนา เพื่อป้องกันมิให้จีนขูดเลือดเนื้อและโกงชาวนา (2) ขอให้งดหรือลดภาษีไม้เพื่อชาวนาที่ทำนาเสร็จจะได้มีอาชีพทางตัดไม้ (3) ควรอนุญาตให้คนไทยขายของโดยวิธีเสียดังจะจับสลากจะได้สูงให้คนไทยอุดหนุนสินค้าของคนไทย (พ.ศ. 2475).

เครื่องจักรไอน้ำเข้ามาใช้ในการสีข้าว โรงสีข้าวที่ใช้เครื่องจักรเป็นครั้งแรกนั้นเป็นของชาวอาระกัน ใน พ.ศ. 2401 จากนั้นต่อมาจำนวนโรงสีข้าวของชาวตะวันตกได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นจำนวน 5 โรง และได้หยุดลงในปี พ.ศ. 2410 จากนั้นชาวจีนได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในกิจการโรงสีแทนชาวตะวันตก ในช่วงแรกที่ชาวตะวันตกได้เปรียบในกิจการโรงสีเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสีข้าวที่เป็นของชาวตะวันตก จนกระทั่งภายหลังเทคโนโลยีดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวาง⁷¹ ท้ายที่สุดโรงสีข้าวชาวตะวันตกได้ถูกชาวจีนเข้าไปดำเนินการแทน จำนวนโรงสีในปี พ.ศ. 2455 มีทั้งหมด 50 โรง และมีเพียงจำนวน 3 โรงเท่านั้นที่เป็นของชาวตะวันตก⁷² ความสำเร็จของชาวจีนที่สามารถเข้ามามีบทบาทในกิจการโรงสีได้นี้มีสาเหตุมาจาก ชาวจีนโดยเฉพาะจีนกวางตุ้งสามารถเรียนรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยได้อย่างรวดเร็ว โดยที่แรกได้มีการซื้อเครื่องสีข้าวไอน้ำขนาดเล็กไว้ใช้ จากนั้นได้ว่าจ้างชาวตะวันตก (โดยเฉพาะชาวสกอต) ให้มาควบคุมเครื่องจักรก่อให้เกิดการพึ่งพาทางเทคโนโลยีกันขึ้นมา และต่อมาชาวจีนที่เคยมีประสบการณ์ส่วนหนึ่งได้กลายมาเป็นเจ้าของกิจการโรงสี นอกจากนี้แล้วยังพบว่าธุรกิจข้าวทั้งหมดอยู่ในมือชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นการรับซื้อข้าวเปลือก การสีข้าว และการส่งออก ซึ่งชาวตะวันตกไม่สามารถหาแหล่งซื้อข้าวเปลือกได้ เนื่องจากว่าบรรดาพ่อค้าคนกลางล้วนแล้วแต่เป็นชาวจีนที่ออกไปหาซื้อข้าวเปลือกตามหัวเมือง ที่สำคัญตลาดต่างประเทศใหญ่ ๆ เช่น สิงคโปร์ ฮ่องกง และจีนทางตอนใต้ที่ซื้อข้าวสยามล้วนแล้วแต่เป็นของชาวจีน จึงส่งผลให้ชาวตะวันตกไม่สามารถแข่งขันได้เลยในการทำธุรกิจค้าข้าว⁷³ และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือกรรมกรในโรงสีข้าวส่วนใหญ่แล้วเป็นชาวจีนที่นิยมทำงานให้กับโรงสีชาวจีนด้วยตนเองซึ่ง⁷⁴ จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ชาวจีนได้เปรียบในการทำกิจการโรงสีในสยาม จนท้ายที่สุดก็สามารถผูกขาดกิจการดังกล่าวในสยามได้แทนชาวตะวันตก แต่อย่างไรก็ดีการผูกขาดดังกล่าวนี้ได้ส่งผลเสียต่อบรรดาชาวนาของสยามดังที่ได้ปรากฏในจดหมายดังกล่าว และให้เสนอให้รัฐบาลตั้งโรงสีของคนไทยขึ้นมา ซึ่งในประเด็นเรื่องโรงสีของคนไทยนี้พบเห็นได้ทั่วไปในจดหมายหลายฉบับของประชาชนที่ส่งเข้ามา

ควรอธิบาย ณ ที่นี้ว่า ปัญหาเรื่อง “ชาวต่างชาติ” ที่เจาะจงไปยังชาวจีนปัญหาที่ไปสัมพันธ์อยู่กับชาวนามีจดหมายอยู่จำนวนหนึ่งที่คาดหวังให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะไปในแนวทางเดียวกับ นายมังกร สามเสน และ ดร. โชติ คุ่มพันธ์ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น เช่น จดหมายของ หลวงนฤราชภักดี และ นายสาย สามนฤขณะซึ่งผู้วิจัยจะยกมาเป็นตัวอย่าง ว่า

“...ไทยเราได้ปล่อยหลวมตัวให้ชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นเจ้าของการค้าเศรษฐกิจเสียเกือบหมดทุกอย่างแล้ว เปรียบเหมือนคนที่เป็นวรรณโรค...ด้วยประเทศสยามการเศรษฐกิจได้ตกอยู่ในอุ้งมือชาวต่างประเทศ

⁷¹ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482 บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: พันธกิจ, 2545), หน้า 33-35

⁷² จี. วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ, มติชน, 2564), หน้า 164.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162-173.

⁷⁴ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2457-2482 บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, หน้า 36.

เกือบทั้งหมดมาช้านานแล้ว เงินเมืองไทยถูกขนไปต่างประเทศปีหนึ่งหลายสิบล้านบาท ฉะนั้นคนไทยจึงได้ยากจนลงทุกชั้นไป...รัฐบาลควรช่วยนับแต่ราษฎรพลเมืองขึ้นไปจนถึงรัฐบาลและควรช่วยคนไทย ถ้าเราดำเนินผิดพลาดก็กลับเป็นช่วยต่างประเทศหาได้ช่วยคนไทยไม่ ...แต่อย่างไรก็ดีข้าพเจ้าเห็นว่าควรรัฐบาลจะต้องช่วยเหลือกสิกรชาวนาที่มีอาการหนักอยู่เวลานี้ก่อน...ซึ่งรัฐบาลเก่ากับรัฐบาลเจ้าคุณมโนที่แก้ไม่สำเร็จนั้น เปรียบเหมือนนาวาสยามผีพายไม่พร้อมให้พร้อมกัน ...”⁷⁵

“...เหตุที่คนไทยไม่รู้ซาชซึ่งถึงการระว่างเศรษฐกิจ มีแต่นิยมความสะดวกและการง่าย ๆ ไป ไม่พยายามเรียนรู้จริง ฉะนั้นพาณิชย์การ อุตสาหกรรมจึงตกอยู่ในมือของคนอื่นไปหมดสิ้น คงเหลืออยู่ก็แต่การกสิกรรมเท่านั้นที่คนไทยได้ยึดถืออยู่ (แต่คน ต่างชาติก็ได้ถือเอาไปไว้มากอยู่เหมือนกัน) ...เช่นการทำนาคนไทยเอาเข้าเปลือกขายให้แก่โรงสี(ซึ่งโดยมากเป็นของคนต่างชาติ) เจ้าของโรงสีซื้อเอาตามราคาที่สมควรจะซื้อแล้วกลับขายเป็นข้าวสารให้แก่คนไทยตามราคาของตนส่วนหนึ่ง และส่งไปขายต่างประเทศส่วนหนึ่ง ป่าไม้ที่ว่ากันว่าเป็นป่าไม้ของสยาม...แต่การทำการค้าไปตกอยู่กับผู้อื่น...ผู้ที่ได้รับผลอันเกิดจากการประกอบการเศรษฐกิจเป็นของคนต่างชาติซึ่งเขาต้องสงวนไว้เพื่อส่งไปบำรุงพวกพ้องยังบ้านเมืองของตน...กระทำให้คนต่างชาติถืออำนาจพาณิชย์การ, อุตสาหกรรม ได้เหมือนกับบ้านเมืองของเขาเอง จนกล่าวให้ได้ยินอยู่ว่า เมืองไทยอาศัยเงินทุกอย่าง ถ้าไม่มีเงินเสียแล้วจะหาเมืองไทยไม่ได้ ซึ่งในฐานะที่เป็นเจ้าของบ้านแล้วน่าเสียใจยิ่งนัก...”⁷⁶

แม้แต่พระสงฆ์ก็ยังเขียนจดหมายมายังคณะราษฎรในประเด็นชาวต่างชาติ ลงวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ความว่า

“...การอาชีวกรรมโดยมากตกอยู่ในกำมือของคนต่างด้าวทั้งนั้น เป็นหนี้สินกันอยู่อย่างรุงรัง ที่ดินของตนมักตกอยู่ในกำมือของเจ้าหนี้ทั้งหมด เรื่องนี้แหละจะทำให้พลเมืองจนลงอีกเป็นจำนวนมาก...รักชาติคืออะไร ผลแห่งการแตกแยกพวกเช่นนี้ การอาชีวะจึงตกไปอยู่ในมือชนต่างชาติ...”⁷⁷

เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ใช่แต่ราษฎรโดยทั่วไปที่จะส่งจดหมายมายังรัฐบาล แม้แต่สมาชิกของคณะราษฎรเองก็ปรากฏว่าได้เขียนจดหมายเพื่อชี้แจง และแนะนำให้แก่รัฐบาล อย่าง ร.ท. ชุนจำนง ภูมิเวท คณะราษฎรสายทหารบกผู้นี้ได้เขียนบรรยายความเห็นไว้ 4 ข้อด้วยกัน ลงวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งมีทั้งประเด็นทางเศรษฐกิจและการเมือง ในประเด็นทางเศรษฐกิจนั้น เขาได้บรรยายว่า

⁷⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี สร 0201.25/541 เรื่อง หลวงนฤราชภักดี เสนอความเห็นเรื่องแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศ (พ.ศ.2476).

⁷⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/504 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสาย สามนฤชณะ เตือนเหตุบกพร่องและการแก้ไขเศรษฐกิจของชาวสยาม (พ.ศ. 2476),

⁷⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/429 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระมหาพุล ภากรโ แสดงความเห็นเกี่ยวกับการบ้านเมือง (Political opinion) (พ.ศ.2475)

“... กระผมได้อินเตอร์วิวกับพวกกรรมกรชาวนาหลายสิบคน ปรากฏว่าพวกชาวนาเหล่านั้นพากันร้องทุกข์ว่าเจ้าพนักงานรัตนาทาเร่งในเรื่องให้เสียค่าเสนา บางคนเป็นส่วนมากที่ไม่มีเงินจะเสีย เจ้าพนักงานก็เข้ายึดบ้านเรือนหรือทรัพย์สินที่มีค่าไว้เป็นประกัน พวกชาวนาพากันเดือดร้อนถึงกับว่ามีบ้านจะอยู่ และไม่มีเข้าจะกิน ดังนี้เป็นต้น... เป็นเสียงชาวบ้านมาอุธร... มีชาวนาบางพวกพูดโดยไม่คิดว่า เรื่องนี้ถ้าคณะราษฎรไม่ช่วยจัดการระงับความเดือดร้อนของพวกเรา พวกเขาจะตั้งศาลเตี้ยขึ้นเอง เมื่อกระผมได้ยินได้ฟังเรื่องราวเหล่านี้ ก็เป็นเหตุให้กระผมเกิดสะกิดใจขึ้นทันที เพราะได้ทราบข่าวโคลมลอยว่า หัวหน้าเจ้าพนักงานทางกระทรวงเกษตรธิการสั่งห้ามมิให้ผู้ใดบังคับบัญชาบอกโครงการที่ดำเนินอยู่เวลานี้ให้ผู้ใดทราบเลย แม้แต่ผู้ที่อยู่ในสภาของคณะราษฎรก็ตาม ตามเหตุผลเหล่านี้เป็นถ้าเป็นจริงก็จะสันนิษฐานได้ว่าคงจะมีพวกคณะที่แอนตี้คณะเราใช้อำนาจขู่เข็ญราษฎรชาวนาซึ่งเป็นคนชั้นต่ำ เพื่อให้พวกชาวนามีความเจ็บช้ำน้ำใจโดยให้พวกชาวนาเข้าใจว่าอำนาจราชการของรัฐบาลใหม่บีบคั้นเหลือแสน เมื่อเป็นอย่างนี้ก็จะได้อาครัยกำลังชาวนาที่จะได้อาครัยกำลังชาวนาซึ่งเป็นคนชั้นต่ำและไร้ความรู้ ความคิดอยู่แล้วให้ก่อการกำเริบขึ้น... กระผมคิดว่าควรจะสั่งงดการเก็บภาษีอากร ค่าเสนา และเงินรัชชูประการชั่วคราว แล้วรีบจัดคนของเราไปเป่าประกาศเกลี้ยกล่อมให้ราษฎรเข้าใจให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ต่อมาเมื่อโครงการปกครองของคณะใหม่เราได้จัดการเป็นปีกแผ่นเรียบร้อยดีแล้วจึงค่อยคิดเก็บภาษีอากรทีหลัง และการที่จะประกาศให้ราษฎรเข้าใจได้ต้องแต่ควรจะเรียกผู้ใหญ่บ้านและกำนันมาชี้แจงให้เขาไปอธิบายแก่ลูกบ้านของเขาเอง...”⁷⁸

แม้ว่าจดหมายดังกล่าวที่เขียนมาจากสมาชิกคณะราษฎรจะแสดงให้เห็นว่าบรรดาชาวนานั้นมีความยากลำบากอย่างไรโดยการไปสอบถาม แต่ข้อเสนอที่ขอให้งดการเก็บภาษีนี้ก็ตั้งอยู่บนฐานผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มตนเป็นหลัก ไม่ได้เป็นผู้ประสบกับความเดือดร้อนโดยตรง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าภายหลังการปฏิวัติสยามนั้นคงมีลักษณะการสืบเสาะหาความเห็นจากราษฎรจากสมาชิกคณะราษฎรอยู่บ้างเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน และมีการรายงานกลับเข้ามายังฝ่ายคณะราษฎรเอง และนอกจากนี้แล้วในชุดเอกสารดังกล่าวนี้ยังปรากฏการเขียนบันทึกข้อความจากเจ้าหน้าที่ซึ่งน่าจะเป็นผู้รับเรื่องได้บันทึกข้อความว่า “ได้นำเรียนเจ้าคุณพหลฯ แล้วสั่งว่าขอนำเรียนเจ้าคุณมโนฯ ถ้าไม่ขัดข้อง”⁷⁹ การบันทึกข้อความดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีการรับจดหมาย หากประเด็นในจดหมายมีความสำคัญ หรือน่าสนใจน่าจะนำไปสู่การส่งต่ออย่างสายบังคับบัญชาที่สูงขึ้นไป ดังที่ปรากฏในจดหมายของ ร.ท. ขุนจันทน์ภูมิจิต

⁷⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/47 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ร.ท. ขุนจันทน์ภูมิจิต เสนอความเห็นควรงดเก็บภาษีอากรชั่วคราว (พ.ศ. 2475).

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากเรื่องชวนา หรือราษฎรที่เดือดร้อนเนื่องจากการเก็บภาษีต่าง ๆ แล้วนั้นในประเด็นเรื่องกรรมกรนั้นพบว่ามีความหมายคาดหวังว่ารัฐบาลใหม่จะแก้ไขปัญหาเรื่องกรรมกรดังที่ปรากฏในจดหมายของ นายพรหม สุตระสุนธุ์ ราษฎรจากจังหวัดหนองคาย จดหมายลงวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2475 เนื้อหาในจดหมายตอนหนึ่งกล่าวว่า

“... จำเนียรกาลแต่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจเปลี่ยนการปกครองใหม่แบบ Constitutional มาถึงวันที่ข้าพเจ้าเขียนความเห็นนี้ 4 เดือนบริบูรณ์ พฤติกรรมที่คณะได้ทำมาย่อมเป็นที่พอใจแก่ประชาชนพลเมืองทั่วประเทศ ข้าพเจ้าย่อมเห็นอกและเห็นใจบรรดาทุก ๆ ท่านที่มีส่วนได้ร่วมงานอันนี้ ซึ่งพร้อมแล้วที่อุทิศเลือดเนื้อเพื่อเห็นแก่สันติสุขของพลเมือง 12 ล้าน โดยมีได้เห็นแก่ความยากลำเค็ญอะไรในทางส่วนตัวเลย ถึงแม้ข้าพเจ้าจักอยู่ห่างไกลจากพระนครก็จริงอยู่ แต่เมื่อคิดให้ลึกนึกให้ซึ่งแล้วย่อมมองเห็นภาพแห่งความยุ่งยากของคณะผู้รับการดำเนินการอันมหิมานี้อยู่เหมือนกัน แต่ก็น่าอนาถใจที่ประชาชนพลเมืองเราบางเหล่าบางคณะพากันตะโกนในหนังสือพิมพ์อย่างกึกก้อง ต่างร่ำร้องหาว่าคณะทำการและเข้าเฉื่อยชาไม่ทำงานทำตามข้อปฏิญาณ และอะไรต่ออะไรทั้งหลายแหล่จนถึงกับมีพวกคอมมิวนิสต์ทั้งใบปลิวกล่าวโทษคณะราษฎรอันเป็นปฏิปักษ์ร้ายต่อทางดำเนินการของคณะอย่างร้ายแรง พวกเหล่านี้คือคิดเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ของชาติ และหาได้หวลลาลึกถึงสภาพกาลของคณะราษฎรผู้ซึ่งพลีทั้งชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อกอบกู้เสรีภาพมาให้เป็นสมบัติของพวกราษฎรทั้งหลายไม่ เมื่อคลื่นลมอันแสนร้ายที่เปื้อนอุปสรรคต่อทางเดินของคณะมีมาประปนเช่นนี้ คณะกรรมการราษฎรควรที่จะระมัดระวังทางกำจัดปิดเป่าให้บางเบาเสียแต่ต้นมือ อย่าปล่อยให้รวมกันเป็นก้อนเป็นกลุ่มใหม่มีกำลังขึ้นได้ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความปั่นป่วนในวงการของคณะ...”⁸⁰

ประเด็นเรื่องคอมมิวนิสต์ในสยามนี้เป็นประเด็นที่ทั้งรัฐบาลเก่าและรัฐบาลใหม่ต่างตระหนักถึงอันตรายและเป็นที่ยึดตามองอย่างมาก โดยปรากฏประกาศบนหน้าหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2475 ของกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดให้เงินสินบนแก่ผู้ที่จับพวกคอมมิวนิสต์ อันแสดงให้เห็นว่าภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 มีการเคลื่อนไหวจากกลุ่มคอมมิวนิสต์ในสยามจริง และการพยายามปราบปรามจากฝ่ายรัฐบาล ความในประกาศคือ

“ด้วยปรากฏว่าได้มีผู้พิมพ์ใบปลิวเผยแพร่ลัทธิคือคอมมิวนิสต์ออกแจกและทิ้งตามตำบลต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครชุกชุม เพื่อเป็นการปราบปรามให้ยิ่งขึ้น กรมตำรวจจึงประกาศให้สินบนแก่ผู้ที่จับพวกนี้ ถ้าผู้ใดนำเหตุมาแจ้งต่อกรมตำรวจให้ทำการจับกุมตัวผู้เป็นหัวหน้าต้นคิดคนสำคัญ คือผู้ก่อการพิมพ์ใบปลิวเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้พร้อมเครื่องพิมพ์ภายในเดือนมกราคม พ.ศ. 2475 และคดีมีหลักฐาน ตำรวจจัดการฟ้องร้องจนศาลลงโทษแล้ว กรมตำรวจจะให้เงินเป็นรางวัลแก่ผู้ที่นำความมาแจ้งนั้นรายละ 500 บาท เสมอทุกรายไป”⁸¹

⁸⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/112 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็น นายพรหม สุตระสุนธุ์ ว่ารัฐบาลควรตั้งสมาคมช่วยคนไร้งานโดยให้สมาชิกเสียค่าบำรุง และเงินจำนวนนี้เป็นเงินประกันการไร้งาน จะได้ช่วยอุปถัมภ์สมาชิกที่ไม่มีงานทำในเวลาต่อไป(พ.ศ. 2475).

⁸¹ ศรีกรุง 4 มกราคม 2475.

จากต้นสายปลายเหตุที่กล่าวมาของ นายพรหม สุตรสุคนธ์ ว่ามีการเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ในสยาม ดังนั้น เขาจึงเสนอต่อรัฐบาลใหม่ต่อไปว่า

“... นโยบายที่จะพึงกำจัดการป้องกันเลี่ยนหนามเหล่านี้ไม่มีอะไรจะวิเศษไปกว่าการเพาะความนิยมและความมีอันจะกินให้แก่พลเมืองที่ยากจน เพราะความจนเป็นอิทธิพลอันแรงกล้าซึ่งสามารถบรรดาลให้คนทั้งหลายผู้ที่ ประสพ เห็นผิดเป็นชอบได้ด้วย ความจำเป็นบังคับปากกับท้องเป็นสิ่งสำคัญของคน เมื่ออึดปากอึดท้องแล้ว ถึงแม้ว่าจะทำอะไรลงไปก็ยังคงคิดอยู่บ้าง แต่เมื่อปากกับท้องมันร้องขึ้นเมื่อใด สุดแท้แต่ใครจะให้ทำสิ่งใดได้ทั้งนั้น แม้แต่ชีวิตมนุษย์ก็อาจเห็นว่าไม่มีค่าเสียเลย

กรรมกรที่ไม่มีงานทำนั้นแหละเป็นมูลอิทธิพลกระทบกระเทือนถึงความปลอดภัยของประเทศ รัฐบาล จัดการแก้ไขเสียได้แล้วก็เท่ากับตัดไปหัวลม

วิธีพอจะแก้ไขได้ก็คือ รัฐบาลจะต้องตั้งสมาคมขึ้นสมาคมหนึ่ง เรียกว่าสมาคม “ช่วยคนไร้งาน” เปิดรับ สมาชิกทุกชนิด จะเป็นกรรมกรก็ดี ไม่ใช่กรรมกรก็ดี แต่ในใบสมัครต้องให้ปรากฏอาชีพของผู้ที่สมัครนั้นโดยชัดเจน เพื่อให้ทราบสถิติว่ากรรมกรทั้งหมดในประเทศของเรามีเท่าใด ที่มีงานทำได้ผลค่าจ้างพอแก่อดสภาพเท่าใด ที่ไร้งาน ไม่มีจะทำเท่าใด ผู้ที่เป็นสมาชิกนี้จะต้อง เสียค่าบำรุงเป็นงานรายได้ของสมาคมเป็นรายเดือนทุกคน ๆ หนึ่งเดือน ละ 50 สตางค์ เงินประเภทนี้เรียกว่าเงิน “ประกันการไร้งาน” ... เมื่อสมาชิกคนใดที่มีงานทำอยู่แล้ว หากพลาด พลังลงไม่มีงานทำก็จะได้ความอุปถัมภ์ค่าชู้จากสมาคมซึ่งจะได้จ่ายเงินนี้ให้ปันเบี้ยเลี้ยงยังชีพเป็นรายวัน ๆ ละ 25 สตางค์ ก็พอจะเป็นทางปลดเปลื้องความเดือดร้อนในระหว่างไร้งานได้ชั่วคราว และรัฐบาลควรจะหาเงินก้อนหนึ่ง ฝากธนาคารไว้เพื่อหาดอกผลมาชดเชยใช้จ่ายในเมื่อมีกรรมกรไร้งานมากขึ้น เงินก้อนนี้จะหาได้ง่ายที่สุดโดยวิธีออก ลอตเตอรี่ เป็นต้นว่าออกลอตเตอรี่ 2 ล้านบาท จ่ายเป็นค่ารางวัลเสียล้านบาท คงได้เป็นทุนสำหรับช่วยคนไร้งาน ล้านบาท เงินล้านบาทเมื่อฝากธนาคารไว้จะได้ดอกเบี้ยปีหนึ่งไม่น้อยกว่า 30,000 บาท เมื่อรวมกับเงินที่เก็บได้จาก สมาชิกแล้วจะเป็นเงิน 36,000 บาท ซึ่งพอที่จะจ่ายเลี้ยงคนไร้งานไม่น้อยกว่า 400 กว่าคนทุกปีไป ถ้าหากต่อไป รัฐบาลได้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ขึ้น คนงานต่างก็มีงานทำกันหมดแล้ว รายได้จากเงินประกันการไร้ งานและดอกผลซึ่งได้จากเงินมูลนิธิที่ฝากไว้ก็พอจะพอกพูนขึ้นตามลำดับ... วิธีนี้อารยประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ ในยุโรปได้ทดลองดูแล้ว เห็นว่าเป็นวิธีที่ใช้ได้ดีมาก สำหรับประเทศเราควรจะทำทดลองดู กรรมกรที่ยากจนคันแค้นที่ ได้รับอุปถัมภ์ค่าชู้ก็ควรจะเลื่อมใสและบูชาต่อนโยบายคณะรัฐบาลใหม่นี้โดยไม่ต้องสงสัย...”⁸²

จากจดหมายฉบับข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นประเด็นการจัดการเกี่ยวกับการจัดการเกี่ยวกับการให้มีการเก็บ เงิน “ประกันการไร้งาน” กับกรรมกรพร้อมทั้งยังแนะนำวิธีการทำให้ทุนของสมาคมดังกล่าวออกเงยดังที่กล่าวไป

⁸² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 112 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็น นายพรหม สุตรสุคนธ์ ว่ารัฐบาลควรตั้งสมาคม ช่วยคนไร้งานโดยให้สมาชิกเสียค่าบำรุง และเงินจำนวนนี้เป็นเงินประกันการไร้งาน จะได้ช่วยอุปถัมภ์สมาชิกที่ไม่มีงานทำในเวลาต่อไป (2475).

แล้ว ในประเด็นเรื่องกรรมกรนี้ผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่นำไปสู่การเปิดโอกาสให้ในสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้แล้วกลุ่มกรรมกรและประเด็นเรื่องกรรมกรในสยามก็เป็นกลุ่มที่น่าจะมีความเคลื่อนไหวอยู่มาก เนื่องจากในช่วงต้นการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คือวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ได้มีจดหมายจากกรรมกรโรงงานมักกะสันได้เขียนจดหมายเข้ามาขอขอบคุณยังคณะราษฎร ซึ่งพิจารณาจากเอกสารแล้วจดหมายดังกล่าวจะถูกนำไปยังสภา ความในจดหมายนั้นได้แสดงความขอบคุณต่อคณะราษฎรที่รับพิจารณาคำร้องทุกข์ว่า

“.... ตามที่คณะราษฎรได้มีความกรุณาพร้อมใจกันพิจารณาคำร้องทุกข์ของพวกข้าพเจ้า และได้สั่งให้จัดตั้งกรรมการไต่สวนเพื่อให้ความยุติธรรมแก่พวกข้าพเจ้า แลในที่สุดของการไต่สวนปรากฏเป็นความจริงตามคำร้องทุกข์ของพวกข้าพเจ้าจึงได้สั่งให้ย้ายพระสุวพันธ์ฯ ไปเสียให้พ้นจากโรงงานนี้ และอนุญาตให้พวกข้าพเจ้าทำงานวันละ 8 ชั่วโมงได้ เหมือนระเบียบเดิมนั้น พวกข้าพเจ้าทั้งหลายต่างยินดีปรีดา...อำนาจความเที่ยงตรงของคณะราษฎรยอมทำลายล้างผลาญเสียสิ้น เปนประดุจมหาเดชานุภาพแผ่ไพศาลไปในทิศานุทิศ พนักงานของรัฐบาลคนใดที่รู้ได้เห็น ก็จะไม่กล้ากระทำการอันไม่ชอบธรรม...เปนสัญญาณบอกความสุขสมบูรณ์ของทวยนาครชาวสยามต่อไปในอนาคตกาล...”⁸³

ตามหน้าหนังสือพิมพ์ยังปรากฏบทความที่พยายามเรียกร้องเรียกสิทธิบางประการให้แก่กรรมกร เช่นบทความ “ควรตรา พ.ร.บ. ช่วยความปลอดภัยของกรรมกรเฉพาะที่ทำงานล่อแหลมต่ออันตราย” ที่เสนอว่า

“...กรรมกรที่ทำงานล่อแหลมต่ออันตรายแก่ชีวิต เช่นกรรมกรคุมเครื่องจักร โรงเลื่อย โรงสี และป็นเสาขึ้นหลังคาเหล่านี้เปนต้น เราเคยได้ยินข่าวอยู่บ่อย ๆ ว่ากรรมกรถูกเครื่องจักรตัดมือเท้า...กฎหมายควบคุมกรรมกรของต่างประเทศ เช่นประเทศอังกฤษบังคับนายจ้างว่ากรรมกรคนใดที่ทำงานล่อแหลมต่ออันตรายแก่ชีวิต ซึ่งต้องถูกบาดเจ็บพิการหรือตายลงเนื่องด้วยการงานในหน้าที่ นายจ้างต้องจ่ายเงินเลี้ยงชีพผู้พิการหรือครอบครัวกรรมกรที่ตาย...”⁸⁴

นอกจากนี้แล้วยังมีประเด็นเรื่องความคาดหวังว่ารัฐบาลใหม่จะเข้ามาเป็นผู้จัดการหางานให้แก่ราษฎรดังที่ปรากฏในจดหมายของผู้ที่ลงนามว่า ผู้ได้รับความจนซึ่งเป็นคนไทย ลงวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2475 ความในจดหมายได้แสดงความยินดีกับคณะราษฎรในการก่อการปฏิวัติได้สำเร็จ พร้อมทั้งได้แสดงความคาดหวัง ว่า

“...พวกข้าพเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเป็นอันมาก เพราะคิดว่าผู้แทนสภาราษฎรคงจัดการหางานให้ราษฎรทั้งหลายได้ทำทุกคนในไม่ช้า เพราะพวกข้าพเจ้าทั้งหลายได้อ่านประกาศของคณะสภาราษฎรในข้อ 3 ที่ว่าจะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรทั้งหลายในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนได้ทำ และจะ

⁸³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สว. 0201.25/ 97 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง สัตยابันสัญญา กรรมกรโรงงานมักกะสัน แสดงความขอบคุณจกักตติต่อคณะราษฎรและให้สัตยابันสัญญา (2475).

⁸⁴ ศรีกรุง 10 มีนาคม 2475.

วางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ และจะไม่ปล่อยให้ราษฎรได้รับความอดอยาก นั้นเมื่อพวกข้าพเจ้าราษฎรทั้งหลายได้อ่านข้อความเหล่านี้แล้วก็มีความยินดีอย่างยิ่ง และคอยว่าเมื่อไรถึงจะได้งานกระทำ เพราะคิดว่าในไม่ช้าพวกข้าพเจ้าราษฎรทั้งหลายคงได้งานกระทำแน่นอน แต่มาเวลานี้ความคิดของพวกข้าพเจ้าทั้งหลายนั้นเหนจะเป็นหมั่นเสียแล้ว เพราะนับแต่วันที่ได้เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมนูญการปกครองนั้นจนถึงเดี๋ยวนี้ พวกข้าพเจ้าทั้งหลายก็ยังไม่ได้งานทำ จะได้ทำบ้างก็แต่พวกที่มีความรู้สูง ๆ และมีคนอุดหนุนเท่านั้น แต่ส่วนพวกข้าพเจ้าทั้งหลายที่เป็นคนจนและมีความรู้นั้นยังไม่มีส่วนทำเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้น จึงได้ขอประทานกราบเรียนมายังสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลาย จึงพึงวินิจฉัยเถิดว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่จะให้ได้รับความสงบเรียบร้อยนั้น 1 ราษฎรทุก ๆ คนจะต้องได้รับความสุขเสมอกัน 2 และต้องปราศจากสิ่งที่เป็นอันตรายบางอย่าง 3 รัฐบาลใหม่จะต้องชวนชวยจัดการหางานให้ราษฎรทุก ๆ คนได้ทำภายในเร็วนี้ เช่น การกลีกรรรมแผ่นดินซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของประเทศ และกรรมกรพวกนี้เสียก่อนเพราะราษฎรทุก ๆ คนก็ได้ถูกรัฐบาลใหม่ปลุกให้ตื่นขึ้นแล้วจากความหายนะซึ่งสืบเนื่องจากรัฐบาลเก่า...ขอให้รัฐบาลใหม่จงคิดเถิดว่า ราษฎรทั้งหลายกำลังผอมมาแต่ครั้งรัฐบาลเก่า นั้น ก็ยังไม่ได้รับความบำรุงอะไรจากรัฐบาลใหม่ให้อ้วนขึ้นเลย.. ถ้ารัฐบาลไม่จัดการให้ราษฎรทั้งหลายให้ได้หลุดพ้นจากความอดอยาก ซึ่งเป็นขั้นต้นเสียก่อนแล้ว ราษฎรที่มีความอดอยากก็เห็นจะต้องเป็นคนเสียคนเป็นแน่..เวลานี้พวกข้าพเจ้าราษฎรทั้งหลายกำลังได้รับความเดือดร้อนมาก เพราะอีกไม่กี่วันแล้วก็จะถึงกำหนดต้องเสียส่วยอีก แต่เมื่อพวกข้าพเจ้าทั้งหลายไม่มีงานทำเช่นนี้ พวกข้าพเจ้าจะเอาเงินที่ไหนไปเสียให้แก่รัฐบาล เพราะเวลานี้ก็กำลังอดอยากได้กินมือไม่ได้กินมือ และเมื่อไม่มีจะเสียพวกข้าพเจ้าทั้งหลายก็ต้องถูกจับกุมไปทำงานโยธาต่าง ๆ หรือมิฉะนั้นก็ต้องถูกปรับเป็นแน่ เพราะเหตุฉะนั้นพวกข้าพเจ้าทั้งหลายจึงต้องมาประชุมกันแล้วได้เขียนข้อความเหล่านี้เสนอมายังผู้แทนราษฎรทั้งหลาย เพื่อได้วินิจฉัยข้อความเหล่านี้ตามสมควร...”⁸⁵

มุมมองของเจ้าหน้าที่ของฝ่ายรัฐได้บันทึกความเห็นในจดหมายดังกล่าวว่า “ให้มี พ.ร.บ. จัดหางานให้คนไม่มีงานทำและรัชชูปการได้เลื่อนกำหนดออกไปแล้ว ไม่มีสาระ”⁸⁶ เป็นที่น่าสังเกตว่าในเอกสารบางชิ้นได้มีการบันทึกความเห็นของเจ้าพนักงานผู้รับเรื่อง และมีการส่งเรื่องต่อหากเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาจากรัฐต่อความคาดหวังของราษฎรในบางประเด็น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างของราษฎรที่ใช้ชื่อว่า นายทา ได้เขียนจดหมายถึงรัฐบาลในช่วงต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2475 ว่า ควรให้มีการเปลี่ยนธนบัตรเสียใหม่ ซึ่งจะทำให้รัฐบาลได้กำไร รัฐบาลควรจัดทำเหรียญทองเพื่อใช้แทนธนบัตรเพราะน้ำเงินราคาสูง เมื่อซื้อทองหนัก 1 บาท จะสามารถทำเหรียญทองได้ถึง 4 เหรียญ ราคาเหรียญละ 25 บาท จะได้มูลค่า 100 บาท เมื่อเจอกับแร่เงิน 1 ใน 10 เปอร์เซนต์ รัฐบาลจะได้กำไร 70 เปอร์เซนต์ ต่อไปเมื่อเหรียญทองไหลกลับเข้าคลัง ก็ควรออกธนบัตรใช้เสียอีก เท่ากับราคาเหรียญทอง เขาก็จะขายดีขึ้น รัฐบาลก็จะมีทุนสำรองมากขึ้น และได้ขอความกรุณาคณะรัฐมนตรีเพื่อรับรองให้กั

⁸⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 29 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ผู้ได้รับความจนซึ่งเป็นคนไทย ขอให้รับช่วยเหลือ ความขัดสนอดอยากของพลเมืองโดยเร็ว (พ.ศ. 2475).

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

เสนอได้กู้เงินของสหกรณ์ชาวนาสัก 50,000 บาท หรือ 30,000 บาท เพื่อรับกรรมกรไร่ร้างไปทำนาและตัดหวาย และหาของป่ามาขายตามแต่เหมาะและให้แบ่งกำไรที่หักค่าใช้จ่ายแล้วสมทบทุนเดิมกึ่งหนึ่ง อีกกึ่งหนึ่งจะขอรับเอา... โดยจะแบ่งให้แก่กรรมกรคนละ 1 ส่วน ถ้าไม่ได้ที่สหกรณ์จะขอกู้ที่พระคลังข้างที่ ถ้าไม่ได้ก็ขอให้คณะรัฐมนตรีจัดการขอพระบรมราชานุญาตออกลอตเตอรี่เพื่อช่วยกรรมกรไทยต่อไป⁸⁷

แผนกความเห็นได้เสนอในเอกสารชิ้นนี้ว่าให้ส่งต่อไปยังกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ และเปลี่ยนเป็นส่งไปยังสภาเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามได้ปรากฏเอกสารจากฝ่ายรัฐบาลอันแสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาจากฝ่ายรัฐบาล และบรรยากาศของความคาดหวังของราษฎรหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในประเด็นที่เกี่ยวกับการของกู้เงิน และเป็นไปได้ว่าหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นั้นมีการของกู้เงินจากรัฐจำนวนไม่น้อย โดยที่ได้ปรากฏข้อความเสนอจากเจ้าพนักงานผู้รับเรื่องต่อเลขาธิการ ว่า

“... ความเห็นและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีมา มักมีเรื่องของกู้เงิน หรือเกี่ยวกับกิจการสหกรณ์ไม่น้อย ในขั้นที่จะตอบรับเขาขึ้น ถ้าตอบปิดเรื่องเงินไปเสียทีเดียวได้ก็ดีเหมือนกัน แต่ทางการดำริในเรื่องสหกรณ์เพียงใดบ้าง อย่างเช่น จะขยายทางไหน ดำริวางโครงการช่วยเหลือชาวนาระการใดถ้าให้ทราบพอเลา ๆ จะเป็นความรู้แก่ผมและเจ้าหน้าที่แผนกนี้ และจะโล่งใจในการที่จะตอบได้...ความเห็นเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้น เฉพาะความเห็นเรื่องนี้ข้อ 3 เขาเสนอขอแยกเรื่องมาหลายอย่าง จะตอบปิดเฉย ๆ นั้นยากอยู่ตามความเข้าใจผู้เสนอนี้รู้จักเจ้าคุณมโนฯ ดี...”

ต่อมาได้มีจดหมายตอบไปยังนายทา จากผู้รับเลขาธิการคณะรัฐมนตรีนั่นก็คือ ประยูร ภมรมนตรี ผู้ซึ่งเป็น 1 ใน 7 ของสมาชิกผู้ก่อตั้งคณะราษฎร หนังสือตอบกลับดังกล่าวในช่วงปลายเดือนมีนาคม ว่า

“ขอขอบใจจะได้นำเสนอเพื่อวินิจฉัยต่อไป เรื่องกรรมกรนั้นอยู่ในวงแห่งความดำริช่วยเหลือของรัฐบาลซึ่งได้ดำเนินการเป็นลำดับมาดังปรากฏแล้ว แต่เรื่องเงินนั้นเห็นจะจัดการให้ตามที่ต้องการไม่ได้”⁸⁸

จากการค้นหลักฐานผู้วิจัยเห็นว่าความคาดหวังจากราษฎรโดยทั่วไปที่คาดหวังต่อรัฐบาลในระบอบการเมืองใหม่ที่มีจำนวนมากและชัดเจนนั่นก็คือประเด็นเรื่องการทำงานทำที่มุ่งหวังให้รัฐบาลช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าวอย่างเร่งด่วน ขณะที่ตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็มีการลงข่าวเกี่ยวกับการทำงานให้ราษฎรทำอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 เนื้อหาในข่าวแจ้งว่า “ทหารอาสาที่ไม่มีงานจะได้ทำงานก่อนคนอื่น”โดย ทางราชการจะให้ความช่วยเหลือคนทำงานที่ได้มีการลงทะเบียนกับสำนักงานจัดหางานประจำท้องถิ่น โดยจะให้ทำถนนจากพระโขนงไปจังหวัดสมุทรปราการ หากเป็นทหารอาสาที่เคยรับราชการในงานพระราชสงคราม หากมีความประสงค์จะไปจดทะเบียนในสำนักงานจัดหางานจังหวัดประจำท้องถิ่น และให้นำหลักฐานการเคยเป็นทหาร

⁸⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 105 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายทา เสนอความเห็นรัฐบาลควรจะทำเหรียญทองให้ และของกู้เงินจากสหกรณ์ชาวนาเพื่อช่วยกรรมกรที่ไม่มีงานทำ (พ.ศ. 2475).

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

อาสาไปแสดงแก่เจ้าหน้าที่ โดยบรรดาทหารอาสานี้จะได้รับโอกาสเข้าทำงานก่อนคนอื่น ๆ⁸⁹ โดยก่อนหน้านี้ก็ได้มีการลงข่าวว่า “กรรมกรว่างงานเริ่มมีงานทำแล้ว”⁹⁰ หรือหน่วยงานของรัฐบาลแสดงความต้องการกรรมกรเพิ่ม เช่น “กรมช่างแสงต้องการกรรมกรมือเปา กรรมกรหญิงจะหางานอาชีพได้สะดวก”⁹¹ จากข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์แสดงให้เห็นว่าภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 รัฐใหม่นั้นให้ความสำคัญกับประเด็นกรรมกรอย่างมาก และพบว่ากรมนคราทรได้ทำหน้าที่เปิดรับสมัครบรรดากรรมกรว่างงาน⁹² และมีการลงข่าวรายงานประเด็นกรรมกรบนหน้าหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่องอันแสดงให้เห็นว่าเรื่องดังกล่าวนี้รัฐบาลใหม่ให้ความสำคัญ

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังพบว่าจดหมายประเพณีขอกู้เงินกับรัฐบาลใหม่นี้กระจายไปยังหน่วยงานอื่น ๆ เช่น คณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์ ศาลพระราชาอาญา ได้ปรากฏจดหมายของราษฎรชาวจังหวัดนนทบุรีชื่อ นาง เกา สุดใจ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 เนื้อความในจดหมายได้บรรยายถึงความยากลำบากของตนจากการกู้เงิน และกำลังจะสูญเสียที่ดิน ว่า

“ด้วยข้าพเจ้าได้กู้เงินของนายนายวิง นางจ้อยมาเป็นจำนวน 480 บาท ได้นำเอาโฉนดที่ดินนาของข้าพเจ้า 1 แปลง มีเนื้อที่ 9 ไร่ 3 งานเศษให้ยืมถือไว้เป็นประกัน ในการที่กู้มาประกอบการในการทำนา ครั้นมาเมื่อ 2 ปีนี้ ราคาข้าวถูกกับผลรายได้ของข้าพเจ้านอกจากการทำนาแล้วก็ไม่มี จึงมิได้ส่งเงินต้นแลดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้จึงได้เร่งรัดเงินจากข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้ามิได้ชำระภายในปีนี้ทางเจ้าหนี้จะจัดการฟ้องร้องและจะยึดที่นารายนี้ขายทอดตลาด เมื่อเจ้าหนี้ยึดแลขายทอดตลาดรายนี้แล้วข้าพเจ้าจะได้รับความเดือดร้อนอย่างยิ่ง เนื่องจากไม่มีที่ที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพต่อไป

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอความกรุณาต่อท่านคณะกรรมการราษฎรเป็นที่พึ่งขอกู้เงินจากคณะราษฎร เมื่อได้แล้วจะได้ถ้อยถอนจากเจ้าหนี้เก่า และจะได้ให้คณะท่านยึดถือไว้เป็นประกันต่อไป”⁹³

หน่วยงานดังกล่าวได้มีจดหมายตอบไปยัง นางเกา สุดใจ ไปในทำนองเดียวกันกับหน่วยงานอื่นผู้ผู้วิจัยได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ว่า “...คณะรัฐมนตรีได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาเรื่องราวร้องทุกข์ คณะกรรมการได้พิจารณาเรื่องของท่านแล้ว เห็นว่าเวลานี้รัฐบาลยังมิได้เปิดโอกาสให้ราษฎรกู้เงิน จึงไม่มีทางที่จะช่วยเหลือได้...”

94

⁸⁹ ศรีกรุง 10 กุมภาพันธ์ 2475.

⁹⁰ ศรีกรุง 1 กุมภาพันธ์ 2475.

⁹¹ ศรีกรุง 10 กุมภาพันธ์ 2475.

⁹² ศรีกรุง 12 กุมภาพันธ์ 2475.

⁹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.40/41 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นางเกา สุดใจ ขอกู้เงินจากคณะราษฎร (พ.ศ. 2475).

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน

พอจะเห็นได้แล้วว่าภายหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 มีจดหมายจากประชาชนไปยังกลุ่มผู้นำในรัฐบาลใหม่ หรือรัฐบาล รวมไปถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่สามารถแจ้งความประสงค์ของราษฎร โดยในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเอาเพียงบางประเด็นมานำเสนอเพื่อให้เห็นความต้องการของราษฎรโดยทั่วไปว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง โดยส่วนใหญ่แล้วได้คาดหวังให้รัฐบาลในระบอบเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาระเบิดปากท้อง ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้หางานให้ทำ โดยอ้างจากหลัก 6 ประการ ที่มีกล่าวกล่าวถึงหลักเศรษฐกิจ นั่นก็หมายถึงว่าการเผยแพร่เรื่องนโยบายจากคณะราษฎรสู่ราษฎรนั้นได้มีการแพร่กระจายและเป็นที่รับรู้บ้างแล้ว จึงก่อให้เกิดความคาดหวังเรื่องการหางานให้ราษฎรทำขึ้น นอกจากประเด็นนี้แล้วยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวางระบบเศรษฐกิจก็ได้ปรากฏขึ้นโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงิน ไม่ว่าจะเป็นการลดภาษี หรือขอให้มีการเก็บภาษีชนิดใหม่ซึ่งเป็นการหารายได้ของรัฐ การตั้งธนาคาร การตั้งโรงงานที่เป็นของคนไทย หรือตั้งโรงสีที่จะต้องดำเนินการโดยคนไทย ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงการขาดหน่วยทางเศรษฐกิจเหล่านี้ และเห็นได้ว่าเป็นการมุ่งไปที่การกีดกันชาวจีนเป็นหลักอีกด้วย นอกจากนี้แล้วยังมีจดหมายบางฉบับที่ส่งมาจากแดนไกลซึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าสภาพปัญหาในพื้นที่เป็นอย่างไร และต้องการให้รัฐบาลยื่นมือเข้ามาช่วยเหลืออย่างไรบ้าง และประเด็นสุดท้ายคือการขอกู้เงินรัฐบาลใหม่ ซึ่งดูจะเป็นปัญหาอย่างมากเนื่องจากมีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่ามีจดหมายจากราษฎรจำนวนมากส่งเข้ามาเพื่อขอความช่วยเหลือ แต่ในขณะที่เดียวกันรัฐก็ไม่ได้มีนโยบายที่จะให้ราษฎรกู้เงิน แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจในสยามนั้นขาดฐานทางการเงินซึ่งส่งผลอย่างมากต่อการดำเนินกิจการของราษฎรไม่ว่าจะเป็นทางอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามก็ดีผู้วิจัยก็เล็งเห็นว่าความหวังของราษฎรในมิติทางเศรษฐกิจที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ในบางประเด็นราษฎรก็ต้องเผชิญกับความผิดหวังกับรัฐบาลใหม่ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาตรงกับที่คาดหวังไว้ และยังสะท้อนให้เห็นถึงปฏิกิริยาจากฝ่ายรัฐด้วย และความคาดหวังในมิติเศรษฐกิจที่มีต่อคณะราษฎรในช่วงต้นหลังการปฏิวัตินั้นจะกระทบต่อความชอบธรรมของคณะราษฎรอยู่ไม่น้อย ทว่ารัฐบาลใหม่นี้ก็มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะตอบสนองต่อความต้องการของราษฎรเพื่อลดความตึงเครียดในสังคมลง ดังที่เห็นได้ชัดก็คือเรื่องกรรมกรนั่นเองที่มีการตั้งหน่วยงานบริหารจัดการแก่ผู้ว่างาน พร้อมทั้งมีการรายงานความคืบหน้าเรื่องการจัดหางานบนหน้าหนังสือพิมพ์อีกด้วย

บทที่ 6

บทสรุป

การศึกษาเรื่อง ความคาดหวังของราษฎรต่อระบอบการเมืองใหม่ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เกิดขึ้นเพื่อต้องการกลับไปทบทวนชุดคำอธิบายเดิมที่ยังคงทรงพลังในสังคมไทยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นก็คือ ชุดคำอธิบายที่กล่าวว่าการปฏิวัติใน พ.ศ. 2475 นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพียงวงแคบในกลุ่มชนชั้นนำเท่านั้น โดยที่ราษฎรมิได้เข้ามามีส่วนร่วมแต่อย่างใด ส่งผลให้เกิดผลเสียต่อพัฒนาการทางการเมืองในระยะต่อมา เกิดการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองหรือที่เรียกว่า “วงจรอุบาทว์” ซึ่งเป็นแนวทางอธิบายในเชิงรัฐศาสตร์ที่ถูกใช้อธิบายการเมืองไทยอยู่เสมอ พร้อมทั้งมักย้อนกลับไปกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยนั้นก็คือ การปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 ในเชิงตัดสิน เพราะฉะนั้นเพื่อถกเถียงและเปิดมุมมองใหม่ต่อเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองในอดีตที่มักไม่ให้เห็นที่ราษฎรและมักให้ความสนใจกับการเมืองในหมู่ชนชั้นนำที่เป็นสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางการเมืองที่แคบและไร้ชีวิตชีวาเกินไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาเรื่องราวของราษฎรที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพลังของความเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้ว่าเคยมีการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางความคิดของราษฎรที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากที่สยามเข้าสู่ระบบทุนนิยมภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หลังจากที่ยังคงสยามอยู่ในสภาวะกึ่งยุคจารีตในต้นรัตนโกสินทร์ และหันเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการคลี่คลายเชิงโครงสร้างทางสังคม เกิดคนกลุ่มใหม่ ๆ อาชีพใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ และกลุ่มคนที่เกิดใหม่นั้นก็คือ “คนชนชั้นกลาง” ได้กลายมาเป็นกลุ่มที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และในขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่ทำทนายระบอบการปกครองด้วยเช่นกัน กล่าวคือ คนกลุ่มนี้ได้เกิดการสั่งสมประสบการณ์ในชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสยาม ขณะที่โลกภายนอกของสยามเองก็ได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่หลายประเทศต่างเผชิญกับการปฏิวัติเพื่อล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วก้าวเข้าสู่ศักราชใหม่ของระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม

สยามเองก็เช่นเดียวกันกับประเทศอื่น ๆ บนโลกที่เผชิญกับการปฏิวัติ ซึ่งก่อนที่สยามจะดำเนินมาถึงวันคืนของความเปลี่ยนแปลงก็ได้มีการสะสมพลังของความเปลี่ยนแปลงภายในสังคมมาแล้วไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นกระแสของการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบอบการปกครอง การถกเถียงถึงระบอบการเมืองใหม่ ๆ ตามหน้าหนังสือพิมพ์มาแล้วรวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของราษฎรในสังคมที่มีซับซ้อนมากขึ้น เมื่อก้าวเข้าสู่ทศวรรษ 2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้อง

เผชิญกับกระแสการเมืองภายในที่เริ่มเข้มข้นมากขึ้นเนื่องจากราษฎรเรียกร้องความเปลี่ยนแปลง และขณะเดียวกันการล่มของตลาดหุ้นในสหรัฐอเมริกาได้ส่งผลกระทบมาถึงสยามและพื้นที่อื่น ๆ บนโลก เกิดวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง เมื่อเผชิญกับปัญหานานัปการระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เน้นการสืบทอดผ่านทางสายเลือดต้องเผชิญกับวิกฤตความชอบธรรม เมื่อรัฐบาลในระบอบนี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองต่อความต้องการของราษฎรได้

กระทั่งวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 กลุ่มผู้ก่อการที่เรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” ได้นำกำลังทหารเข้ามายึดอำนาจรัฐบาลเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ที่จากแต่เดิมอำนาจของการบริหารประเทศจำกัดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ได้ถ่ายโอนมายังราษฎรเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ราษฎรสยามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้จะมีปฏิกริยาอย่างไร หรือคาดหวังเรื่องใดบ้างต่อรัฐบาลในระบอบใหม่ก็เป็นประเด็นที่ยังไม่ค่อยมีผู้ศึกษามากนัก ผู้วิจัยเห็นว่าการย้อนกลับไปศึกษาราษฎรในช่วงต้นการปฏิวัติน่าจะช่วยเติมเต็มภาพของสยามหลังการปฏิวัติได้อีกมุมหนึ่งซึ่งเป็นมุมมองของราษฎรที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่เปิดกว้างขึ้น ขณะเดียวกันกลุ่มผู้นำใหม่นี้ก็ต้องการแนวร่วมก็ยิ่งเป็นสาเหตุให้มีการเปิดกว้างให้ราษฎร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงริเริ่มค้นคว้าด้วยการใช้เอกสารในหอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นหลัก ซึ่งเป็นเอกสารส่วนที่ราษฎรเป็นผู้เขียนเองเพื่อส่งมายังกลุ่มผู้นำใหม่ อันแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังต่อระบอบการเมืองใหม่ ขณะเดียวกันก็เป็นการสะท้อนปัญหาภายในสังคมที่เป็นมรดกตกทอดมาจากรัฐบาลก่อนหน้า นอกจากนี้แล้วยังมีการใช้เอกสารชั้นต้นอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศและปฏิกริยาทางสังคมในช่วงการปฏิวัติอย่างเช่น รายงานผู้สืบทอดราชบัลลังก์ บันทึกความทรงจำ อนุสรณ์งานศพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วเป็นเอกสารหลักฐานชั้นต้นที่ถูกนำมาใช้เพื่อสืบย้อนกลับไปยังอดีต

โดยงานวิจัยเรื่องนี้มีคำถามดังนี้คือ ความคาดหวังประเด็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของราษฎรในช่วง 1 ปีแรกหลังการปฏิวัติมีประเด็นใดบ้างที่ประชาชนคาดหวังต่อระบอบการเมืองใหม่ และความคาดหวังประเด็นเหล่านี้ได้ส่งผลอย่างไรต่อบรรยากาศการเมืองและผู้นำในระบอบใหม่ และมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือเพื่อศึกษาความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่อันถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสังคมสยามในช่วงเปลี่ยนผ่านระบอบการเมืองใหม่ โดยจะนำความคิดเหล่านั้นมาวิเคราะห์โดยมุ่งไปที่ประเด็นความคาดหวังในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ประกอบไปด้วยประชาชนจำนวนหนึ่งที่เข้ามาสู่พื้นที่ทางการเมือง และบรรยากาศทางการเมืองหลังการปฏิวัติสยาม 1 ปี และใช้วิธีการดำเนินการศึกษาเป็นงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ (historical research) โดยจะเป็นวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ที่จะนำเอาเอกสารต่างๆ ที่ได้ค้นคว้ามาทำการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

จากการค้นคว้าจากหลักฐานชั้นต้นพบว่ามียุ่หลายประเด็นมากที่ราษฎรในขณะนั้นต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันจดหมายบางฉบับได้ก็ทั้งคำร่ายบรรยายของสยามหลังการปฏิวัติไว้อยู่ไม่น้อย เช่นเดียวกัน ซึ่งก็ช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของสยามหลังการปฏิวัติไม่มากนักน้อย ซึ่งก็ช่วยขบขยความเข้าใจจาก

แต่เดิมที่มักศึกษาบรรยากาศทางการเมืองสยามหลังการปฏิวัติผ่านบันทึกความทรงจำของผู้นำคนสำคัญ หรือชนชั้นนำเก่า แต่วิจัยเรื่องนี้กลับให้ภาพที่มาจากราษฎรโดยทั่วไป ซึ่งราษฎรเหล่านี้เป็นชาวนา พ่อค้า พระสงฆ์ กรรมกร เสมียน ทนายความ ผู้ประกอบอาชีพอิสระ และข้าราชการซึ่งไม่ได้อยู่ในระดับสูงนัก ซึ่งโดยรวมแล้วคนกลุ่มนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นชนชั้นกลางที่อ่านออกเขียนได้ และมีภูมิหลังแตกต่างหลากหลาย บ้างมาจากพ่อค้าท้องถิ่น กรรมกร ข้าราชการในท้องถิ่น ข้าราชการในส่วนกลาง เป็นต้น ซึ่งประสบการณ์ในชีวิตของคนแต่ละกลุ่มมีส่วนอย่างมากในการหล่อหลอมและกำหนดความคาดหวังของตนเองที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยได้ทำการแบ่งมิติความคาดหวังใหญ่ ๆ อยู่ 2 ประเด็นด้วยกันคือ ในบทที่ 4 จะอธิบายความคาดหวังของราษฎรที่มีต่อระบอบการเมืองใหม่ในมิติสังคมและการเมือง ซึ่งถือเป็นมิติใหญ่เนื่องจากเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือเรื่องการเมือง ราษฎรจะมีปฏิกริยาและคาดหวังต่อผู้นำในระบอบใหม่อย่างไรในมิติทางสังคมและการเมือง ผู้วิจัยพบว่าราษฎรสยามนั้นมีความคาดหวังที่แตกต่างกันมาก และส่วนใหญ่ที่ปรากฏความคาดหวังมักเน้นไปที่หน่วยงานราชการซึ่งมีจดหมายที่แสดงความคาดหวังไว้เป็นจำนวนมากที่ต้องการให้ให้มีการปรับเปลี่ยนการทำงานในระบบราชการ นอกจากนี้ยังพบว่าแนวคิดที่ปรากฏขึ้นอันเป็นการปะทะระหว่างความเก่าและความใหม่ในสังคมได้ปรากฏขึ้นในจดหมายเช่นประเด็นเรื่องความเท่าเทียมที่นำไปสู่ความคาดหวังเรื่องอื่น ๆ ตามมา นอกจากนี้ในประเด็นการศึกษาพบว่าการขอให้ปรับการศึกษาให้สนองกับระบอบการเมืองใหม่ รวมไปถึงการริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนที่มีแนวทางการสอนเพื่อรับใช้ระบอบการเมืองใหม่ขึ้นในสยาม การก่อตัวของการรวมกลุ่มเป็นสมาคมต่าง ๆ ของราษฎรก็ได้ปรากฏขึ้นอย่างคึกคัก ขณะเดียวกันในหลักฐานที่เป็นรายงานสืบราชการลับที่ผู้วิจัยได้ประเมินคุณค่าหลักฐานความน่าเชื่อถือไว้น้อยเนื่องจากไม่ทราบว่าผู้เขียนรายงานนั้นมีเป้าหมายอย่างไรในการเขียน แต่ก็แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศข่าวลือ และเสียงซุบซิบต่าง ๆ ที่ปรากฏนอกเหนือเอกสารที่เป็นทางการอย่างหนังสือพิมพ์ ทำให้เห็นความตึงเครียด ความคาดหวัง ความหวาดระแวงของคนหลายกลุ่ม ซึ่งบรรยากาศเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการกระทำของคนแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไป

สำหรับความคาดหวังของราษฎรในมิติทางเศรษฐกิจนี้พบว่าราษฎรส่วนใหญ่ต้องการให้รัฐบาลในระบอบใหม่เข้ามาจัดการช่วยเหลือ และแทรกแซงเศรษฐกิจภายในเนื่องจากในอดีตไม่มีการแทรกแซงโดยรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐ การพัฒนาและสนับสนุนและเทคโนโลยีทางการเกษตร ที่สำคัญคาดหวังว่ารัฐจะต้องจัดให้มีการวางสถาบันทางเศรษฐกิจและต้องมีเครื่องมือทางการเงินใหม่ เพื่อเป็นฐานทางการเงินให้แก่ราษฎรในประเทศได้สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ หรือกลุ่มกรรมกรได้พยายามเรียกร้องสิทธิของตน แต่อย่างไรก็ตามก็ได้ปรากฏว่าในมิติทางเศรษฐกิจนี้ราษฎรบางส่วนต่างรู้สึกผิดหวังเนื่องจากระบอบการเมืองใหม่สามารถตอบสนองได้เช่นเรื่องการขอลดภาษี การขอกู้เงิน เป็นต้น ดังนั้นความคาดหวังในมิติทางเศรษฐกิจนี้น่าจะมีส่วนลดทอนความชอบธรรมของผู้นำใหม่อยู่บ้างในช่วงแรก เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้เป็นปัญหาที่ซับซ้อนและกระทบกันเป็นลูกโซ่ จำต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่จึงยิ่งส่งผลให้การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจมีความยากและซับซ้อนขึ้น แต่

อย่างไรก็ตามเมื่อค้นคว้าเพิ่มเติมจากข่าวในหนังสือพิมพ์ผู้วิจัยก็พบว่ากลุ่มผู้นำใหม่ไม่ได้นั่งนอนใจ แต่ก็ได้พยายามที่จะแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจให้แก่ราษฎร เรื่องที่เห็นได้ชัดคือเรื่องการจัดหางานให้แก่ราษฎรที่มีการตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อนับผิดชอบ พร้อมทั้งมีการลงข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์เพื่อรายงานประเด็นการจัดการงานให้แก่ผู้ว่างงานเป็นการเฉพาะซึ่งก็เป็นปฏิกิริยาของผู้นำในระบอบใหม่ที่มีต่อความคาดหวังของราษฎร แต่หากมองในมุมกลับก็จะเห็นว่าปัญหาเรื่องการว่างงานอาจจะเป็นปัญหาใหญ่ที่ลดความชอบธรรมรัฐบาลใหม่ได้มากจึงต้องรีบแก้ไขปัญหานี้เนื่องจากกระทบกับคนส่วนใหญ่ในสังคมจะได้ไม่เกิดวิกฤตความชอบธรรมในการบริหาร

จากทั้งหมดที่กล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนเล็ก ๆ ที่เป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อระบอบการเมืองใหม่ของราษฎรสยาม ซึ่งถือว่ามีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรจำนวน 12 ล้านคนในขณะนั้น และอาจจะอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครอง ซึ่งเป็นเงื่อนไขว่าคำอธิบายในงานวิจัยชิ้นนี้จะไม่สามารถให้ภาพแทนราษฎรสยามทั้งหมดได้ แต่เพียงชี้ให้เห็นว่ายังมีราษฎรที่กระตือรือร้นและตอบสนองต่อระบอบการเมืองใหม่ ซึ่งก็สัมพันธ์กับภูมิหลังของผู้ที่พยายามเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นแล้วจากคำอธิบายเดิมที่ให้ภาพราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นภาพของราษฎรที่ไม่กระตือรือร้นทางการเมืองควรได้รับการทบทวนใหม่อีกครั้งจากหลักฐานเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาแสดงเป็นหลักฐานว่าในสยามนั้นราษฎรส่วนหนึ่งมีความกระตือรือร้นทางการเมือง และบางความเห็นก็ถือว่าก้าวหน้าอย่างมากในช่วงนั้น และมีใช้ราษฎรที่ยืนคอยความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากชนชั้นนำทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว

บรรณานุกรม

หนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์

Makoto Nambara. 1998. "Economic plans and the evolution of economic nationalism in Siam in the 1930s". (Doctoral dissertation), University of London, School of oriental of African studies.

กันต์ ชโลธรรังษี. 2555. "การตอบสนองของปัญญาชนอีสานต่อการเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475-2500". วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะยุทธสาร. 2478. หลักเศรษฐศาสตร์ของรัสเซีย. พระนคร: โรงพิมพ์ยังหลี่.

จี. วิลเลียม สกินเนอร์. 2564. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ, มติชน.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ. 2527. "ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2453-2475" ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ. 2527. "ระบบเศรษฐกิจไทย" ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2527. "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย" ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชลิต วายุภักตร์. 2527. "การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2485" ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2523. การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 2411-2475. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โชติ คุ่มพันธ์. 2476. ปัญหาโรคศาสตร์. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์.

ณัฐพงษ์ สกุลเลี่ยว. 2564. วิธีวิทยาของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย. พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. 2546. การเมืองสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ: มติชน.

แถมสุข นุ่มนนท์. 2522. พื้นอดีต.พระนคร: ก้องเกียรติ.

ธิดา สารยา. 2544. ประวัติศาสตร์ชวานาสยาม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. 2553. การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. 2560. “กบฏบวรเดช การเมืองของประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของการเมือง” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจทางการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

_____. 2560. “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ในช่วงหนึ่งทศวรรษภายหลังการปฏิวัติสยาม 2475” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

_____. 2560. “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรในสมัยการปฏิวัติทศวรรษ 2470” ใน ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

นราพร อติวานิชยพงศ์. 2552. ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

นัยนา หงส์ทองคำ. 2520. “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิคม จารุมณี. 2528. “กบฏบวรเดช” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบนจามิน เอ. บัทสัน. 2555. อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ประชัน รักพงษ์. 2520. “การศึกษาบทบาททางการเมืองไทยในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481-2500), วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรภิรมณ์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกุล. 2535. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1 (2475-2524). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พรภิรมณ์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกุล. 2535. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1 (/2475-2524). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พรรณี บัวเล็ก. 2542. กุสลากรรกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

_____. 2545. ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482 บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: พันธกิจ.

_____. 2546. กุสลากรรกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย. กรุงเทพฯ: พันธกิจ.

พระยาศรภักย์พิพัฒน์. 2512. ฝันร้ายของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.

พระยาสุริยานุวัตร. 2519. เศรษฐกิจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บพิธ.

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. 2544. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด.

พอพันธ์ อูยานนท์. 2558. เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

พูนพิศสมัย ดิสกุล,มจ. 2557. สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น (รวมเล่ม). กรุงเทพฯ: มติชน.

เพี้ยน อันชุกฤทธิ์. 2523. “รัฐบาล: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ในช่วง พ.ศ. 2498-2514” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มยุรี นกยูงทอง. 2527. “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468- 2477)” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มังกร สามเสน. 2590. โครงการแผนเศรษฐกิจ พาณิชยการ กลากรรม และอุตสาหกรรม (นายไต้ ปาณิกบุตร พิ ม พ์ ช่วยในงานฉาบฉวย นายมังกร สามเสน วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2490. โรงพิมพ์ไต้เชียง: พระ นคร.

รัชณี กัลยาณคุณาวุฒิ. 2521. “ที่มาของรัฐธรรมนูญไทย” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัฐธรรมนูญฉบับปฐมฤกษ์. 2515. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.

ลิขิต อีระเวทิน. 2544. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เลื่อน ศรภักย์วาณิช. 2512. ฝันร้ายของข้าพเจ้า. พระนคร: มิตรนราการพิมพ์.

ศราวดี วิสาพรหม. 2556. “80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475 ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2475 (อี ก ครั้ง)”.วารสารสถาบันพระปกเกล้า (มกราคม-เมษายน). หน้า 5-37.

ศราวดี วิสาพรหม. 2559. ราษฎรสามัญหลังวันปฏิวัติ 2475. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศิริโรจน์ คล้ามไพบูลย์. 2547. แร่งงานวิจารณ์เจ้า ประวัติศาสตร์ราษฎรผู้หาญกล้าทำสมบูรณาญาสิทธิไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง, (ม. ป.ท., สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก).

สมศักดิ์ มหาทรัพย์สกุล. 2534. การเก็บเงินรัชูปการและผลกระทบต่อสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2444-2482, ปริญญาณพนธ์มหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร (บรรณาธิการ). 2523. พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

สุนทรี อาสะไวย์. 2534. “พระสารสาสน์พลชั้นธำมราเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยเศรษฐกิจการค้า” วารสารไทยคดีศึกษา 8,1 สิงหาคม.

อนุสรณงานฉาปนกิจศพ นายมังกร สามเสน ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 21 ธันวาคม 2490 .พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพิทยา.

อนุสรณในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ณ วัดตรีทศเทพ วันเสาร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. 2555. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย.

อัจฉราพร กมฺพิสมัย. 2530. “ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475 ภาพสะท้อนจากเอกสารและงานเขียนหนังสือพิมพ์”. กรุงเทพฯ:สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัญชลี สุสายันณ์. 2545. ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พระราชทานเพลิงศพ นางสาวอัญชลี สุสายันท์ ท.ช., ท.ม. ณ ฉาปนสถานวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร วันพุธที่ 15 พฤษภาคม พุทธศักราช 2545. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

อาทิตย์ทิพอาภา, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. 2477. ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส และสมัยโนเบิลียนโปนาปารต ภาคที่ 1.ม.ป.ท. โรงพิมพ์เจตนาผล.

ข่าวจากหนังสือพิมพ์

กสิกร 1 เมษายน 2470

ศรีกรุง 28 มิถุนายน 2475.

ศรีกรุง 1 กุมภาพันธ์ 2475.

ศรีกรุง 4 มกราคม 2475.

ศรีกรุง 10 กุมภาพันธ์ 2475.

ศรีกรุง 10 มีนาคม 2475.

ศรีกรุง 12 กุมภาพันธ์ 2475.

เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุ. แห่งชาติ. สร.0201.16/30 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุ. แห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. บร.7บ/10 เอกสารรัชกาลที่ 7 เรื่อง นายภักดี นายไทยเห็นควรตั้งกฎหมายคอนสติตูชัน.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/108 สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ราษฎรผู้ยากจน และมีความรักชาติเป็นอย่างยิ่ง ขอให้รัฐบาล (1) ลดอัตราแลกเงินให้ต่ำลง (2) ให้ตัดทอนเงินเดือนข้าราชการที่เกินกว่า 100 บาท (3) ลดหย่อนภาษีโรงงาน (4) ลดค่าเช่าที่ดิน (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/146 สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องความเห็นเรื่องเงินรัชูปการ (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/239 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของราษฎรขอให้ลดเงินค่ารัชูปการ (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/429 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระมหาพุล ภาโกร แสดงความเห็นเกี่ยวกับการบ้านเมือง (Political opinion) (พ.ศ.2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/504 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสาย สามนฤชณะ เตือนเหตุบกพร่องและการแก้ไขเศรษฐกิจของชาวสยาม (พ.ศ. 2476).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/536 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ส่งร่างแผนโภคกิจสำหรับประเทศสยามของนายโชติ คุ่มพันธ์ เพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.25/614 สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องบัตรสนเท่ห์ เสนอความเห็นช่วยเหลือราษฎร (พ.ศ. 2476).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร 0201.8/14 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายโชติ คุ่มพันธ์ (พ.ศ.2475-2476).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.16/21 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง คำสั่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร คราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 102 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระยาคำวิจิตรธรรมาภรณ์ แสดงความเห็นเรื่อง การทำนา การสำรวจชายหญิงซึ่งไม่มีงานทำ การพนันและอื่น ๆ (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 105 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายทา เสนอความเห็นว่ารัฐบาลควรจะทำเหรียญทองใช้ และขอกู้เงินจากสหกรณ์ชาวนาเพื่อช่วยกรรมกรที่ไม่มีงานทำ (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 111 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสง่า เจริญยิ่ง เสนอความเห็น (1) ให้รัฐบาลตั้งโรงสีแล้ว รับซื้อข้าวจากชาวนา เพื่อป้องกันมิให้เงินชุดเลือดเนื้อและโกงชาวนา (2) ขอให้งดหรือลดภาษีไม้เพื่อชาวนาที่ทำนาเสร็จจะได้มี อาชีพทางตัดไม้ (3) ควรอนุญาตให้คนไทยขายของ โดยวิธีเสี่ยงโชค จับสลากจะได้จูงให้คนไทยอุดหนุนสินค้าของคนไทย (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 112 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็น นายพรหม สุตระสุนทร ว่ารัฐบาลควรตั้งสมาคมช่วยคนไร้งานโดยให้สมาชิกเสียค่าบำรุง และเงินจำนวนนี้เป็นเงินประกันการไร้งาน จะได้ช่วยอุปถัมภ์สมาชิกที่ไม่มีงานทำในเวลาต่อไป (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 29 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ผู้ได้รับความจนซึ่งเป็นคนไทย ขอให้รับช่วยเหลือ ความขัดสนอดหยากของพลเมืองโดยเร็ว (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 42 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายประสิทธิ์ นาโต ขอให้ช่วยเหลือกรรมกร และชาวนาโดยเร็ว หรือให้ตั้งกรรมการแก้ไขเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 47 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ร.ท. ขุนจำนงภูมิเวท เสนอความเห็นควรงดเก็บภาษีอากรชั่วคราว (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/ 97 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง สัตยาบันสัญญา กรรมกรโรงงาน มักกะสัน แสดงความขอบคุณจังกัดดีต่อคณะราษฎรและให้สัตยาบันสัญญา (2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/85 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายร้อยตำรวจโท หยง จุลกะเศียร แสดงความเห็นเกี่ยวกับการเงิน (พ.ศ. 2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/13 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง คำปฏิญาณของพระราชวงศ์และข้าราชการ ซึ่งให้ไว้ต่อคณะราษฎรฯ (พ.ศ.2475).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/22 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/24 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/25 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/26 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/27 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/28 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.16/35 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง รายงานผู้สืบราชการลับ.

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/ 324 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ขอให้คณะราษฎรระวางหนังสือพิมพ์สยามหนุ่มเพราะหนังสือพิมพ์เดลิเมล์จะใช้เป็นเครื่องมือขัดขวางการดำเนินของคณะราษฎร

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/ 370 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นพระภิกษุการเผยแผ่ลัทธิการปกครองของรัฐบาลใหม่ (2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/117 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของ น.ม.ส ราษฎรชนบท ควรตั้งโรงเรียนที่มีมัธยม ตามอำเภอต่าง ๆ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/15 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของคณจณ ขอให้ลดอัตราไปรษณีย์ค่าส่งหนังสือพิมพ์ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/16 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นนายพิศ ปัญญาลักษณ์ ให้เลิกการนุ่งผ้าโจงกระเบน (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/18 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของนายรักชาติ ขอให้ข้าราชการนุ่งผ้าพื้นเมืองที่อยู่ในเมืองไทย แทนที่จะนุ่งผ้าม่วง (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง มาโนช เศรษฐบุตร์ กับพวก 5 คน เสนอความเห็น ว่า ไม่ควรเลิกบรรดาศักดิ์ข้าราชการเสีย ควรมียศและบรรดาศักดิ์ไว้เช่นเดิม เพื่อจะได้ให้เป็นรางวัลหรือสินน้ำใจ และเป็นที่ระลึกแทนการขึ้น เงินเดือนแก่ผู้ทำดีทำชั่วขอในสมัยการผิดเคืองนี้ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/23 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายบุญเนื่อง อะโนมะศิริ ความเห็น 1 เปลี่ยนศัพท์ “ราชการ” เป็น“รัฐการ” หรือ “รัฐการ” 2 ออกสตางค์ ½ และ ¼ ให้ราษฎรใช้ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/25เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ข.ศุภสีห์ แสดงความเห็นว่าจะควรเพิ่มภาษีบุหรี แอลกอฮอล์ และเครื่องสำอางเพื่อเอาเงินไปบำรุงการทางานให้กรรมกรกำกับว่าผู้ที่จะเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต้องสอบไล่วิชาการเมืองได้ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/291 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของมหาชนชาวสยาม เสนอความเห็นวิธีจัดให้บ้านเมืองเจริญ (พ.ศ.2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/296 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ความเห็นของ ร.ต.อ.เกื้อ สุวรรณ เศรษฐกิจ และการศึกษา (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/349 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายเซ่ง ต้นเจริญสุข ขอให้สภาผู้แทนจัดสถานที่ให้ออกาสพวกรู้กฎหมายและการเมืองเข้านั่งฟังการประชุมของสภา (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/367 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายนาม ปถมภักย์ เห็นว่าการที่ผู้แทนไปแสดงปาฐกถาให้ราษฎรฟังนั้นผู้พูดเป็นชาวกรุง ซึ่งชาวบ้านนอกฟังไม่ใคร่เข้าใจ เพราะไม่ใช่ภาษาที่พูดกัน และรับจะอธิบายให้พวกเหล่านั้นทราบ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/437 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง เรื่อง พ่อค้าลำปางเสนอความเห็นเรื่องช่วยราษฎร (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/71 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายแจ้ง พิศัลย์บุตร ให้ควบคุมหนังสือพิมพ์ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/72 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสงวนสาส์ แสดงความเห็นให้เผยแพร่แจ้ง พ.ร.บ. ที่ออกประกาศ (พ.ศ.2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/75 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง หลวงอักษรสุทธิ แสดงความเห็นเรื่องความไม่มั่นคงของเมืองไทย (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/78 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง หลวงระจับประจันตคาม แสดงความเห็นเกี่ยวกับวงงานของราชการ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/87 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายสุข ฉายาขวลิต ส่งเสริมกิจการในหน้าที่ของรัฐบาลคือ 1 ควรเลิกการจ่ายเงินสินบน 2 จัดโครงการกระทรวงมหาดไทยเสียใหม่ 3 เลิกใช้นามบรรดาศักดิ์ 4 เลิกใช้คำว่าผู้รั้ง (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.40/36 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องนายเพ่ง บุนนาค ขอตตั้งโรงเรียนธรรมานุญนิยมและรัฐวิทยาศาสตร์ (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.40/41 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นางเกา สุดใจ ขอกู้เงินจากคณะราษฎร (พ.ศ. 2475).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.8/17 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายเพ่ง บุนนาค เสนอความเห็นรวมหลายเรื่อง ด้านกฎหมาย พระราชบัญญัติ และการปกครองฯ (พ.ศ. 2575-2476).

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.8/18 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นายมังกร สามเสน.

หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี สร 0201.25/541 เรื่อง หลวงนฤราชภัคดี เสนอความเห็นเรื่องแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศ (พ.ศ.2476).

ออนไลน์

เชมภัทร ทฤษฎิกุล, “เงินรัฐอุปการ ภาษีซึ่งเก็บจากความเป็นราษฎร”, [ออนไลน์] ที่มา:

<https://pridi.or.th/th/content/2020/10/470>. (5 กรกฎาคม 2564).

นรนิติ เศรษฐบุตร, “หลวงนฤเบศร์มานิตกับงานเสรีไทย” (ออนไลน์) เข้าถึงใน: <http://ndex.php?title=หลวงนฤเบศร์มานิต>. (15 สิงหาคม 2564).

เอกวัฒน์ จิตสำรวย, “หลัก 6 ประการของคณะราษฎร” [ออนไลน์]

แหล่งที่มา: [https://www. http://wiki.kpi.ac.th/index.หลัก_6_ ประการของคณะราษฎร](https://www.http://wiki.kpi.ac.th/index.หลัก_6_ประการของคณะราษฎร). (10 สิงหาคม 2564).